

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER
BOX 200 • 405 30 GÖTEBORG

Nya [nätbaserade kurser](#) i somaliska vid GU

SOMALISK NYBÖRJARGRAMMATIK

Morgan Nilsson

Uppdaterad
1 augusti 2020

*Detta är ett pågående arbete.
Läs kritiskt! Kontakta mig gärna med synpunkter.
morgan.nilsson@gu.se*

Innehållsförteckning

§ 1. Somaliskans utbredning	5	§ 4.1.1 Adjektiven jecel, nool	19
		§ 4.2 Fjärrassimilation	20
§ 1.1 Regional variation inom standardspråket	5	§ 4.2.1 Fjärrassimilation vid –h–	20
§ 1.1.1 Variation i uttalet	5	§ 4.2.2 Fjärrassimilation vid infinitiv på –i	21
§ 1.1.2 Variation i grammatiken	6	§ 4.3 Inskottsvokal	21
§ 1.1.3 Variation i ordförrådet	6		
		§ 5. Sammandragningar	23
§ 2. Skriften	7		
		§ 5.1 Frivilliga sammandragningar	23
§ 2.1 Alfabetet	7	§ 5.1.1 Satspartiklar + subjektspronomen	23
§ 2.2 Rättsskrivning	8	§ 5.2 Obligatoriska sammandragningar	23
§ 2.3 Stor bokstav	8	§ 5.2.1 Sammandragningar av prepositioner	24
§ 2.4 Dubbeltecknade bokstäver	9	§ 5.2.2 Sammandragningar med pronomenet ‘la’	25
§ 2.4.1 -gg-/-dd- vid substantivändelser	9	§ 5.2.3 Sammandragningar med objektspronomen	25
§ 2.4.2 -nn- i första och andra person plural	9	§ 5.2.4 Sammandragningar med negationen ‘má’	25
		§ 5.2.5 Mer komplexa sammandragningar	25
§ 3. Ljudsystemet	11	§ 5.2.6 Fokuspartikeln <i>baa</i> efter vokal	26
		§ 6. Substantiv	27
§ 3.1 Vokaler	11		
§ 3.1.1 Lätta och tunga vokaler	11	§ 6.1 Substantivens genus	27
§ 3.1.2 §. Korta och långa vokaler	12	§ 6.1.1 Substantiv med varierande genus	28
§ 3.1.3 Diftonger	12	§ 6.1.2 Substantivens betoning	28
§ 3.2 Konsonanter	13	§ 6.1.3 Substantiv på -e/-o/-a	29
§ 3.2.1 Starka konsonanter	15	§ 6.1.4 Undantag	29
§ 3.3 Betoning eller hög ton	16	§ 6.2 Obestämd form	30
§ 3.4 Fonotax	17		
§ 3.4.1 Begränsad stavelsestruktur	17		
§ 3.4.2 Begränsad förekomst av /m/, /t/, /k/	17		
§ 4. Morfonologi	19		
§ 4.1 Förändringar av /k/ och /t/	19		

§ 6.3 Bestämd form singular	30	§ 9. Pronomen	50
§ 6.4 Obestämd form i plural	32		
§ 6.4.1 Mer om feminin plural på –ó	32	§ 9.1 Första person plural: <i>vi, oss, vår</i>	50
§ 6.4.2 Mer om maskulin plural på –ó	33	§ 9.2 Personliga pronomen	51
§ 6.4.3 Komplicerade pluralformer	33	§ 9.2.1 Subjektspronomenet la	52
§ 6.4.4 Oregelbundna pluralformer	35	§ 9.2.2 Substantiviska personliga pronomen	52
§ 6.5 Bestämd form i plural	36	§ 9.2.3 Obligatoriska korta objektspronomen	53
§ 6.5.1 Bestämd form i femininum plural	36	§ 9.2.4 Objektspronomenet is	53
§ 6.5.2 Bestämd form i maskulinum plural	36	§ 9.3 Demonstrativa pronomen	54
§ 6.5.3 Oregelbunden bestämd form i plural	37	§ 9.4 Possessiva pronomen	55
§ 6.6 Arabiska pluralformer	38	§ 9.4.1 Korta possessiva ändelser	56
§ 6.7 Räkneform av substantiv	39	§ 9.4.2 Plural vid underförstådda ägare	57
§ 6.8 Substantiv utan pluralform	40	§ 9.4.3 Partitiv användning av possessiva suffix	57
§ 6.8.1 Generell användning av singular	40	§ 9.4.4 Possessiv + demonstrativ ändelse	57
§ 6.8.2 Kollektiva substantiv	40	§ 9.5 Interrogativa pronomen	58
§ 6.8.3 §. Substantiv med singular, plural & kollektiv form	41	§ 9.5.1 Interrogativ användning av possessiva former	58
§ 6.8.4 Substantiv med bara singular & kollektiv form	41		
§ 6.8.5 Grupp-ord	42	§ 10. Adjektiv	60
§ 6.9 Generisk bestämd form	42		
§ 6.10 Substantiv utan singularform	43	§ 10.1.1 Adjektiv bildade av substantiv	60
§ 6.11 Vokativ	44	§ 10.1.2 Ordningstal	60
		§ 10.1.3 Adjektiv bildade av verb	61
§ 7. Bildning av substantiv	45	§ 10.2 Adjektivens böjning	61
		§ 10.2.1 Distributiv form	61
§ 7.1 Personer	45	§ 10.3 Komparativ	62
§ 7.2 Kvinnor	45	§ 10.4 Superlativ	62
§ 7.3 Ting	46		
§ 7.4 Verbalsubstantiv	47	§ 11. Verb	63
§ 8. Talsubstantiv	48	§ 11.1 Presens	63
		§ 11.2 §Preteritum	64

§ 11.3 Ljudförändringar	64	§ 11.13.7 Verb på –sadaa bildade av	
§ 11.3.1 §. Verbtyp 1	65	andra verb	89
§ 11.3.2 Verbtyp 2	68		
§ 11.3.3 §. Verbtyp 3	69	§ 12. Fraser	90
§ 11.4 §. Progressiva verbformer	72		
§ 11.4.1 Progressivt presens för nära		§ 12.1 Substantivfraser	90
framtid	73	§ 12.1.1 Substantiv utan kontext	90
§ 11.4.2 §. Verb med bara en aspekt	73	§ 12.1.2 §. Substantiv som attribut	91
§ 11.5 Infinitiv	74	§ 12.1.3 Räckor av substantiv	92
§ 11.6 Habitueellt preteritum	75	§ 12.1.4 Attribut med ah som är	93
§ 11.7 Futurum	76	§ 12.1.5 Attribut med leh som har	93
§ 11.8 Sammanfattning av tempus och		§ 12.1.6 §. Attribut med badán	93
aspekt	77	§ 12.1.7 Överensstämmelse i	
§ 11.9 Imperativ	78	bestämdhet	94
§ 11.10 Konjunktiv	79	§ 12.1.8 Fraser med antal	94
§ 11.10.1 Nekat progressivt presens	80	§ 12.1.9 Att räkna icke-räknebara	
§ 11.11 §. Reducerade verbformer	81	substantiv	94
§ 11.12 Oregelbundna verb	83	§ 12.1.10 Flera attribut	95
§ 11.12.1 Bøjningen av yahay är	84	§ 12.1.11 Relativ bisats som attribut	96
§ 11.12.2 Användningen av yahay är	84	§ 12.1.12 Frasen ká mid ah	97
§ 11.12.3 Olika motsvarigheter till		§ 12.1.13 Adjektiv efter –kii/–tii	97
svenskans är, finns	85	§ 12.1.14 Preposition före	
§ 11.12.4 Bøjningen av verbet leeyahay		verbalsubstantiv	97
<i>har</i>	86	§ 12.1.15 Partikeln –ba	98
§ 11.12.5 Olika motsvarigheter till har	86	§ 12.2 Verbfraser	98
§ 11.13 Bildning av verb	87	§ 12.2.1 Prepositioner	99
§ 11.13.1 Verb på –iyaa bildade av		§ 12.2.2 Prepositionen ú	100
substantiv	87	§ 12.2.3 Prepositionen kú	102
§ 11.13.2 Verb på –oobaa bildade av		§ 12.2.4 Prepositionen ká	104
substantiv	87	§ 12.2.5 Prepositionen lá	105
§ 11.13.3 Verb på –aadaa bildade av		§ 12.2.6 Objektspronomen +	
adjektiv	87	preposition	106
§ 11.13.4 Verb på –eeyaa bildade av		§ 12.2.7 Komplexa	
adjektiv eller substantiv	87	”prepositionsfraser”	106
§ 11.13.5 Verb på –iyaa bildade av andra		§ 12.2.8 Platsadverbial utan	
verb	88	preposition	107
§ 11.13.6 Verb på –siiyaa	89	§ 12.2.9 Negationen má	108

§ 12.2.10 Riktningsadverb	108	§ 13.5 Ja/nej-frågor	124
§ 12.2.11 Positionsadverb	108	§ 13.6 Uppmaningar	125
§ 12.2.12 Preposition med positionsadverb	109	§ 14. Samordning	125
§ 12.3 Partikelfrasen	109		
§ 12.3.1 Förteckning över satspartiklarna	109	§ 14.1 Konjunktionen ee	127
§ 12.3.2 Förteckning över subjektspronomenen	110	§ 14.2 Konjunktionen waayo	127
§ 12.3.3 Obligatoriskt subjektspronomen	111	§ 15. Bisatser	128
§ 12.3.4 Utelämnning av subjektspronomen	111	§ 15.1 Verbets form i bisatser	128
		§ 15.1.1 Tidsrelation mellan verb	129
§ 13. Enkla satser	113	§ 15.2 Att-satser	130
		§ 15.2.1 Indirekta frågor med in	131
§ 13.1 Påståenden	113	§ 15.2.2 Frasen waa in	131
§ 13.1.1 Subjekt	114	§ 15.2.3 Direkt anföring som objekt	131
§ 13.1.2 Fokuserat subjekt	116	§ 15.2.4 Waxa som bisatsinledare	132
§ 13.1.3 Kongruens med subjektet	116	§ 15.3 §. Relativa bisatser	133
§ 13.1.4 §. Objekt	117	§ 15.3.1 Relativ bisats med bakåtsyftande preposition	133
§ 13.1.5 Två objekt	118	§ 15.3.2 Relativ bisats med ee	134
§ 13.1.6 Adverbial	118	§ 15.3.3 Relativ bisats med oo	134
§ 13.1.7 Tidsadverbial	118	§ 15.3.4 Relativ bisats i subjektsfras	135
§ 13.2 Påståenden med verbet <i>vara</i>	120	§ 15.3.5 Relativ bisats i rubriker	135
§ 13.2.1 Verbet <i>vara</i> vid fokuserat subjekt	120	§ 15.4 Adverbiella bisatser	136
§ 13.2.2 Jämförelse	121	§ 15.4.1 Tidsbisatser	136
§ 13.2.3 Klockslag	121	§ 15.4.2 Villkorsbisatser	137
§ 13.3 Nekade påståenden	122	§ 15.4.3 Avsiktsbisatser	137
§ 13.4 Frågeordsfrågor	122	§ 15.4.4 Medgivande bisatser	137
§ 13.4.1 Frågeordsfrågor utan fokus	123	§ 15.4.5 Orsak	138
		§ 15.4.6 Omständighet	138

§ 1. Somaliskans utbredning

Somaliskan talas i flera olika stater på Afrikas Horn:

<i>Stat</i>	<i>Antal talare</i>	<i>Officiellt språk</i>	<i>Tidigare kolonialmakt</i>
Djibouti	ca 0,5 milj.	franska, arabiska	Frankrike
Etiopien	ca 6,5 milj.	nationellt: amhariska; regionalt: somaliska	
Kenya	ca 2,5 milj.	engelska, swahili	Storbritannien
Somalia	ca 9-11 milj.	somaliska	Italien
Somaliland ¹	ca 4 milj.	somaliska	Storbritannien

§ 1.1 Regional variation inom standardspråket

Mellan de olika somalisktalande regionerna finns en del skillnader i ordförråd, grammatik och uttal. Det är frågan om ganska små skillnader i uttalet och grammatiken, och lite större skillnader i ordförrådet. I viss mån skulle man kunna jämföra somaliskans olika former med svenskan i Sverige och Finland, tyskan i Tyskland, Luxemburg, Schweiz och Österrike eller engelskan i en rad olika länder runt om i världen.

§ 1.1.1 Variation i uttalet

Den största skillnaden i uttalet rör fonemet /dh/ som uttalas ungefär som standardsvenskans /rd/. Detta fonem används inte i lika stor omfattning i hela det somaliska språkområdet. I den nordliga delen av området (lite förenklat uttryckt Somaliland, Djibouti och den nordliga delen av den somaliska regionen i Etiopien) kan /dh/ förekomma var som helst i ett ord. I resten av språkområdet förekommer /dh/ normalt inte efter en vokal. Efter vokal motsvaras det i stället av /r/. Båda uttalen och stavningarna anses lika korrekta i det somaliska standardspråket.

¹ Somaliland förklarade sig självständigt från Somalia 1991, men inget annat land har ännu erkänt Somaliland. I praktiken fungerar dock Somaliland som en självständig stat med eget parlament, valuta, armé etc.

Efter vokal finns en regional variation mellan /dh/ och /r/, t.ex.

gabádh^N eller **gabár^S** *flicka*

ádhi^N eller **ári^S** *getter och får*

I början av ord används dock /dh/ i alla regioner.

dhálo *flaska*

Även efter konsonant används /dh/ i alla regioner.

gabdhó *flickor*

§ 1.1.2 Variation i grammatiken

En del substantiv som slutar på /o/ i mellersta och södra delen av språkområdet slutar i en del fall på /a/ i den norra delen. Detta gäller bl.a. siffrorna **lábo/lába** *två* och **toddóbo/toddóba** *sju*, men den här variationen kan famför allt iakttas i slutet av kvinnonamn, t.ex.

Sáhra^N / **Sáhro^S**, **Faadúma^N** / **Faadúmo^S**, **Caásha^N** / **Caásho^S**

Personliga preferenser i kombination med geografisk hemvist påverkar vilken form som används, men formerna som slutar på /o/ kan av en del uppfattas som mera typiskt somaliska. Båda formerna har dock en helt likvärdig status i standardspråket.

§ 1.1.3 Variation i ordförrådet

Tydligast märks skillnaderna mellan olika regioner i ordförrådet, t.ex.

qáre^S eller **xabxab^N** *vattenmelon*

jaálle^S eller **húrdi^N** *gul*

ukún^S eller **béed^N** *ägg*

När det gäller lånord märks det i mellersta och södra Somalia en viss påverkan från italienskan, medan det i Somaliland märks mera påverkan från engelskan. I Etiopien kan påverkan från amahriskan spela en viss roll, och i Djibouti märks också påverkan från franskan. I hela språkområdet är påverkan från arabiskan stark.

usbúuc (ar. *'usbuuc*), **wíig**^N (en. *week*), **sitimáan**^S (it. *settimana*) eller **toddobáad** (inhemskt) *vecka*

shukumáan^S (it. *asciugamano*) eller **tuwáal**^N (en. *towel*) *handduk*

§ 2. Skriften

Somaliskan infördes som officiellt språk i Somalia den 1 januari 1973 efter ett regeringsbeslut 21 oktober 1972. Det fastställdes då att somaliskan skulle skrivas med latinsk skrift. Tidigare hade man delvis även använt arabisk skrift och några olika alfabet som utarbetats särskilt för somaliskan. Valet av skrift var främst ekonomiskt betingat eftersom större delen av alla skrivmaskiner och all tryckeriutrustning i landet var avsedd för latinsk skrift för de tidigare kolonialspråken italienska i söder och engelska i norr.

§ 2.1 Alfabetet

Den traditionella ordningen på bokstäverna i det somaliska alfabetet är B, T, J, X, KH, D, R, S, SH, DH, C, G, F, Q, K, L, M, N, W, H, Y, A, E, I, O, U.

Detta är bokstävernas ordningsföljd i det arabiska alfabetet och det kan nog ses som en symbolisk eftergift till dem som på 1950- och 1960-talet helst hade velat införa arabisk skrift för somaliskan.

Den traditionella ordningsföljden tillämpas dock ytterst sällan i praktiken, när man t.ex. ordnar orden i en ordbok eller namnen i en alfabetisk lista.

Det enda fall där den traditionella ordningsföljden som regel tillämpas är när man numrerar punkterna i en kortare lista med hjälp av bokstäver, t.ex.

1. b) Muqdisho
t) Hargeysa
j) Boosaaso

- 2. b) Jabbuuti
- t) Jigjiga
- j) Kismaayo
- x) Garoowe

§ 2.2 Rättskrivning

Somaliskans stavning och bruket av skiljetecken har inte blivit reglerat i detalj av någon institution eller i någon handbok. Däremot finns en del regler i olika skolböcker samt en femtioårig tradition att falla tillbaka på. Stavningen i tryckta verk är trots allt förhållandevis enhetlig, och när den inte är det finns ganska stor samsyn på vad som är "bättre" respektive "sämre" stavning av olika ord.

§ 2.3 Stor bokstav

Stor bokstav används i somaliskan ungefär på samma sätt som i engelskan, dvs. i egennamn, i namnen på månaderna och veckodagarna och i ord för nationalitet och språk. Det är också vanligt att skriva årstiderna och väderstrecken med stor bokstav.

Soomáaliya	<i>Somalia</i>
Soomaáli	<i>somalier</i>
af Soomaáli	<i>somaliska</i>
Sábtí	<i>lördag</i>
Abríil	<i>april</i>
Jiiláal / jiiláal	<i>vinter/sommar (varm torrperiod! dec-feb)</i>
Koonfúr / koonfúr	<i>söder</i>

§ 2.4 Dubbeltecknade bokstäver

Dubbelteckning av bokstäver används i somaliskan, precis som i t.ex. finskan, för att ange långa vokaler (**aa**, **ee**, **ii**, **oo**, **uu**) och mer intensiva konsonanter, nämligen de tre klusilerna **bb**, **dd**, **gg** och de fyra sonoranterna **ll**, **mm**, **nn**, **rr**. Övriga konsonanter dubbeltecknas aldrig, trots att det ibland förekommer att några av dem uttals med viss längd.

Nedan följer ett par viktiga regler.

§ 2.4.1 -gg-/-dd- vid substantivändelser

Om ett maskulint substantiv slutar på **-g** kommer alla bestämda former att skrivas (och uttalas) med dubbelt (långt, kraftigt) **-gg-** som en följd av att /k/ i ändelserna assimileras med /g/ i stammen.

búug <i>bok</i>	búugga	<i>boken</i>	< *búug–ka
	búuggayga	<i>min bok</i>	< *búug–kayga
	búuggaaga	<i>din bok</i>	< *búug–kaaga

Om ett feminint substantiv slutar på **-d** kommer alla bestämda former att skrivas (och uttalas) med dubbelt (långt, kraftigt) **-dd-** som en följd av att /t/ i ändelserna assimileras med /d/ i stammen.

bisád <i>katt</i>	bisádda	<i>katten</i>	< *bisád–ta
	bisáddayda	<i>min katt</i>	< *bisád–tayda
	bisáddaada	<i>din katt</i>	< *bisád–taada

§ 2.4.2 -nn- i första och andra person plural

Verbändelserna i 1 person plural (**–naa**, **–nay**, **–no**), de possessiva ändelserna i 1 och 2 person plural (**–eenna**, **–iinna**) samt de långa personliga pronomenen i 1 person plural (**annaga**, **innaga**) liksom det korta subjektspronomenet (**aannu**) innehåller ett långt, dubbeltecknat **–nn–** i alla de tilfällen då detta förekommer mellan två vokaler.

Waa in aynu ilaalinnaa nadaafadda ilaha biyaheenna.

Vi måste slå vakt om hygien i våra vattenkällor.

Cuntada kama maaranno. Mat klarar vi oss inte utan.

§ 3. Ljudsystemet

Den somaliska stavningen återspeglar uttalet på ett ovanligt enkelt och tydligt sätt om man jämför med många andra språk.

§ 3.1 Vokaler

Somaliskan har fem bokstäver för vokalljud: **i, e, a, o, u**. Det vanligst förekommande uttalet av varje vokaltecken är ungefär som i många andra språk där det finns fem vokaler, t.ex. spanskan. Man kan också jämföra med uttalet av de svenska vokaler i orden *viss, fett, katt, boll, ost*.

§ 3.1.1 Lätta och tunga vokaler

En komplikation är dock att varje somaliskt vokaltecken representerar ytterligare ett uttalsvärde, ett något mindre frekvent ljud som uttalas med ett slags större anspänning i strupen. Dessa vokalfonem brukar kallas **TUNGA** vokaler och de förekommer i vissa bestämda ord.

Fyra av de tunga ljuden finns i stort sett i svenskan:

<u>Somalisk bokstav</u>	<u>vanligt uttal</u>	<u>tungt uttal</u>
i	(isländskan har en liknande skillnad mellan <i>i, í</i>)	
e	<i>sett</i>	<i>se</i>
a	<i>hatt</i>	<i>härma</i>
o	<i>boll</i>	<i>höst</i>
u	<i>ost</i>	<i>kust</i>

Det är dock viktigt att understryka att det bara handlar om likhet i hur ljuden låter och uppfattas. Ljuden produceras nämligen på ganska olika sätt. De svenska "tunga" vokaler bildas helt enkelt med tungan lite längre fram i munnen, medan de tunga vokaler i somaliskan snarare verkar ha sitt huvudsakliga bildningsställe i strupen.

Tyvärr är forskningen kring somaliskans tunga vokaler väldigt begränsad, så några klara principer för när de tunga vokalerna förekommer finns inte. Det anges inte heller i existerande ordböcker vilket vokalljud som uttalas i de olika uppslagsorden. I nuläget är det bästa rådet därför att helt enkelt lyssna uppmärksamt till infödda talare och härma dem.

Det är dock ytterst sällan som endast skillnaden mellan vanligt resp. tungt uttal av en vokal är det enda som skiljer två olika ord från varandra. Uttalet verkar dessutom variera en liten aning mellan olika regioner och personer.

För att vid behov markera de tunga vokalerna i skrift förekommer några olika system. Antingen kan man sätta ett kommatecken, en cedilj eller en "svans" under vokaltecknet, t.ex. *ɪ, ɛ, a, o, u*, eller så kan man sätta två prickar över bokstaven, dvs. *ï, ë, ä, ö, ü*. Om man vill markera det vanliga uttalet av en vokal så förekommer det ibland att man stryker under bokstaven, dvs. *ā, ē, ī, ō, ū*.

§ 3.1.2 §. Korta och långa vokaler

Samtliga de somaliska vokalerna, både de vanliga och de tunga, förekommer som korta respektive långa. De långa vokalerna dubbeltecknas, precis som i finskan, t.ex.

u <i>till, för, åt,</i>	men	uu <i>han, den, det.</i>
i <i>mig,</i>	men	ii <i>till mig, för mig, åt mig.</i>
ku <i>i, på; dig,</i>	men	kuu <i>till dig, för dig, åt dig.</i>

§ 3.1.3 Diftonger

Somaliskan har tre **DIFTONGER**, vars stavning och uttal kan variera en aning: **ey/ay**, **ow/aw**, **oy**. Hurudvida man i standardspråket skall skriva <ey/ow>, vilket kanske oftast närmare motsvarar uttalet, eller <ay/aw> har aldrig blivit reglerat. På 1970-talet var stavning med <ey> och <ow> lite

vanligare än det är idag. I nutid har framför allt <ay> kommit att bli betydligt vanligare än <ey>.

§ 3.2 Konsonanter

Hälften av de 22 somaliska konsonanterna uttalas på i stort sett samma sätt som i svenskan. Detta gäller **b, d, f, g, h, k, l, m, n, s, t**. De båda ljuden /t/ och /k/ uttalas med en liten efterföljande luftstöt (aspiration), precis som i svenskan.

Somaliskan har tre **DIGRAFER**, dvs. kombinationer av två tecken för att skriva ett ljud: <dh>, <kh> och <sh>.

Ljudet <dh> uttalas i stort sett på samma sätt som svenskans <rd>. Det är väldigt vanligt i början av somaliska ord, vilket är omöjligt i svenskan.

De fyra somaliska konsonanterna <j, sh, w, y> uttalas på i stort sett samma sätt som i engelskans *job, she, we, yes*. Den viktigaste skillnaden är att ljudet /j/ i olika somaliskspråkiga regioner kan uttalas antingen som tonande (eng. *jam*) eller som tonlöst (<ch> i eng. *cheese*). I dagens standardsomaliska verkar det vanligaste ha blivit att uttala ljudet /j/ som nästan tonlöst i norr och lite mera tonande i söder. Lyssna noga till infödda talare!

Enkelt <**b, d, g**> mellan två vokaler uttalas lite "slappare" eller "svagare", ungefär som ljuden [β, ð, γ] som är karakteristiska för t.ex. nygrekiskan eller spanskan, t.ex. *adiós, saber, pagar*.

Hibo[♀], Liibaan[♂], Hodan[♀], Idil[♀], Ladan[♀], Faadumo[♀], Magan[♂], ...

Dubbla <**bb, dd, gg**> uttalas däremot som motsvarande svenska ljud med lite extra energi och varaktighet.

Ljudet /r/ låter ofta lite annorlunda än i svenskan eller andra mera kända europeiska språk. Ofta slår man lite fler slag med tungspetsen och blåser ut mera luft så att det uppstår mera friktion eller "brus". Dessutom blir ljudet ibland tonlöst i slutet av ord. Lyssna på infödda talare och härma dem!

Även dubbla <ll, mm, nn, rr> uttalas med lite extra energi och varaktighet.

Bokstäverna <c, kh, q, x, '> står för ljud som somaliskan har gemensamma med arabiskan: c = ع, kh = خ, q = ق, x = ح, ' = ء.

Bokstaven <c> uttalas på ungefär samma sätt som ett riktigt tonande /h/. När man uttalar /h/ passerar luften fritt genom svalget, men vid uttalet av /c/ trycker man tungroten neråt/bakåt mot bakre delen av svalget så att luftens passage blir trång, vilket leder till att det uppstår friktion i luftströmmen. Resultatet blir någonting som svenskar oftast uppfattar som ett "gnälligt" /a/-ljud. För somalier råder det dock ingen tvekan om att detta ljud är en konsonat.

Cali[♂], Cumar[♂], Cabdi[♂], Jaamac[♂], Sacdiya[♀], Nimco[♀]

Bokstaven <kh> uttalas ungefär som <ch> i tyskans ach-laut.

Khadra[♀], Sheekh[♂], Khaalid[♂], Kheyre[♂], Khadiijo[♀]

Ljudet /kh/ är lite exotiskt i somaliskan. Det förekommer främst i ord av arabiskt ursprung. Därför har vissa talare en tendens att ersätta det med ljudet /q/.

Bokstaven <q> uttalas som ett k- eller g-ljud där man pressar tungan bakåt mot gomspenen (uvulan) i stället för uppåt mot den hårda delen av gommen. Tonande uttal (liknande g) är vanligare mellan vokaler, tonlöst (liknande k) i slutet och i början av ord. Några exempel:

Muqdisho, Qarshi[♀], Ruqiya[♀], Cabdiqani[♂], Qaali[♀]

Bokstaven <x> uttalas som ett tonlöst /h/, men med den skillnaden att man vid uttalet av /x/ trycker tungan bakåt/neråt så att luftens passage genom svalget blir trång. Det leder till att det uppstår friktion i luftströmmen. Resultatet blir någonting som svenskar ofta uppfattar som ett "flåsig" /h/-ljud. Några exempel:

Farxiyo[♀], **Xasan**[♂], **Maxamed**[♂], **Maxamuud**[♂], **Xamdi**[♀], **Xaddiyo**[♀],
Axmed[♂]

Bokstaven <'> uttalas som en så kallad "glottal stop" eller "stöt", vilket innebär att man stänger till struphuvudet så att det blir ett kort uppehåll i luftströmmen från lungorna. När man sedan öppnar struphuvudet igen bildas ett lätt stötljud. Några exempel:

Israa'iil, **Sa'iir**; **Daa'uud**[♂], **Faa'iso**[♀]

Bokstäverna <p, v, z> används inte i somaliskan eftersom motsvarande fonem saknas.. Ljudet [p] förekommer dock som en tonlös uttalsvariant av /b/ sist i ord eller före en tonlös konsonant, t.ex. **kab** *sko*, **kabta** *skon*. Bokstaven <z> och ljudet [z] hör och ser man ibland i arabiska lånord, t.ex. kvinnonamnet **Zamzam**. Vissa somalier uttalar det med tonande [z], men i vanligt somaliskt uttal bör det snarare bli [samsam].

§ 3.2.1 Starka konsonanter

I somaliskan är det inte alla konsonanter som kan uttalas som starka och dubbeltecknas, men å andra sidan kan långa vokaler och starka konsonanter förekomma i sådana positioner i ordet som inte är möjliga i svenskan, där ju lång vokal och lång konsonant utesluter varandra. Dessutom är deras förekomst i svenskan begränsad till den betonade stavelsen i ett ord. Dessa båda begränsningar finns inte i somaliskan, utan där kan lång vokal följas av stark konsonant i en obetonad stavelse.

De sju starka konsonanter som i somaliskan kan dubbeltecknas är <**bb, dd, gg, mm, nn, rr, ll**>. Även en del andra konsonanter uttalas i vissa regioner som starka i vissa ord, men de dubbeltecknas inte i standardspråket.

§ 3.3 Betoning eller hög ton

Betoningen i somaliskan tar sig inte riktigt samma uttryck som i många andra språk där det helt enkelt handlar om starkare tryck på en viss vokal. I somaliskan uttalas i stället en viss vokal i ordet med en högre tonhöjd.

Betoning, ordmelodi eller ton kan i vissa fall ha till uppgift att skilja annars likalydande ord åt. I svenskan har vi t.ex. *stegen* (av steg) och *stegen* (av stege) eller *ide* (där björnen sover) och *idé* (en plötslig tanke). I somaliskan skiljer man på liknande sätt mellan ett antal annars likalydande ord, t.ex.

ínan *pojke*

áfartan *de här fyra*

héés *sjung!*

mádow *mörker*

bád wéyn *ett stort hav*

inán *flicka*

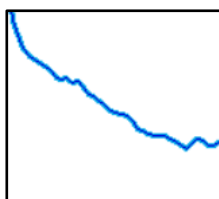
afártan *fyrtio*

heés *sång*

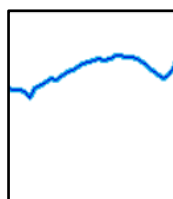
madów *mörk*

badwéyn *ocean*

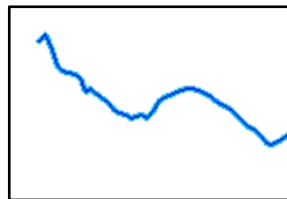
Kurvorna nedan visar hur tonen stiger/sjunker i några av orden ovan. (Tonhöjden mäts som hastigheten på de vibrationer som skapar ljudet.)

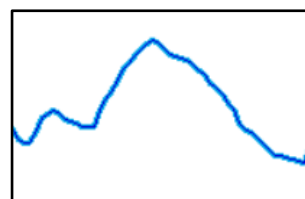
ínan
pojke

inán
flicka

bád wéyn
ett stort hav

badwéyn
ocean

§ 3.4 Fonotax

Fonotaxen beskriver de allmänna principer som reglerar hur ljuden kan sättas samman till ord i ett visst språk.

§ 3.4.1 Begränsad stavelsestruktur

I svenskan kan man ha ovanligt många konsonanter först och sist i ord, t.ex. de tre konsonanterna **skr-** först i ordet **skruv** eller de fyra konsonanterna **-mskt** sist i ordet **hemskt** (även om de flesta nog bärna förenklar lite och bara uttalar [hemst]).

I somaliskan är stavelsestrukturen mycket mera begränsad. I princip kan man maximalt ha ett konsonantljud + ett vokalljud + ett konsonantljud i en somalisk stavelse. Somaliska ord kan alltså bara börja respektive sluta med en enkel konsonant, och inuti ord mellan vokaler kan det inte förekomma mer än två konsonanter tillsammans.

Dessa begränsningar har stor effekt på lånord eftersom deras stavelsestruktur ofta behöver anpassas, antingen genom inskott av vokaler eller genom bortfall av konsonanter.

<i>gram</i>	>	somaliska: garaam
<i>ambulans</i>	>	somaliska: ambalaas

§ 3.4.2 Begränsad förekomst av /m/, /t/, /k/

En annan begränsning i det somaliska ljudsystemet är att stavelser normalt inte slutar med /m/, /k/ eller /t/. I stället används /n/, /g/ och /d/.

Aádan *Adam*, **fílin** *film*, **macállin** *lärare* (från ar. *mucallim*)
tágsi *taxi*,
buskud *kex, kaka* (från eng. *biscuit*)

Detta kan leda till ljudväxlingar mellan olika former, t.ex.

macállin *lärare*, men **macallimád** *kvinnlig lärare*

tártan *tävling*, men **tartámayaa** *tävlare*

Undantag förekommer dock i ett litet antal nyare lånord, t.ex. **átam** *atom*, **garáam** *gram*, i vissa äldre, men mycket vanliga lån från arabiskan, t.ex. **mu híim** *något viktigt*, **nidáam** *system, plan* **Isláam** *Islam*, **ixtiráam** *aktning, vördnad*, samt i vissa egennamn, t.ex. **Ibraahim**, **Samsam**.

Ett annat undantag är att /m/, inte /n/, uttalas före /b/, eftersom det går mycket lättare. I dagens somaliska skriver man nästan alltid **–mb–**, men förr skrev man gärna **–nb–**, sannolikt för att man gör så i arabiskan.

T.ex. **cámbe (cánbe)** *mango*.

Dock skrivs normalt **–nb–** i en hadfull ord, främst **balanbaális** *fjäril* och **baranbáro** *kackerlacka*.

§ 4. Morfonologi

Morfonologin (eller morfo-fonologin) behandlar ljudförändringar som inträffar i samband med böjning och bildning av ord.

§ 4.1 Förändringar av /k/ och /t/

Morfemen /k/ och /t/ markerar framför allt maskulinum respektive femininum i somaliskan. I verbböjningen markerar /t/ också 2:a person.

Dessa båda konsonanter förändras på olika sätt efter olika ljud.

Efter	övergår /k/ till	övergår /t/ till
/g/	g	
/d/		d
/a/, /u/, /w/	g	d
/i/, /y/	g	d / s ⁱ
/e/, /o/	h	d
/c/, /h/, /x/, /kh/, /q/, /' /	Ø ⁱⁱ	d
/dh/		Ø ⁱⁱ
/l/ ⁱⁱⁱ		sh

ⁱ⁾ /s/ i verb; ⁱⁱ⁾ Ø innebär att /k/ resp. /t/ faller bort; ⁱⁱⁱ⁾ /l/ faller bort;

De här förändringarna inträffar i all synnerhet i den bestämda artikeln samt i de demonstrativa och possessiva ändelserna, men de inträffar även i vissa verbändelser, liksom i en del andra morfem.

§ 4.1.1 Adjektiven **jecel**, **nool**

De somaliska adjektiven **jecél** *förtjust* (i *ngt*), **nóol** *levande* slutar på /l/. Då sådana adjektiv följs av en verbform som börjar med /t/, t.ex. **tahay** *är* (femininum) inträffar ovan nämnda konsonantväxling, dvs. /l/+t/ > /sh/.

wáa uu jecél yahay *han är förtjust i det, han gillar det*
wáa ay jecéshahay *hon är förtjust i det, hon gillar det*
 < jecél + tahay

Eftersom den här konsonantväxlingen påverkar både adjektivet och verbet måste de skrivas som ett ord i femininum.

§ 4.2 Fjärrassimilation

I en del fall påverkas en vokal i ett ords stam av en vokal i en ändelse. Detta gäller framför allt om ändelsen innehåller vokalen /i/ eller /u/.

§ 4.2.1 Fjärrassimilation vid -h-

Framför allt inträffar fjärrassimilation vid ändelser som börjar med /h/. Om ändelsen efter /h/ innehåller vokalen /i/ eller /u/ övergår ett /a/ som finns före ändelsen till samma vokal, dvs. /i/ resp. /u/, t.ex.

aábbe <i>far</i>	aabbá-ha <i>fadern</i>	aabbí-hiis <i>hans far</i>
		aabbú-hu <i>fadern (subj.)</i>
shimbiró <i>fåglar</i>	shimbirá-ha <i>fåglarna</i>	shimbirú-hu <i>fåglarna (subj.)</i>
		shimbirí-hiisa <i>hans fåglar</i>
ilkó <i>tänder</i>	ilká-ha <i>tänderna</i>	ilkú-hu <i>tänderna (subj.)</i>
		ilkí-hiisa <i>hans tänder</i>

I uttalet kan man ofta även höra påverkan från ett följande /e/ eller /o/, men denna typ av påverkan brukar vanligtvis inte återges i skriften, utan normalt skriver man t.ex. **ilká-hooda** *deras tänder*, **ilká-heeda** *hennes tänder*. Men ibland återger en del personer också en förändring till /e/ eller /o/ i skriften, t.ex.

aabbáha <i>fadern</i>	aabbá-heed (aabbé-heed) <i>hennes far</i>
	aabbá-hood (aabbó-hood) <i>deras far</i>

Ibland tillämpar en del personer denna typ av assimilation även vid maskulina substantiv vars stam slutar med /x/ eller /c/ då de bestämda, possessiva och demonstrativa ändelserna inte innehåller någon inledande konsonant.

§ 4.2.2 Fjärrassimilation vid infinitiv på -i

dhacaa *faller, ramlar; händer, inträffar*, inf. **dhíci**
baxaa *kommer ut*, inf. **bíxi**

§ 4.3 Inskottsvokal

plural	ordets rot	singular med inskottsvokal
xarfó	/xarf/-	xáraf <i>bokstav</i>
jilbó	/jilb/-	jílib <i>knä</i>

ilkó	/ilk/-	ílig ²	<i>tand</i>
maalmó	/maalm/-	maalín ³	<i>dag</i>

Samma princip är verksam även i svenskan, men inskottsvokeln är som regel /e/.

cyklar	/sykl/-	cykel
---------------	---------	--------------

² Här inträffar även övergången /k/ > /g/ eftersom /k/ inte kan förekomma sist i ett ord. §

³ Här inträffar även övergången /m/ > /n/ eftersom /m/ inte kan förekomma sist i ett ord. §

§ 5. Sammandragningar

I somaliskan smälter ofta två eller flera ord samman till ett ord i olika sammanhang. Ibland innebär det bara att orden skrivs ihop utan mellanslag, men ofta innebär det också att något ljud samtidigt förändras eller försvinner.

Vissa sammandragningar är obligatoriska medan andra är frivilliga.

§ 5.1 Frivilliga sammandragningar

§ 5.1.1 Satspartiklar + subjektspronomen

Satspartiklar (dvs. sats**ty**pspartiklar och **fokus**partiklar) dras i talad somaliska som regel ihop med subjektspronomenen (förutom *la man*). Detsamma förekommer i ledigare stil i skriven somaliska. Några exempel:

wáa aan → wáan

wáa aad → wáaad

wáa uu → wúu

wáa ay → wáy

baa uu → buu

baa ay → bay

maxáa uu → muxúu !!

maxáa ay → maxáy

wáxa aan → wáxaan

wáxa aad → wáxaad

wáxa uu → wuxuu !!

wáxa ay → waxay

ayáa uu → ayúu

ayáa ay → ayáy

§ 5.2 Obligatoriska sammandragningar

I verbfrasen förekommer många obligatoriska sammandragningar. De element som alltid dras samman är det obestämda subjektspronomenet *la man*, objektspronomen, prepositioner och negationen **má**.

Sådana sammandragningar uttalas som ett ord. Endast den sista av de ingående delarna uttalas med betoning.

§ 5.2.1 Sammandragningar av prepositioner

Om det finns mer än en preposition i satsen dras de samman med varandra. Mellan vokaler övergår /k/ till /g/ och mellan två **ú** skjuter man in ett extra /g/ som "buffert".

ú + ú > ugú	<i>till ... till</i>
ú + kú > ugú	<i>till ... i/på</i>
ú + ká > ugá	<i>till ... från</i>
ú + lá > ulá	<i>till ... med</i>
kú + ká > kagá	<i>i/på ... från</i>
kú + lá > kulá	<i>i/på ... med</i>
ká + lá > kalá	<i>från ... med</i>

Observera särskilt ljudförändringen i **ku + ka > kagá**:

Gaari-dameerkiisa waxa uu kagá shaqeeyaa magaaláda.

åsne-vagn-sin SLUTFOKUS han med-från arbetar staden

Med sin åsnevagn arbetar han i staden.

Exemplet innehåller alltså **gaari-dameerkiisa + kú med sin åsnevagn och magaaláda + ká i staden** (ordagrant: *från staden*).

Observera också att formen **ugú** alltså har två olika betydelser.

ugú < ú + kú: **Sideé** baa aad biyáha **gúriga** nadiif **ugú** kaydsataa?

På vilket sätt förvarar du vattnet rent i huset?

= Hur håller du vattnet rent hemma?

ugú < ú + ú **Maxaa** aynu **dabka** **ugú** baahan nahay?

Till vad är vi i behov av elden? = Vad behöver vi elden till?

§ 5.2.2 Sammandragningar med pronomenet 'la'

Det obestämda subjektspronomenet **la** *man* och prepositionerna dras obligatoriskt samman till ett ord. Subjektspronomenet **la** *man* står alltid först medan prepositionen **lá** *med* alltid står sist.

la + ú	→	loó !!	<i>man ... till</i>	/a/ + /u/ > /oo/
la + kú	→	lagú	<i>man ... i/på</i>	
la + ká	→	lagá	<i>man ... från</i>	
la + lá	→	lalá	<i>man ... med</i>	
ú + lá	→	ulá	<i>till ... med</i>	
kú + lá	→	kulá	<i>i/på ... med</i>	
ká + lá	→	kalá	<i>från ... med</i>	

Meeláhan waxa **loó** yaqaan iláha biyáha.

*De här platserna känner **man** som vattenkällor.
= ... kallar **man** för vattenkällor.*

§ 5.2.3 Sammandragningar med objektspronomen

(i)na + ú > (i)noó !!	<i>till oss, oss ... till</i>	/a/ + /u/ > /oo/
(i)na + kú > (i)nagú	<i>i oss, oss ... i</i>	
(i)na + ká > (i)nagá	<i>från oss, oss ... från</i>	
(i)na + lá > (i)nalá	<i>med oss, oss ... med</i>	

Cuntádu xóog baa ay **inoó** yeeshaa. *Maten åstadkommer styrka åt oss.
= ... ger oss styrka.*

§ 5.2.4 Sammandragningar med negationen 'má'

Negationen **má** *inte* dras samman med en föregående preposition.

Biyáha **kamá** maaranno. *Vi klarar oss inte utan vatten.*

§ 5.2.5 Mer komplexa sammandragningar

Även mer än två element förekommer ofta i en sammandragning.

inagagá < ina + kú + ká

Dábka wáxa inagagá baqdá dugáagga.

DE VILDA DJUREN skräms bort från oss med hjälp av elden.

= Elden skrämmer bort *DE VILDA DJUREN* från oss.

§ 5.2.6 Fokuspartikeln *baa* efter vokal

Feminina substantiv som slutar på **-a/-o** dras alltid samman med fokuspartikeln **baa**, t.ex. **Aamíno + baa > Aamínaa**

§ 6. Substantiv

De somaliska substantiven fördelar sig grammatiskt på två grupper eller genus: maskulina respektive feminina substantiv. Ett substantivs genus är helt avgörande för hur det böjs.

Till ett substantiv kan man lägga ganska många olika böjningsändelser efter varandra ordet kan därför blir ganska långt.

Till de viktigaste böjningsändelserna hör pluraländelserna, den bestämda artikeln samt de possessiva och demonstrativa ändelserna som motsvarar svenskans possessiva och demonstrativa pronomen.

§ 6.1 Substantivens genus

Somaliska substantiv delas in i två grupper eller genus. De somaliska substantiven är antingen maskulina eller feminina. Detta är inte alls någon biologisk indelning, utan det handlar om rent grammatiska kategorier. Till exempel är orden **xáas** *hustru* och **sác** *ko* grammatiskt sett maskulina.

I de allra flesta fall är dock substantiv som betecknar kvinnor grammatiskt feminina, medan ord för män normalt är grammatiskt maskulina.

Substantiv som slutar på **–o** eller **–ad** är så gott som alltid feminina, t.ex. **qaáddo** *sked*, **bisád** *katt*.

Substantiv som slutar på **–e** är maskulina, t.ex. **dúbbe** *hammare*, **fúre** *nyckel*.

För övriga ord säger ordets form dessvärre väldigt lite om ordets genus. Däremot kan betoningens plats i ordet väldigt ofta avslöja ordets genus. Man kan alltså i flesta fall höra vilket genus ett substantiv har.

§ 6.1.1 Substantiv med varierande genus

Ett mindre antal substantiv används i olika genus av olika personer och/eller i olika delar av det somaliska språkområdet. Ett mycket vanligt sådan ord är **rooti** *bröd*.

roóti*ga* / **rootí***da*

brödet

§ 6.1.2 Substantivens betoning

För betoningens placering spelar begreppet **VOKALPOSITION** en central roll. En kort vokal består av en vokalposition, medan en lång vokal består av två vokalpositioner. Varje vokalbokstav motsvarar alltså en vokalposition.

De allra flesta maskulina substantiv betonas på den näst sista vokalpositionen, medan de allra flesta feminina substantiv betonas på den sista.

Undantag utgör främst de substantiv som slutar på **-e/-o/-a** i singular. Se §.

I ord som har en kort vokal i den sista stavelsen betonas feminina ord därför på den sista stavelsen, medan maskulina ord betonas på den näst sista stavelsen.

MASK.

ínan *pojke*

kúrsi *stol*

áqal *hus*

FEM.

inán *flicka*

bisád *katt*

gabádh *flicka*

I ord som har en lång vokal i den sista stavelsen betonas både maskulina och feminina ord på den sista stavelsen, men på olika sätt. Detta beror på att bara den betonade vokalpositionen uttalas med högre tonhöjd än resten av ordet.

I maskulina ord betonas den första delen av den långa vokalen, vilket gör att tonen sedan faller. Man får alltså en fallande ton inom ramen för den betonade långa vokalen.

I feminina ord betonas den senare delen av den långa vokalen, vilket gör att man får en något stigande ton inom ramen för den långa vokalen.

MASK.		FEM.	
géed	<i>träd</i>	beér	<i>trädgård, åker, odling</i>
dukáan	<i>affär</i>	khudaár	<i>grönsaker och frukt</i>
míis	<i>bord</i>	liín	<i>citrusfrukt</i>

I ord som bara innehåller en enda kort vokal hörs det däremot ingen skillnad mellan maskulina och feminina substantiv. Man måste helt enkelt memorera sådana ords genus.

MASK.		FEM.	
nál	<i>lampa</i>	káb	<i>sko</i>

§ 6.1.3 Substantiv på -e/-o/-a

De substantiv som i singular slutar på **-o/-a** (feminina) eller **-e** (maskulina) följer dock andra regler. När sådana ord uttalas utan någon kontext uttalas de vanligtvis med betoningen på den näst sista vokalpositionen. Om ordet ingår i en fras eller mening uttalas de däremot som regel med betoning på den sista vokalpositionen.

magaálo	<i>stad</i>	magaaló yar	<i>en liten stad</i>
----------------	-------------	--------------------	----------------------

§ 6.1.4 Undantag

De förekommer ett litet antal undantag mot betoningsprinciperna ovan.

I maskulinum betonas ett fåtal ord på den sista vokalpositionen. De slutar ofta på /aa/, /i/ eller /r/.

dilaá mördare, **qoraá** författare

abtí morbror, **baaldí** hink, spann, **maroodí** elefant, **ratí** lastkamel, **webí** flod

adeér farbror, **dhakhtár** doktor; vårdcentral, **reér** släkt

xafiís kontor

I femininum betonas framför allt kvinnonamn på näst sista vokalpositionen.

Máryan

Många namn på städer liksom länder so mslutar på **–(i)ya** betonas på fjärde vokalpositionen från ordets slut.

Áfgooye stad nära Mogadishu, **Gároowe** huvudstad i Puntland

Itóobiya Etiopien, **Kéenya** Kenya, **Soomáaliya** Somalia

§ 6.2 Obestämd form

Somaliskan har ingen obestämd artikel, bara en obestämd form. Ord som **kúrsi** eller **bisád** kan alltså översättas antingen som *stol*, *katt* eller *en stol*, *en katt*, beroende på vad som i sammanhanget passar bäst på svenska.

§ 6.3 Bestämd form singular

Bestämd form av substantiv bildas i singular med ändelserna

–**ka** i maskulinum: **más** *orm* **máska** *ormen*

–**ta** i femininum: **káb** *sko* **kábta** *skon*

Konsonanten i den bestämda artikeln förändras på olika sätt efter vissa ljud. Jämför §.

Efter ljuden /g, aa, i, y, w/ blir den maskulina artikeln **–ga**.

gúri, **gúriga** *hus, huset*

Efter ljuden /e, o/ blir den maskulina artikeln **–ha**.

Samtidigt ersätts /e, o/ med /a/. Betoningen hamnar på detta /a/.

aábbe, aabbáha *far, fadern*

Efter ljuden /c, h, x, kh, q, ' / blir den maskulina artikeln bara **–a**.

libáax, libáaxa *lejon, lejonet*

Efter ljuden /d, i, y, w, o, c, h, x, kh, q, ' / blir den feminina artikeln **–da**.

mindí, mindída *kniv, kniven*

Efter /dh/ blir den feminina artikeln bara **–a** i skrift, men /dh/ uttalas kraftigare.

gabádh, gabádha *flicka, flickan*

Efter /l/ blir den feminina artikeln **–sha**, samtidigt som /l/ försvinner.

bíl, bísha *månad, månaden*

Betoningen påverkas inte när man lägger till den bestämda artikeln.

macállin, macállinka; macallimád, macallimád *lärare(n)*

Bara i ord som slutar på /o/ eller /e/ "flyttas" betoningen i den bestämda formen till den sista vokalpositionen före ändelsen. Både /o/ och /e/ förändras dessutom till /a/.

fúre, furá-ha *nyckeln*

sheéko, sheeká-da *berättelsen*

§ 6.4 Obestämd form i plural

Det finns fyra sätt att bilda plural av somaliska substantiv.

1. FEMININA ord med singular på **–o** slutar i plural på **–oóyin**.

hoóyo	<i>mor, mamma</i>	hooyoóyin	<i>mödrar, mammor.</i>
magaálo	<i>stad</i>	magaaloóyin	<i>städer</i>

2. MASKULINA ord med singular på **–e** slutar i plural på **–ayaál**.

aábbe	<i>far, pappa</i>	aabbayaál	<i>fäder, pappor</i>
--------------	-------------------	------------------	----------------------

3. MASKULINA ord som med bara en stavelse i singular brukar bilda plural genom reduplikation. Man lägger till vokalen **–á–** och slutkonsonanten i singularformen.

más	<i>orm</i>	masás	<i>ormar</i>
wíil	<i>pojke, son</i>	wiilál	<i>pojkar, söner</i>

4. Alla andra ord slutar i plural på **–ó**.

úl (f.)	<i>pinne</i>	uló	<i>pinnar</i>
baabúur (m.)	<i>bil</i>	baabuurró	<i>bilar</i>

Ofta inträffar dock olika ljudförändringar framför denna pluraländelse.

§ 6.4.1 Mer om feminin plural på **–ó**

Feminina substantiv som inte slutar på **–o** i singular bildar helt enkelt plural med ändelsen **–ó**.

sariír	<i>säng</i>	pl. sariiró	<i>sängar</i>
káb	<i>sko</i>	pl. kabó	<i>skor</i>
bisád	<i>katt</i>	pl. bisadó	<i>katter</i>

Om stammen slutar på **–i** skjuter man in ett **–y–** före pluraländelsen **–ó**.

mindí	<i>kniv</i>	pl. mindiyó	<i>knivar</i>
--------------	-------------	--------------------	---------------

§ 6.4.2 Mer om maskulin plural på -ó

Maskulina substantiv som i singular inte slutar på -e och samtidigt innehåller mer än en stavelse, bildar normalt plural med ändelsen -ó.

Före ändelsen -ó inträffar i normalfallet en fördubbling av /b/, /d/, /r/, /l/, /n/, /m/, men inte av /g/.

saaxíib	<i>vän</i>	pl. saaxiibó
baabúur	<i>bil</i>	pl. baabuurró
xayawáan	<i>djur</i>	pl. xayawaannó

Efter ljud som inte fördubblas skjuter man i stället in ett -y- före plural-ändelsen.

mágac	<i>namn</i>	pl. magacyó
libáax	<i>lejon</i>	pl. libaaxyó
webí	<i>flod</i>	pl. webiyó

Om stammen redan slutar på /y/ inträffar ingenting.

éray	<i>ord</i>	pl. erayó
-------------	------------	-------------------------

§ 6.4.3 Komplicerade pluralformer

(a) En del ord har en stam som slutar på två konsonanter. Eftersom ett somaliskt ord inte kan sluta med två konsonanter måste man skjuta in en extra vokal i singular. Det är nästan alltid en kopia av den vokal som redan finns i ordets stam.

sg. /xarf/	>	xáraf (m.)	<i>bokstav</i>
pl. /xarf-/o/	>	xarfó	<i>bokstäver</i>

I svenskan har vi samma fenomen i ord som *cykl-ar*, *fingr-ar*, *fågl-ar*, men vi skjuter oftast in /e/ i singular, utom i ett fåtal ord, bl.a. *gaml-a*, *gammal*.

(b) Några få ord har en stam som slutar på konsonant + /y/. Då slutar stammen i singular i stället på vokalen /i/, t.ex.

sg. /gury/	>	gúri (m.)	(ett) hus
pl. /gury/-/o/	>	guryó	(flera) hus

(c) Om ordets stam slutar på /m/ eller /k/ så syns det tyvärr inte i ordets singularform. Dessa ljud kan bara förekomma om de följs av en vokal. I plural ser man därför tydligt substantivets stam, men i singular övergår /m/ > /n/ och /k/ > /g/.

sg. /weydiim/	>	weydiín (f.)	fråga
pl. /weydiim/-/o/	>	weydiimó	frågor
sg. /tim/	>	tín (f.)	hårstrå
pl. /tim/-/o/	>	timó	hårstrån, hår
sg. /nim/	>	nín (m.)	man
pl. /nim/-/am/	>	nimán	män

(d) I en del ord behövs i singular en inskottsvokal samtidigt som slutkonsonanten förändras.

sg. /gacm/	>	gacán (f.)	arm, hand
pl. /gacm/-/o/	>	gacmó	armar, händer
sg. /ilk/	>	ílig (m.)	tand
pl. /ilk/-/o/	>	ilkó	tänder

I några få ord är inskottsvokalen inte en kopia av den vokal som redan finns i stammen

sg. /maalm/	>	maalín (f.)	dag
pl. /maalm/-/o/	>	maalmó	dagar

§ 6.4.4 Oregelbundna pluralformer

Ett litet antal enstaviga maskulina substantiv med lång vokal bildar inte plural genom reduplikation, utan med ändelsen **-ó**.

géed (m.)	<i>träd</i>	pl. geedó	<i>träd</i>
reér (m.)	<i>familj, släkt</i>	pl. reeró	<i>familjer, släkter</i>

Ett par ord bildar plural med suffixet **-yaabó** eller **-yaaló**.

sí (f.)	<i>sätt</i>	pl. siyaabó	eller siyaaló	<i>sätt</i>
wáx (m.)	<i>sak</i>	pl. waxyaabó	eller waxyaaló	<i>saker</i>

Några få maskulina ord bildar inte någon pluralform enligt de regler som gäller för maskulina ord. I stället används pluralformen av motsvarande feminina substantiv.

walaál , walaálka	<i>brodern</i>	
walaál , walaásha	<i>systemen</i>	pl. walaaló <i>syskon</i>
sánnad , sánnadka	<i>året</i>	
(sannad da)		pl. sannadó <i>år</i>

En liten grupp substantiv har en oregelbunden pluralform vid sidan om den regelbundna. I vissa fall kan det då finnas en betydelseskillnad.

íl	<i>öga</i>	ísha	pl. indhó	<i>ögon</i>
íl	<i>källa</i>	ísha	iló	<i>källor</i>

§ 6.5 Bestämd form i plural

Den bestämda artikeln i plural beror på ordets genus och det sista ljudet ordet. I maskulinum spelar även ordets längd en avgörande roll.

§ 6.5.1 Bestämd form i femininum plural

Feminina substantiv tar i plural den bestämda artikeln **–ka, –ha**.

Om obestämd plural slutar på **–oóyin** används artikeln **–ka**.

hoóyo	hooyáda	hooyoóyin	hooyoóyinka	mödrarna
magaálo	magaaláda	magaaloóyin	magaaloóyinka	städerna
tíro	tiráda	tiroóyin	tiroóyinka	(an)talen

Om obestämd plural slutar på **–ó** slutar den bestämda formen på **–áha**.

káb	kábta	kabó	kabáha	skorna
bisád	bisádda	bisadó	bisadáha	katterna
meél	meésha	meeló	meeláha	platserna
íl	ísha	indhó	indháha	ögonen

§ 6.5.2 Bestämd form i maskulinum plural

(a) Maskulina substantiv med en TVÅSTAVIG OBESTÄMD FORM i plural har en bestämda form som slutar med **–ka, –ga, –ha, –a**.

(b) Den största gruppen med denna typ av artikel utgörs av enstaviga substantiv som bildar plural genom reduplikation. De har samma bestämda artikel i både singular och i plural.

qóys	qóyska	qoysás	qoysáska	familjerna
áf	áfka	afáf	afáfka	munnnarna, språken
sán	sánka	sanán	sanánka	näsorna
míis	míiska	miisás	miisáska	borden
bás	báska	basás	basáska	bussarna

(c) Ett litet antal maskulina substantiv har en tvåstavig pluralform som slutar på **-ó**. Dessa har bestämd form på **-áha**.

géed	géedka	geedó	geedáha	<i>träden, växterna</i>
gúri	gúriga	guryó	guryáha	<i>husen</i>
ílig	íligga	ilkó	ilkáha	<i>tänderna</i>
xáraf	xárafka	xarfó	xarfáha	<i>bokstäverna</i>

(d) Maskulina substantiv med FLER ÄN TVÅ STAVELSER I OBESTÄMD FORM plural tar den bestämda artikeln **-ta**, **-da**, **-sha**.

(e) Därmed får maskulina substantiv med plural på **-ayaál** en bestämd form på **-ayaásha**.

aábbe	aabbáha	aabbayaál	aabbayaásha	<i>fäderna</i>
fúre	furáha	furayaál	furayaásha	<i>nycklarna</i>

(f) Alla andra regelbundna maskulina substantiv slutar på **-áda** i bestämd form plural. Till denna typ hör majoriteten av de maskulina substantiven.

xayawáan	xayawáanka	xayawaannó	xayawaannáda	<i>djuren</i>
baabúur	baabúurka	baabuurró	baabuurráda	<i>bilarna</i>

§ 6.5.3 Oregelbunden bestämd form i plural

Alla maskulina substantiv som bildar plural genom reduplikation med konsonanten /l/ och har en LÅNG VOKAL i stammen slutar i bestämd form på **-asha**.

wíil	wíilka	wiilál	wiilásha	<i>pojkarna</i>
-------------	---------------	---------------	-----------------	-----------------

Några få maskulina ord har inte någon egen pluralform. I stället används motsvarande feminina form på **-áha**.

walaál , walaálka	<i>brodern</i>		
walaál , walaásha	<i>systemen</i>	walaaló	<i>syskonen</i> , walaaláha

sánnad, sánnad**ka** áret

(sannad**da**)

sannad**ó** ár, sannad**áha**

Ordet **sannad** *ár* används alltså vanligtvis som maskulint i singular, men alltid som feminint i plural.

Helt oregelbundet är också

wáx (m.) *sak*, wáx**a**

wax**yaabó**, waxyaab**áha**

eller wax**yaaló**, waxyaal**áha**

§ 6.6 Arabiska pluralformer

I arabiskan är det vanligt att bilda plural genom att byta vokaler inuti ordets rot. En del sådana former används även i somaliskan. Den bestämda artikeln är då **–ta** eller **–da**.

saaxíib, saaxíib**ka** *vänner*

arabisk pl. asx**aáb**, asxaáb**ta** *vännerna*

regelb.pl. saaxiib**bó**, saaxiib**báda** *vännerna*

kúrsi, kúrsi**ga** *stolen*

arabisk pl. kura**ás**, kura**ásta** *stolarna*

regelb.pl. kursiy**ó**, kursiy**áda** *stolarna*

Detta arabiska mönster har ibland även kommit att tillämpas på lånord från andra språk.

búug, búug**ga** *boken*

arabisk pl. buuga**ág**, buuga**ágta** *böckerna*

regelb.pl. (ovanlig) buug**ág**, buug**ágga** *böckerna*

§ 6.7 Räkneform av substantiv

Efter tal större än "en/ett" och efter vissa andra ord som uttrycker mängd används inte substantivens pluralform, utan en särskild räkneform. Bara feminina substantiv som tar pluraländelsen **-ó** har en särskild räkneform som slutar på **-ood**. Alla andra substantiv använder singularformen som räkneform.

Maskulinum

búug – buugág *bok – böcker*

hál buug *en bok*

labá buug *två böcker*

baabúur – baabuurró *bil – bilar*

hál baabuur *en bil*

labá baabuur *två bilar*

Femininum

bisád – bisadó *katt – katter*

hál bisad *en katt*

labá bisadood *två katter*

hoóyo – hooyoóyin *mamma, -or*

hál hooyo *en mamma*

labá hooyo *två mammor*

Siffran och det följande substantivet utgör tillsammans en substantivfras. Slutet på en substantivfras markeras ofta med en hög ton, men det är inte obligatoriskt att göra så.

labá hooyó eller **labá hooyo** *två mammor*

labá bisadoód eller **labá bisadood** *två katter*

§ 6.8 Substantiv utan pluralform

En del svenska substantiv förekommer ytterst sällan i plural, t.ex. *barndomar, mjöler, Andersar, Uppsalor*. I somaliskan finns det också många sådana ord. Dessutom finns det en del ord som är helt omöjliga att sätta i plural.

§ 6.8.1 Generell användning av singular

Man kan på svenska använda en del singularformer även när man syftar på flera föremål, t.ex. *Spiken är dyr. Svampen kommer tidig i år. Älgen har förökat sig snabbt på senare tid. Paprikan är väldigt dyr så här års. Frukten ligger i kylan* Att säga *Spikarna är dyra* etc. avslöjar liksom att man inte är proffs på området i fråga.

I somaliskan finns samma system, men det är ännu fler ord som uppför sig så här och att sätta dem i plural är nästan omöjligt. Singularformen tar helt enkelt inte ställning till antalet föremål. Hit hör många ord för grönsaker och frukt, t.ex. **móos^S/múus^N** *banan(er)*, **líin** *citrusfrukt(er)*, men också t.ex. **kallúun** *fisk(ar)*.

§ 6.8.2 Kollektiva substantiv

Svenska kollektiva ord är t.ex. *knott, personal*. Det som utmärker ett kollektivt ord är att ordet till formen är singular, men till sin betydelse står för flera föremål: *Knotten är jobbig. Personalen är välutbildad*. Singularformen syns särskilt tydligt på adjektiven (inte *jobbiga, välutbildade*).

I somaliskan finns många kollektiva substantiv, dvs. substantiv som grammatiskt sett är singulära, men som betecknar en samling eller grupp av föremål eller personer, t.ex.

carruúr (f.)	<i>barn</i>	dúmar (m.)	<i>kvinnor</i>
rág (m.)	<i>män</i>	lo' (f.)	<i>nötkreatur</i>
ádhi^N / ári^S (m.)	<i>getter och får</i>	digáag (m.)	<i>höns och kycklingar</i>

§ 6.8.3 §. Substantiv med singular, plural & kollektiv form

Svenskan har kanske bara ett enda substantiv som samtidigt har en pluralform och en kollektiv form.

sing.	(en) mygga	plur.	(flera) myggor
sg.koll.	(en massa) mygg		

I somaliskan har en rad maskulina substantiv även en motsvarande feminin kollektiv form i singular, samtidigt som de har en regelbunden pluralform.

	singular	plural
mask.	baabúur, baabúurka <i>bil bilen</i>	baabuurró, baabuurráda <i>bilar bilarna</i>
fem.koll.	baabuúr, baabuúrta <i>bilar bilarna</i>	
mask.	búug, búugga <i>bok boken</i>	buugaág, buugaágta (buugág, buugágga) <i>böcker böckerna</i>
fem.koll.	buúg, buúgta <i>böcker böckerna</i>	

§ 6.8.4 Substantiv med bara singular & kollektiv form

Vissa substantiv har ingen pluralform, utan bara en singularform och en kollektiv form.

	singular	plural
mask.	árday <i>en elev, árdayga eleven</i>	—
fem. koll.	ardaý <i>elever, ardaýda eleverna</i>	
mask.	Soomaáli <i>en somalier, Soomaáliga somaliern</i>	—
fem. koll.	Soomaalí <i>somalier, Soomaalída somalierna</i>	

§ 6.8.5 Grupp-ord

Det finns också en annan typ av kollektiva substantiv som betecknar grupper av personer, djur eller föremål, t.ex. *familj*. Dessa kan man helt regelbundet sätta i plural. Singularformen betecknar en grupp, medan pluralformen betecknar flera grupper.

sing.	qóys	<i>en familj</i>
plur.	qoysás	<i>flera familjer</i>
sing.	géel	<i>en grupp kamelhonor</i>
plur.	geelál	<i>flera grupper med kamelhonor</i>

§ 6.9 Generisk bestämd form

Generic use of a noun means that the noun is used in a generalising way with reference the whole category of such objects, not with reference to any specific, existing object or objects. In English the definite singular form is often used this way, e.g. *Spindeln har åtta ben, men flugan har bara sex*. It is as if you treated one spider as a prototype for all the spiders in the whole world. This is also possible in Somali.

Díinku waxa uu léeyahay lugó gaagaaban. *Sköldpaddan har korta ben.*

For countable nouns in English, the generic use of **definite** singular is synonymous with a generic use of **indefinite** plural, and you can also say *Spindlar har åtta ben, men flugor har bara sex*.

In Somali, however, the **definite** form is always preferred in the generic sense, also in the plural.

Shimbirúhu ukún ayéy dhalaan. *Birds lay eggs.*

For uncountable mass nouns, English doesn't differentiate between specific and generic meaning, e.g. *I bought milk* vs. *I love milk*, whereas French does, e.g. *J'ai acheté du lait* vs. *J'aime le lait*. Somali, just like French

or Arabic, also prefers the definite form in the general meaning, i.e. when not referring to any specific object, but to the whole category.

Wáxa ay toshaa dhárka.

Hon syr kläder.

Wáa uu jecél yahay liínta.

Han tycker om citrusfrukter.

§ 6.10 Substantiv utan singularform

(a) Ett fåtal substantiv förekommer inte i singular, utan bara i plural. Det bästa svenska exemplet är *sopor*. Somaliskan har två substantiv är otänkbara i singular.

biyó vatten

biyáha vattnet

caanó mjölk

caanáha mjölken

Att detta verkligen är plural (och inte femininum singular) märks på
att betoningen ligger på ändelsen **–ó**,
att den bestämda formen slutar på **–áha**,
att verb står i plural om orden är subjekt.

(b) De båda pluralformerna **habló** *flickor* och **xooló** *boskap* skiljer sig inte på något dramatiskt sätt från pluralformer av andra substantiv när det gäller betydelse och form. De kan bara användas för att syfta på flera personer eller djur.

Det märkliga är dock att de inte har någon motsvarande singularform. Om man vill ha en singularform får man välja ett annat ord, t.ex. **gabádh** / **gabár** eller **inán** *flicka* respektive **sác ko**, **díbi** *tjur, oxe* etc.

§ 6.11 Vokativ

I många språk finns särskilda former för att markera att ett ord eller en fras ska uppfattas som ett direkt tilltal till en person (eller sak). I svenskan uttrycker vi detta genom att sätta *du* eller ett adjektiv i bestämd form framför ett substantiv i obestämd form, t.ex. *Du Lena!* eller *Lilla vän!* eller *Snälla nyckel, passa nu i låset!* I somaliskan yttrycks detta med hjälp av en hög ton på den första vokalpositionen i ordet.

Mácallin! används för att tilltala en lärare, medan

macállin används för att tala om en lärare.

Faadumo!, Máxamed! används för att tilltala personerna, medan

Faadúmo / Faadumó, Maxámed används för att tala om dem.

Vokativformer kan också bildas av somaliska feminina substantiv eller fraser med ändelsen /ey/ som kan skrivas både **–ey**, **–eey**, **–ay**, **–aay**. Blir man mera känslosam så kan man ibland rent av skriva mer än två vokaltecken.

Bisádda yaréey! *Kära lilla katt!*

Digaagádéy! *Hördu hönan!*

Vokativändelsen för maskulina substantiv eller fraser är **–ow/–oow**.

Daanyéerów! *Hördu apan!*

§ 7. Bildning av substantiv

Somaliska substantiv bildas på liknande sätt som svenska substantiv. Dels förekommer sammansatta ord, dels ord som är bildade med olika ordbildningsändelser.

wada tillsammans + **jir** kropp **wadajir** (m.) gemenskap, tillsammans
beeró åkrar + **-le, -ley** (yrkesutövare etc.)
beeraále bonde, **beeraley** (koll.) bönder

§ 7.1 Personer

Med ändelsen **-e** bildas massor av substantiv som betecknar en person som utför en viss handling.

baraa undervisar **báre** lärare
beér odling, **falaa** bearbetar **beerfále** jordbrukare, bonde

En annan, något mindre vanlig ändelse med samma betydelse är **-aá**.

qoraa skriver **qóre / qoraá** författare
reér släkt, familj, **guuraa** flyttar **reer-guuraá** nomader (koll.)

The ending **-le** denotes an owner of the object or somebody who has a job connected to the object. The vowel before the suffix **-le** is long.

dukáan affär **dukaánle** affärsinnehavare,
tágsi taxi **tagsiile** taxiförare

§ 7.2 Kvinnor

Ändelsen **-ad** används ofta för att bilda feminina motsvarigheter till maskulina personbetecknande ord.

maskulinum	femininum	
macállin	macallimád	<i>lärare</i>
árday	ardayád	<i>student, elev</i>

–ley används ofta som feminin motsvarighet till –le.

dawaar *symaskin*, **dawaarle** *skräddare*, **dawaarley** *sömmerska*

–to/–so används i en del ord som feminin motsvarighet till –e.

<u>MASKULINUM</u>	<u>FEMININUM</u>	
kalkaalíye	kalkaalíso	<i>sjuusköterska</i>

§ 7.3 Ting

The suffix –e is also used to form words denoting tools.

furaa	<i>opens</i>	fúre	<i>key</i>
--------------	--------------	-------------	------------

The suffix –o is used to form different kinds of nouns.

sheegaa	<i>says, tells</i>	sheéko	<i>story</i>
----------------	--------------------	---------------	--------------

The suffix –aal is used to form nouns denoting the result of an action.

qoraa	<i>writes</i>	qoráal	<i>text, writing</i>
--------------	---------------	---------------	----------------------

The suffix –i is sometimes used to form abstract nouns.

baahán	<i>needing</i>	baahí	<i>need</i>
---------------	----------------	--------------	-------------

Just like the English word *smile* may be both a verb and a noun, Somali also has many pairs of a verb and a noun where it is not clear which word is derived. Both consist of only a root and grammatical endings.

béer!	<i>plant!, cultivate!</i>	beér	<i>a field, a plantation</i>
beer-aa	<i>plants, cultivates</i>	beér-ta	<i>the field, the plantation</i>

§ 7.4 Verbalsubstantiv

I svenskan bildas oftast substantiv av verb med ändelserna *–ning/–ing* och *–ande/–ende*, t.ex. *cykling*, *andning*, *ätande*, *leende*, men även andra ändelser förekommer emellanåt, t.ex. *–else*: *rörelse*, *–n*: *anmälan*.

I somaliskan är de vanligast ändelserna för att bilda verbalsubstantiv:

–íd (eller ibland **–ís**) om imperativformen⁴ slutar på konsonant,

qoraa skriver, **qór!** skriv!, **qoríd -da** (f.), **qorís -ta** (f.) skrivande(t)

–n (eller ibland **–s**) om imperativen slutar på **–i**,

akhriyaa läser, **ákhri!** läs!, **akhrín -ta** (f.), **ákhris -ka** (m.) läsning(en)

–n om imperativen slutar på **–ee** (som då övergår till **–ay/–ey–**),

sameeyaa gör, **samée!** gör!, **samaýn/sameýn -ta** (f.) görande(t)

–sho om imperativen slutar på **–o** (som då övergår till **–a–**).

booqdaa besöker, **booqó!** besök!, **booqásho -da** (f.) besök(et)

bartaa learns, **baró!** learn!, **barásho -da** (f.) (the) learning

Många gånger kan somaliska verbalsubstantiv motsvara svenskans *att* + infinitiv.

Sáhra waa ay jecéshahay ákhriska. Sahra gillar läsning/att läsa.

Vissa verbalsubstantiv har utvecklat en lite speciell användning.

horreeyaa är först/främst, kommer först/främst

ugú horreýntii allra först

⁴ Se § för mer information om imperativen.

§ 8. Talsubstantiv

(a) I somaliskan utgör räkneorden inte någon egen ordklass. De är helt enkelt substantiv, precis som *par*, *trio* och *dussin* är substantiv på svenska. När en ändelse läggs till en fras som innehåller ett räkneord, fogas ändelsen till räkneordet, inte till det efterföljande substantivet. Substantivet efter räkneordet måste stå i räkneformen (se §), och den formen tillåter inte att man lägger till någon mera änselse till ordet.

labá**da** wiil

*de två pojkar***na**

labá**diisii** wiil

hans två söner/pojkar, *du* **vet**

(b) De somaliska räkneorden 2–8 är feminina, medan alla högre tal är maskulina. **Ków** (1) är feminint, medan **hál** (1) och **éber** (0) är maskulina. Talen 3, 4, 8, 9, 10 och 100 har en betoning som är undantagsmässig med tanke på ordets genus.

0 **éber** (m.)

1 **ków** (f.) / **hál** (m.)

10 **tobán** (m.)

2 **lábo** / **lába** (f.)

20 **labaátan** (m.)

3 **sáddex** (f.)

30 **sóddon** (m.)

4 **áfar** (f.)

40 **afártan** (m.)

5 **shán** (f.)

50 **kónton** (m.)

6 **lír** (f.)

60 **líxdan** (m.)

7 **toddóbo** / **toddóba** (f.)

70 **toddobaátan** (m.)

8 **siddéed** (f.)

80 **siddeétan** (m.)

9 **sagaál** (m.)

90 **sagaáshan** (m.) /l/+/t/ > /sh/

100 **boqól** (m.)

200 **labá boqol**

300 **sáddex boqol ...**

(c) I komplexa tal används **ków**, men när man anger siffror i en sifferföljd, t.ex. ett telefonnummer, används **hál**. Även när man anger antal föremål (dvs. att det bara finns **ett** av ett visst föremål) används **hál**.

kow iyo toban	<i>elva</i>
saddex, hal, afar, siddeed	<i>tre, ett, fyra, åtta</i> (t.ex. en PIN-kod)
hal buug	<i>en bok</i> (en. <i>one book</i>)

(d) Tiotalen från 20 till 90 är bildade med suffixet **–tan/–ton**, en sammandragning av talet **toban** *tio*. Suffixets inledande /t/ anpassas till den föregående konsonanten på samma sätt som i den bestämda artikeln, men däremot kvarstår /t/ efter vokal. En vokal direkt före suffixet förlängs.

§ 9. Pronomen

Somaliskan har färre genuina pronomen än svenskan. Substantiven dominerar i somaliskan och används även som motsvarighet till många svenska pronomen eller pronominella adverb. Sådana substantiv kombineras ofta med utpekande ändelser som **–kan / –tan** *den här*, **–kaas / –taas** *den där* (se §) eller frågande ändelser som **–keé / –teé?** *vilken?*, **–má?** *vilken?* (se §).

qóf <i>person</i>	= <i>någon</i>
wáx <i>sak</i>	= <i>något</i>
sí <i>sätt</i>	sídan <i>så här, (på) det här sättet</i> sídaas <i>så där, (på) det där sättet</i> sideé? <i>hur? (på) vilket sätt?</i>
hál <i>plats</i>	hálkan <i>här, (på) den här platsen</i> hálkaas <i>där, (på) den där platsen</i> halkeé? <i>var?, vart?, vilken plats?</i>
xág <i>sida, riktning</i>	xaggeé? <i>vart?, var?</i>
kól <i>tidpunkt</i>	kólkaas <i>då, (vid) den där tidpunkten</i>
már <i>tidpunkt</i>	márkaas <i>då, (vid) den där tidpunkten</i>
wáqti/wákhti <i>tid</i>	waqtigeé?/wakhtigeé? <i>när?, vilken tid?</i>
goór <i>tidpunkt</i>	goormá? <i>när?, vilken tid? och många andra...</i>

§ 9.1 Första person plural: *vi, oss, vår*

På somaliska kan man göra en skillnad mellan två olika betydelser av pronomenen *vi, oss, vår*. I standardspråket har man (i synnerhet i högre stil) dels inkluderande, dels exkluderande former, beroende på om man vill inkludera eller exkludera den eller dem som man talar med.

I mera vardagligt språkbruk gör dock de flesta somalier inte denna åtskillnad, utan man använder ofta den inkluderande formen oavsett sammanhang.

Ett exempel på skillnaden skulle kunna vara när en förälder säger till sina barn: *Vi ska gå på fest på lördag*. Det kan antingen betyda att bara föräldrarna ska gå eller också att även barnen får följa med. På somaliska använder man ibland två olika pronomen för att skilja mellan de två betydelserna.

	inkluderande	exkluderande
Substantiviskt pronomen	innága	annága
Kort obetonat subjektspronomen	aynu	aannu
Kort obetonat objektspronomen	ina	na
Kort obetonat objektspron. + ú	inoó	noó
Possessivt pronomen	kéenna, téenna	kaayága, taayáda

§ 9.2 Personliga pronomen

KORTA SUBJEKTSFORMER			KORTA OBJEKTSFORMER	
1 p sing.	aan	<i>jag</i>	i	<i>mig</i>
2 p sing.	aad	<i>du</i>	ku	<i>dig</i>
3 p sing. m.	uu	<i>han, den, det</i>	–	<i>honom, den, det</i>
3 p sing. f.	ay	<i>hon, den, det</i>	–	<i>henne, den, det</i>
1 p plur. exkl.	aan (aannu)	<i>vi</i>	na	<i>oss</i>
1 p plur. inkl.	aynu	<i>vi</i>	ina	<i>oss</i>
2 p plur.	aad (aydin)	<i>ni</i>	idin	<i>er</i>
3 p plur.	ay	<i>de</i>	–	<i>dem</i>

I somaliskan finns det inga objektspronomen i 3:e person motsvarande *honom, henne, den, det, dem*. Om ett verb normalt sett brukar ha ett objekt och det inte finns något ord i stasen som uttrycker objektet, då måste

objektet utläsas ur sammanhanget och ett objektspronomen läggs till vid översättning till svenska.

Waan siraynaa. *Vi ska lura dem/henne/honom.*

Aabbihiis wuxuu siiyey shan shilin. *Hans far gav honom fem shilling.*

Detsamma gäller om det finns en preposition i satsen, men inget substantiv för prepositionen att syfta på.

Waxay ku tiri, “Ma kartid.” *Hon sa till honom: – Det kan du inte.*

Immisa shilin baa u soo hartay? *Hur många shilling återstod det för henne/honom/dem?*

Lo’du waa xayawaan waxtar leh. Maxaa aynu ka helnaa? *Kor är nyttiga djur. Vad får vi från dem?*

§ 9.2.1 Subjektspronomenet la

Precis som svenskan har somaliskan ett obestämt subjektspronomen **la** *man*. Det används flitigare på somaliska än på svenska, eftersom passivum inte finns på somaliska.

Albaábka waxa lagú sameeyay lóox. *Dörren har man gjort av trä.*

Dörren är gjord av trä.

§ 9.2.2 Substantiviska personliga pronomen

Förutom de korta subjektsformerna av personliga pronomen finns även längre former som egentligen snarare är substantiv. De innehåller ju alla den bestämda artikeln. Dessa kan användas för extra tydlighet.

1 p sing.	<i>jaḡ</i>	aníga
2 p sing.	<i>du</i>	adíga
3 p sing. m.	<i>han, den, det</i>	isága
3 p sing. f.	<i>hon, den, det</i>	iyáda

1 p plur. exkl.	<i>vi</i>	annága
1 p plur. inkl.	<i>vi</i>	innága
2 p plur.	<i>ni</i>	idínka
3 p plur.	<i>de</i>	iyága

Eftersom dessa former fungerar som alla andra substantiv får de därmed också ändelsen **-u** då de används som subjekt i en sats.

§ 9.2.3 Obligatoriska korta objektspronomen

I somaliskan är de korta objektspronomenen i 1 och 2 person obligatoriska även om man väljer att förtydliga med ett längre, betonat, substantiviskt pronomen.

Adíga yáa **ku** ilaaliya? *Vem tar hand om dig?*

§ 9.2.4 Objektspronomenet **is**

Pronomenet **is** motsvarar både *sig* och *varandra*.

Xáaskii Díinku wáy is qarisay. *Sköldpaddans fru gömde sig.*

Sahro iyo Axmed waa ay is eegeen. *Sahra och Ahmed såg på varandra.*

Way islá hadlayaan. *De pratar med varandra.*

Det används även i första och andra person.

Waa aan is qariyay. *Jag gömde mig.*

Waa aad is qarisay. *Du gömde dig.*

Waa aan is qarinnay. *Vi gömde oss.*

Waa aad is qariseen. *Ni gömde er.*

§ 9.3 Demonstrativa pronomen

De demonstrativa pronomenen har i somaliskan, precis som i svenskan, två genusformer i singular och en enda form i plural.

Det finns två olika pronomen beroende på avståndet till föremålet som avses. Morfemet **-an** betecknar närhet, medan **-aas** betecknar avstånd. Ett tredje morfem **-ii** anger att föremålet inte är närvarande, utan i stället antas vara bekant sedan tidigare.

	MASK.SING.	FEM.SING	PLURAL	
<i>den här</i>	kán	tán	kúwan	<i>de här</i>
<i>den där</i>	kaás	taás	kúwaas	<i>de där</i>
<i>den där du vet</i>	kií	tií	kúwii	<i>de där du vet</i>

Dessa pronomen kan användas antingen självständigt eller som suffix efter substantiv. När de demonstrativa pronomenen används som suffix anpassas /k/ och /t/ till det sista ljudet i substantivets stam på precis samma sätt som den bestämda artikeln. Se § och §.

Som suffix förekommer en variation mellan **-an^N**/**-aan^S** för att uttrycka närhet.

kábtan^N	<i>den här skon</i>	mindídan^N	<i>den här kniven</i>
báskan^N	<i>den här bussen</i>	gúrigan^N	<i>det här huset</i>
kábtan^S	<i>den här skon</i>	mindídaan^S	<i>den här kniven</i>
báskaan^S	<i>den här bussen</i>	gúrigaan^S	<i>det här huset</i>
kábtas	<i>den där skon</i>	mindídaas	<i>den där kniven</i>
báskaas	<i>den där bussen</i>	gúrigaas	<i>det där huset</i>
kábtii	<i>den där skon du vet</i>	mindídi	<i>den där kniven du vet</i>
báskii	<i>den där bussen du vet</i>	gúrigii	<i>det där huset du vet</i>

§ 9.4 Possessiva pronomen

De possessiva pronomenen har i somaliskan, precis som i svenskan, två genusformer i singular och en enda form i plural.

Ägaren är:	Det ägda är:			
	mask.sing.	fem.sing.	plural	
1 sg.	káyga	táyda	kúwayga	<i>min, mina</i>
2 sg.	káaga	táada	kúwaaga	<i>din, dina</i>
3 sg. m.	kíisa	tíisa	kúwiisa	<i>hans, dess</i>
3 sg. f.	kéeda	téeda	kúweeda	<i>hennes, dess</i>
1 pl. exkl.	kaayága	taayáda	kúwayāga	<i>vår, våra</i>
1 pl. inkl.	kéenna	téenna	kúweenna	<i>vår, våra</i>
2 pl.	kíinna	tíinna	kúwiinna	<i>er, era</i>
3 pl.	kóoda	tóoda	kúwooda	<i>deras</i>

Som subjekt får de possessiva pronomenen ändelsen **-u**. Se §.

De possessiva pronomenen kan användas antingen självständigt eller som ändelser på substantiv. Då de används som ändelser anpassas /k/ och /t/ till det föregående ljudet på samma sätt som den bestämda artikeln. Se § och §.

kábta	<i>skon</i>	mindída	<i>kniven</i>
kábtayda	<i>min sko</i>	mindídayda	<i>min kniv</i>
kábtaada	<i>din sko</i>	mindídaada	<i>din kniv</i>
kábteeda	<i>hennes sko</i>	mindídeeda	<i>hennes kniv</i>
kábtooda	<i>deras sko</i>	mindídooda	<i>deras kniv</i>
báska	<i>bussen</i>	gúriga	<i>huset</i>
báskayga	<i>min buss</i>	gúrigayga	<i>mitt hus</i>
báskaaga	<i>din buss</i>	gúrigaaga	<i>ditt hus</i>
báskiisa	<i>hans buss</i>	gúrigiisa	<i>hans hus</i>
báskooda	<i>deras buss</i>	gúrigooda	<i>deras hus</i>

Lägg märke till att man i slutet av de possessiv pronomenen och ändelserna hittar den bestämda artikeln, dvs. **gúrigayga**. Även i många andra språk används possessiva pronomen tillsammans med bestämd artikel. Det heter t.ex. på norska *huset mitt* och på italienska *la mia casa*.

§ 9.4.1 Korta possessiva ändelser

Efter litet antal substantiv som betecknar en släkt- eller vänskapsrelation där det krävs två parter, används speciella kortare former av de possessiva ändelserna utan den avslutande bestämda artikeln.

FULLA FORMER			KORTA FORMER		
MASK.	FEM.		MASK.	FEM.	
-kayga	-tayda	<i>min</i>	-kay	-tay	
-kaaga	-taada	<i>din</i>	-kaa	-taa	
-kiisa	-tiisa	<i>hans, dess, sin</i>	-kiis	-tiis	
-keeda	-teeda	<i>hennes, dess, sin</i>	-keed	-teed	
-kayaga	-tayada	<i>vår (exkl.)</i>	-kayo	-tayo	
-keenna	-teenna	<i>vår (inkl.)</i>	-keen	-teen	
-kiinna	-tiinna	<i>er</i>	-kiin	-tiin	
-kooda	-tooda	<i>deras, sin</i>	-kood	-tood	

Ord som bör följas av de korta possessiva ändelserna är framför allt **hoóyo** *mor*, **aábbe** *far*, **waálid** *föräldrar*, **walaál** *syskon*, **habaryár** *moster*, **abtí** *morbror*, **eédde** *faster*, **adeér** *farbror*, **ayeéyo** *farmor*, *mormor*, **awoówe** *farfar*, *morfar*, **saaxíib** *vän*, **saaxiibád** *väninna*.

hooyáday	<i>min mor</i>	aabbáhay	<i>min far</i>
hooyádaa	<i>din mor</i>	aabbáhaa	<i>din far</i>
hooyádiis	<i>hans mor</i>	aabbáheed	<i>hennes far</i>
hooyádood	<i>deras mor</i>	aabbáhood	<i>deras far</i>

Även på t.ex. italienska gör man en liknande skillnad mellan *la mia casa* 'mitt hus' och *mia sorella* 'min syster'.

Däremot används de fulla possessiva ändelserna efter substantiv som inte enbart anger släktskapsförhållanden, bl.a. **nín** *man*, **wíil** *pojke*, *son*, **gabádh/gabár** *flicka*, *dotter*, liksom det kollektiva **carruúr** *barn*. Man kan ju vara man utan att ha någon fru och barn utan att ha några föräldrar.

§ 9.4.2 Plural vid underförstådda ägare

I possessiva konstruktioner där en person förknippas med någonting som den personen knappast kan vara ensam "ägare" till så används vanligen den possessiva formen i plural.

Aaminá aabbáhood *Aminas (och hennes syskons) far*
(eg. *Amina deras far*)

§ 9.4.3 Partitiv användning av possessiva suffix

De possessiva ändelserna används ofta också i en så kallad partitiv konstruktion efter ord som uttrycker mängd. Tillsammans med siffror används de fulla ändelserna, men vid vissa andra substantiv används de korta ändelserna.

labadooda	<i>båda två</i>	<i>both of them, the two of them</i>
qaarkood	<i>en del av dem</i>	<i>part of them</i>
dhammaántood	<i>de alla</i>	<i>all of them</i>
kúlligeen	<i>vi alla</i>	<i>all of us</i>
kulligood	<i>de alla</i>	<i>all of them</i>

§ 9.4.4 Possessiv + demonstrativ ändelse

De demonstrativa ändelserna kan läggas till efter de possessiva ändelserna i stället för den bestämda artikeln som annars normalt ingår.

Cumar wuxuu dhammeeyay mundulkiisii.
Omar har gjort färdig sin hydda, du vet.

§ 9.5 Interrogativa pronomnen

Ett av de mycket få somaliska frågeord som inte är bildat av något annat ord är **ayo?** *vem?*

De allra flesta frågeord är annars bildade av substantiv eller av andra pronomnen med hjälp av morfemet /ee/ eller /ma/.

	MASK.SG	FEM.SG.	PLURAL	
<i>vem?, vilken?</i>	kúma	túma	kúwama	<i>vilka personer?</i>
<i>vad?</i>		maxáy?		
<i>vilken?</i>	keé?	teé?	kúwee?	<i>vilka?</i>

Formerna **–keé/–teé** kan läggas som ändelser till substantiv. Då försvinner betoningen från substantivets stam och bara ändelsen betonas. Ändelsernas /k/ och /t/ anpassas förstås till det föregående ljudet på samma sätt som den bestämda artikeln. **Se § och §.**

OBEST. FORM	BEST. FORM	INTERROGATIV FORM	
xág <i>riktning</i>	xágga	xaggeé?	<i>vilken riktning? vart? var?</i>
éray <i>ord</i>	érayga	eraygeé?	<i>vilket ord?</i>
hál <i>plats</i>	hálka	halkeé?	<i>vilken plats? var? vart?</i>

Dhárka Xasan waa midabkeé? *Vilken färg är (det på) Hassans kläder?*

Av vissa substantiv bildas hellre en frågeform med suffixet **–ma**.

OBEST. FORM	INTERROGATIV FORM	
goór <i>tidpunkt</i>	goormá?	<i>vilken tidpunkt? när?</i>

§ 9.5.1 Interrogativ användning av possessiva former

När man frågar efter någons namn används korta possessiva ändelser. För att signalera att det är en fråga ligger betoningen då bara på den sista vokalen i ändelsen, på samma sätt som vid ändelsen **–eé**.

Magacáa? ⁵ *(Vilket är) ditt namn? Vad heter du?*

Magacéed? *(Vilket är) är hennes namn? Vad heter hon?*

Magacíis? *(Vilket är) är hans namn? Vad heter han?*

⁵ Observera att /k/ faller bort i ändelser efter stam som slutar med /c/.

§ 10. Adjektiv

I somaliskan finns inte lika många grundläggande adjektiv som i svenskan. Några av de vanligaste är:

wéyn <i>stor</i>	yár <i>liten</i>	dhéer <i>lång</i>	gaabán <i>kort</i>
cád <i>vit, ljus</i>	madów <i>svart, mörk</i>	culús <i>tung</i>	fudúd <i>lätt, enkel</i>

§ 10.1.1 Adjektiv bildade av substantiv

En hel del adjektiv är bildade av substantiv med hjälp av olika suffix som ofta slutar med **-n**. Man kan jämföra med hur svenska adjektiv ofta är bildade med ändelser som *-lig* eller *-sk*.

wanáag <i>en bra sak, något bra</i>	-sán	wanaagsán <i>bra</i>
fárax <i>glädje, lycka, behag</i>	-sán	faraxsán <i>glad, lycklig</i>

Många adjektiv är också bildade av substantiv med suffixed **-eéd**.

Soomaáli <i>somalier</i>	-eéd	Soomaaliyeéd <i>somalisk</i>
su'aál (f.) <i>fråga</i> , erayo su'aaleéd (adj.) <i>frågeord</i>		

Några få är bildade med **-oód** eller **-aád**.

kiimíko <i>kemi, kemikalie</i>	-aád	kiimikaád <i>kemisk</i>
---------------------------------------	-------------	--------------------------------

§ 10.1.2 Ordningstal

Ordningstalen är adjektiv. Samtliga bildas helt regelbundet med adjektivändelsen **-aád**.

ków	<i>ett</i>	1aad =	kowaád / koowaád	<i>första</i>
lába / lábo	<i>två</i>	2aad =	labaád	<i>andra</i>
sáddex	<i>tre</i>	3aad =	saddexaád	<i>tredje</i>
áfar	<i>fyra</i>	4aad =	afraád / afaraád	<i>fjärde</i>
shán	<i>fem</i>	5aad =	shanaád	<i>femte</i>

§ 10.1.3 Adjektiv bildade av verb

Det som i svenskan kallas för perfekt particip är egentligen ett slags adjektiv som man bildar av verb. På precis samma sätt är det i somaliskan. Ändelsen är **-án** eller **-sán**.

sawiraa, sawírayaa tecknar, ritar	sawirán tecknad, ritad
qoraa, qórayaa skriver	qorán skriven
sameeyaa, samaysaa gör	samaysán gjord

§ 10.2 Adjektivens böjning

Somaliska adjektiv har väldigt få böjningsformer. Substantivens genus och bestämda form påverkar inte adjektiven över huvud taget.

gabár yar en liten flicka	wíil yar en liten pojke
gabárta yar den lilla flickan	wíilka yar den lille pojken

§ 10.2.1 Distributiv form

Adjektiven bildar en slags pluralform med prefix. I de flesta fall upprepas första stavelsen i adjektivet, men vissa oregelbundenheter förekommer.

GRUNDFORM		DISTRIBUTIV FORM	
yár	<i>liten</i>	yaryár	<i>små, liten på flera ställen</i>
wanaagsán	<i>bra</i>	wanwanaagsán	<i>bra</i>
gaabán	<i>kort</i>	gaagaabán	<i>korta</i>
dhéer	<i>lång</i>	dhaadhéer	<i>långa</i>
wéyn	<i>stor</i>	waawéyn	<i>stora</i>

Denna form uttrycker en upprepning eller sprindning (distribution) av egenskapen, antingen på olika föremål eller på olika delar av ett enda föremål. Därför är detta inte riktigt detsamma som en vanlig pluralform. Ett viktigt tecken på detta är att den distributiva formen ofta förekommer tillsammans med substantiv i singular, särskilt kollektiva substantiv

dád **waaweyn** *vuxet folk, vuxna*, **carruúr yaryar** *små barn*

eller ämnesnamn med urskiljbara beståndsdelar.

cáws **dhaadheer** *långt gräs*

Det är inte obligatoriskt att använda den distributiva formen, men av mera frekventa adjektiv används den nästan alltid. Av mera ovanliga adjektiv används den mera sällan.

§ 10.3 Komparativ

För att uttrycka motsvarigheten till svenskans komparativ placerar man på somaliska helt enkelt prepositionen **ká** *än, från, av* framför adjektivet. Det finns ingen komparativändelse i somaliskan.

Shan waa ay **ká yar** tahay siddéed. *Fem är mindre än åtta.*

(Fem är lite jämfört med åtta.)

§ 10.4 Superlativ

Motsvarigheten till svenskans superlativ bildas med prepositionsklustret **ugú** som till sin betydelse närmast motsvarar svenskans *allra*.

ugú wéyn *(allra) störst*

§ 11. Verb

Nästan alla somaliska verb böjs regelbundet. Det finns bara sex oregelbundna verb.

De regelbundna verben kan delas in i tre olika typer, så kallade konjugationer, med några små skillnader i böjningen sinsemellan.

Precis som i franskan, spanskan, tyskan, finskan, ryskan, arabiskan och många andra språk finns det i somaliskan olika verbformer för första (*jag, vi*), andra (*du, ni*) och tredje person (*han, hon, den, det, de*) i singular och plural. I tredje person singular finns det dessutom olika former för maskulinum (*han*) och femininum (*hon*), precis som i arabiskan.

§ 11.1 Presens

Presens uttrycker nutid och slutar i stort sett alltid på /r/ i svenskan.

Samtliga regelbundna somaliska presensformer innehåller suffixet /aa/.

Suffixet /t/ läggs till i 2:a person singular (*du*) och plural (*ni*) liksom i 3:e person singular femininum (*hon*).

Suffixet /n/ läggs till i alla former i plural (*vi, ni, de*).

1 sg.	<i>jag</i>	-aa	heesaa	<i>jag sjunger</i>
2 sg.	<i>du</i>	-taa	heestaa	<i>du sjunger</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	-aa	heesaa	<i>han sjunger</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	-taa	heestaa	<i>hon sjunger</i>
1 pl.	<i>vi</i>	-naa	heesnaa	<i>vi sjunger</i>
2 pl.	<i>ni</i>	-taan	heestaan	<i>ni sjunger</i>
3 pl.	<i>de</i>	-aan	heesaan	<i>de sjunger</i>

§ 11.2 §Preteritum

Preteritum används för att uttrycka förfluten tid. I svensk grammatik kallas preteritum ofta för imperfekt och ändelsen är oftast **–de**, **–te**, t.ex. *väntade*, *köpte*. Några verb har i stället en vokalväxling, t.ex. *skriver*, *skrev*.

Regelbundna somaliska verb slutar i preteritum på **–ay** / **–een** i stället för presensformernas **–aa** / **–aan**.

1 sg	<i>jag</i>	-ay	heesay	<i>jag sjöng</i>
2 sg	<i>du</i>	-tay	heestay	<i>du sjöng</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	-ay	heesay	<i>han sjöng</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	-tay	heestay	<i>hon sjöng</i>
1 pl.	<i>vi</i>	-nay	heesnay	<i>vi sjöng</i>
2 pl.	<i>ni</i>	-teen	heesteen	<i>ni sjöng</i>
3 pl.	<i>de</i>	-een	heeseen	<i>de sjöng</i>

§ 11.3 Ljutförändringar

I verbböjningen inträffar en del ljutförändringar beroende på det sista ljudet i verbets stam och det första ljudet i ändelsen.

Exemplen nedan innehåller bara presensformerna, men ljudväxlingarna blir förstås precis desamma även i preteritum.

§ 11.3.1 §. Verbtyp 1

Hit hör verb med en stam som slutar på konsonant.

(a) Om verbets stam slutar på /d, y, w, c, h, x, kh, q, ' / övergår ändelsernas /t/ till /d/ på samma sätt som i substantivens olika ändelser. **Se §.**

1 sg	bood-aa <i>hoppa</i>	dhac-aa <i>falla, inträffa</i>
2 sg	bood-daa	dhac-daa
3 sg.m.	bood-aa	dhac-aa
3 sg.f.	bood-daa	dhac-daa
1 pl.	bood-naa	dhac-naa
2 pl.	bood-daan	dhac-daan
3 pl.	bood-aan	dhac-aan

(b) Ändelsernas /t/ smälter samman med ett föregående /l/ i stammen vilket resulterar i ett /sh/.

1 sg	hel-aa <i>hitta, få</i>
2 sg	heshaa
3 sg.m.	hel-aa
3 sg.f.	heshaa
1 pl.	hel-naa
2 pl.	heshaan
3 pl.	hel-aan

(c) Ändelsernas /t/ smälter samman med ett föregående /dh/ i stammen vilket i uttalet resulterar i ett långt /dhdh/. Det markeras dock inte i stavningen eftersom bokstaven <dh> inte får dubbeltecknas.

Sådana former med /dh/ förekommer främst i norr, medan samma verb i söder vanligtvis innehåller /r/ i stället och då böjs på helt vanligt sätt.

1 sg	hadh-aa ^N <i>blir kvar, återstår</i>	har-aa ^S <i>blir kvar, återstår</i>
2 sg	hadhaa [hadh dh aa]	har-taa
3 sg.m.	hadh-aa	har-aa
3 sg.f.	hadhaa [hadh dh aa]	har-taa
1 pl.	hadh-naa	har-naa
2 pl.	hadhaan [hadh dh aan]	har-taan
3 pl.	hadh-aan	har-aan

(d) Om stammen slutar på /k/ eller /m/ övergår dessa konsonanter till /g/ resp. /n/ före ändelser som börjar med konsonant.

1 sg	buk-aa	tartam-aa <i>tävlar</i>
2 sg	bug-taa	tartan-taa
3 sg.m.	buk-aa	tartam-aa
3 sg.f.	bug-taa	tartan-taa
1 pl.	bug-naa	tartan-naa
2 pl.	bug-taan	tartan-taan
3 pl.	buk-aan	tartam-aan

(e) Om verbets stam slutar på två konsonanter måste de separeras med en inskottsvokal om ändelsen börjar med ytterligare en konsonant, annars skulle det uppstå en grupp med tre konsonanter, något som är omöjligt i somaliskan.

1 sg	gudb -aa <i>passerar</i>	dalb -aa <i>begär</i>
2 sg	gudub -taa	dalab -taa
3 sg.m.	gudb -aa	dalb -aa
3 sg.f.	gudub -taa	dalab -taa
1 pl.	gudub -naa	dalab -naa
2 pl.	gudub -taan	dalab -taan
3 pl.	gudb -aan	dalb -aan

(f) En del verb får både inskottsvokal och konsonantförändring.

1 sg	ord -aa	ark -aa <i>ser</i>
2 sg	orod - daa	arag -taa
3 sg.m.	ord -aa	ark -aa
3 sg.f.	orod - daa	arag -taa
1 pl.	orod -naa	arag -naa
2 pl.	orod - daan	arag -taan
3 pl.	ord -aan	ark -aan

1 sg	hadl -aa <i>talar</i>	kulm -aa <i>träffar</i>
2 sg	hada shaa	kulan -taa
3 sg.m.	hadl -aa	kulm -aa
3 sg.f.	hada shaa	kulan -taa
1 pl.	hadal -naa	kulan -naa
2 pl.	hada shaan	kulan -taan
3 pl.	hadl -aan	kulm -aan

I detta verb är inskottsvokalen inte heller den väntade, eftersom den inte är en kopia av rotens vokal.

§ 11.3.2 Verbtyp 2

Hit hör verb med en stam som slutar på /i/ eller /ee/.

Om ändelsen börjar med vokal skjuts konsonanten /y/ in som en buffert mellan stammens och ändelsens vokaler.

(a) Änselsens /t/ övergår till /s/ efter stam som slutar på vokalen /i/.

Mellan två vokaler får ändelsen i 1 person plural ett långt /nn/.

1 sg	siiyaa <i>ger</i>	akhriyaa <i>läser</i>
2 sg	sii-saa	akhri-saa
3 sg.m.	siiyaa	akhriyaa
3 sg.f.	sii-saa	akhri-saa
1 pl.	siinnaa	akhrinnaa
2 pl.	sii-saan	akhri-saan
3 pl.	siiyaan	akhriyaan

(b) Ett långt /ee/ sist i stammen övergår till diftongen /ey/ som oftast skrivs /ay/ ifall ändelsen börjar med en konsonant.

Änselsens /t/ övergår till /s/ även efter konsonanten /y/.

1 sg	sameeyaa <i>gör</i>	
2 sg	samey-saa	eller oftare samay-saa
3 sg.m.	sameeyaa	
3 sg.f.	samey-saa	eller oftare samay-saa
1 pl.	samey-naa	eller oftare samay-naa
2 pl.	samey-saan	eller oftare samay-saan
3 pl.	sameeyaan	

§ 11.3.3 §. Verbtyp 3

Hit hör de allra flesta verb med en stam som slutar på /t/, /d/ eller /dh/. Som nybörjare kan man lätt bli lurad att tro att den maskulina formen i 3:e pers. singular är en feminin form. Ursprungligen är detta /t/ i stället en ordbildningsändelse som används flitigt för att bilda nya verb av redan befintliga verb eller substantiv.

(a) Dessa verb har två olika böjningsstammar, en när ändelsen börjar med vokal och en när ändelsen börjar med konsonant. Före ändelse som börjar med konsonant ska stammen sluta på vokal och den kallas därför för verbets vokalstam. Före ändelse som börjar med vokal används i stället verbets konsonantstam. Konsonantstammen slutar på /t/ medan vokalstammen i stället slutar på /a/.

1 sg	hayst-aa <i>håller, har</i>	dhigt-aa <i>studerar</i>
2 sg	haysa-taa	dhiga-taa
3 sg.m.	hayst-aa	dhigt-aa
3 sg.f.	haysa-taa	dhiga-taa
1 pl.	haysa-nnaa	dhiga-nnaa
2 pl.	haysa-taan	dhiga-taan
3 pl.	hayst-aan	dhigt-aan

Observera även att 1 pers. pl. alltid slutar på **-nnaa** i verbtyp 3.

Andra sådana verb:

bart-aa, bara-taa *lärt sig*

(b) Efter en vissa konsonanter övergår /t/ som vanligt till /d/. Se §.

1 sg	booqd-aa <i>besöker</i>
2 sg	booqa-taa
3 sg.m.	booqd-aa
3 sg.f.	booqa-taa
1 pl.	booqa-nnaa
2 pl.	booqa-taan
3 pl.	booqd-aan

(c) Många verb av typ 3 har en konsonantstam som slutar på /d/ föregånget av en vokal. Hos sådana verb slutar vokalstammen helt enkelt på den föregående vokalen.

1 sg	gashad -aa	<i>tar på sig</i>
2 sg	gasha -taa	
3 sg.m.	gashad -aa	
3 sg.f.	gasha -taa	
1 pl.	gasha -nnaa	
2 pl.	gasha -taan	
3 pl.	gashad -aan	

Andra sådana verb:

bogsadaa	bogsataa	<i>blir frisk</i>
dhaansadaa	dhaansataa	<i>hämtar vatten</i>
dhammaadaa	dhammaataa	<i>slutar, tar slut</i>
kaydsadaa	kaydsataa	<i>förvarar, lagrar</i>
karsadaa	karsataa	<i>lagar mat åt sig själv</i>
tukadaa	tukataa	<i>ber</i>

(d) Ett fåtal verb av typ 3 har en konsonantstam som slutar på /t/ föregånget av en vokal. Hos sådana verb slutar vokalstammen på /da/.

1 sg	qaat -aa	<i>tar</i>
2 sg	qaada -taa	
3 sg.m.	qaat -aa	
3 sg.f.	qaada -taa	
1 pl.	qaada -nnaa	
2 pl.	qaada -taan	
3 pl.	qaat -aan	

(e) Några få verb har en stam som i den mera nordliga varieteten innehåller ett /dh/ före ordbildningsändelsens /t/. I konsonantstammen förenklas /dht/ till bara /dh/ som i uttalet blir långt [dh:], men <dh> hör ju till de bokstäver som inte dubbeltecknas. I den sydliga varieteten innehåller sådana verb /r/ i stället för /dh/.

1 sg	xidh-aa^N <i>tar på sig</i>	xirt-aa^S
2 sg	xidha-taa	xira-taa
3 sg.m.	xidh-aa	xirt-aa
3 sg.f.	xidha-taa	xira-taa
1 pl.	xidha-nnaa	xira-nnaa
2 pl.	xidha-taan	xira-taan
3 pl.	xidh-aan	xirt-aan

(f) Ett par verb har en vokalstam som slutar på /o/ i stället för /a/.

1 sg	socd-aa <i>går</i>
2 sg	soco-taa
3 sg.m.	socd-aa
3 sg.f.	soco-taa
1 pl.	soco-nnaa
2 pl.	soco-taan
3 pl.	socd-aan

Andra sådana verb:

noqdaa **noqotaa** *blir*

§ 11.4 §. Progressiva verbformer

Precis som i engelskan så finns det i somaliskan enkla och progressiva verbformer i presens och preteritum. De progressiva formerna innehåller det progressiva suffixet /ay/ som föregår suffixen för person och tempus

I de progressiva formerna övergår personändelsernas /t/ alltid till /s/ eftersom det progressiva suffixet slutar på /y/.

De progressiva formerna innehåller alltid en betoning på den sista vokalpositionen före progressivändelsen /ay/.

	ENKELT PRESENS		PROGRESSIVT PRESENS
1 sg	heesaa <i>I sing</i>		heésayaa <i>I am singing</i>
2 sg	heestaa		heésaysaa
3 sg.m.	heesaa		heésayaa
3 sg.f.	heestaa		heésaysaa
1 pl.	heesnaa		heésaynaa
2 pl.	heestaan		heésaysaan
3 pl.	heesaan		heésayaan
	ENKELT PRETERITUM		PROGRESSIVT PRETERITUM
1 sg	heesay <i>I sang</i>		heésayay <i>I was singing</i>
2 sg	heestay		heésaysay
3 sg.m.	heesay		heésayay
3 sg.f.	heestay		heésaysay
1 pl.	heesnay		heésaynay
2 pl.	heesteen		heésayseen
3 pl.	heeseen		heésayeen

I verb av typ 2 och 3 föregås det progressiva suffixet alltid av /n/.

2.	siiyaa, sii-saa	<i>gives</i>	sii-nay-aa	<i>he is giving</i>
	akhriyaa, akhri-saa	<i>reads</i>	akhrí-nay-aa	<i>he is reading</i>
	sameeyaa, samay-saa	<i>does</i>	samaý-nay-aa	<i>he is doing</i>

3	booqdaa, booqa-taa	<i>takes</i>	booqá-nay-aa	<i>he is visiting</i>
	qaataa, qaada-taa	<i>visits</i>	qaadá-nay-aa	<i>he is taking</i>
	socdaa, socio-taa	<i>walks</i>	socó-nay-aa	<i>he is walking</i>

§ 11.4.1 Progressivt presens för nära framtid

Precis som i engelskan kan progressivt presens i somaliskan användas för att uttrycka nära förestående framtida handlingar.

Berri waxaan ka dul boodayaa Maroodi.

I morgon ska jag hoppa över Elefanten.

§ 11.4.2 §. Verb med bara en aspekt

Vissa verb används (nästan) bara i den enkla aspekten, bl.a.

rabaa (m.), **rabtaa** (f.) *önskar, vill (ha)*

leeyahay (m.), **leedahay** (f.) *har*

haystaa (m.), **haysataa** (f.) *har, håller*

Hit hör framför allt verb som betecknar olika typer av tillstånd som man kan befinna sig i.

Verbstammen /doon/ har utvecklat en betydelseskillnad mellan enkel och progressiv aspekt. Den enkla aspekten **doonaa** (m.), **doontaa** (f.) används som hjälpverb i futurum, motsvarande *kommer att*, medan den progressiva aspekten **doonayaa** (m.), **doonaysaa** (f.) används modalt, för att uttrycka *vill, ansvser, tänker*.

§ 11.5 Infinitiv

Infinitiven har två olika ändelser beroende på om stammen slutar på konsonant eller på vokal. Verb av typ 1 har ändelsen **–i** och verb av typ 2 och 3 har ändelsen **–n**. Betoningen faller alltid sist i stammen, före ändelsen.

		pres.fem.	infinitiv	
Typ 1	–i	qor-taa	qór-i	<i>skriva</i>
Typ 2	–n	akhri-saa	akhrí-n	<i>läsa</i>
		samay-saa	samaý-n	<i>göra</i>
Typ 3	–n	haysa-taa	haysá-n	<i>ha, hålla</i>
		soco-taa	socó-n	<i>gå</i>

Den somaliska infinitivformen används bara tillsammans med en handfull hjälpverb, bl.a. **doonaa** *kommer att*, **jiray** *brukade*, **karaa** *kan*, **waayaa** *klarar inte*, **lahaa** *skulle...*

Hjälpverbet placeras alltid efter infinitivformen.

Cali wuu bogsán doonaa. *Ali kommer att bli bra.*

Sahra wáxa ay samaýn kartaa waxyaabó badán.

Sahra kan göra många saker.

§ 11.6 Habitueellt preteritum

Habitueellt eller vanemässigt preteritum bildas huvud verbet i infinitiv följt av hjälp verbet **jiray** brukade i preteritum.

1 sg	<i>jag</i>	heesi jiray	<i>jag brukade sjunga</i>
2 sg	<i>du</i>	heesi jirtay	<i>du brukade sjunga</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	heesi jiray	<i>han brukade sjunga</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	heesi jirtay	<i>hon brukade sjunga</i>
1 pl.	<i>vi</i>	heesi jirnay	<i>vi brukade sjunga</i>
2 pl.	<i>ni</i>	heesi jirteen	<i>ni brukade sjunga</i>
3 pl.	<i>de</i>	heesi jireen	<i>de brukade sjunga</i>

Habitueellt preteritum uttycker en vanemässigt upprepad handling i det förflutna.

Maalin waliba waa uu waraabin jiray moxoggii.

Varje dag vattnade han (brukade han vattna) kassavan.

Som framgår av exemplet måste man inte använda hjälp verbet *brukade* i svenskan. I somaliskan använder man dock konsekvent habitueellt preteritum för att beskriva upprepade handlingar i det förflutna.

§ 11.7 Futurum

Futurum bildas med huvud verbet i infinitiv följt av hjälp verbet **doonaa** *kommer att* i presens.

1 sg	waa aan	heési doonaa	<i>jag kommer att sjunga</i>
2 sg	waa aad	heési doontaa	<i>du kommer att sjunga</i>
3 sg.m.	waa uu	heési doonaa	<i>han kommer att sjunga</i>
3 sg.f.	waa ay	heési doontaa	<i>hon kommer att sjunga</i>
1 pl.	waa aan	heési doonnaa	<i>vi kommer att sjunga</i>
2 pl.	waa aad	heési doontaan	<i>ni kommer att sjunga</i>
3 pl.	waa ay	heési doonaan	<i>de kommer att sjunga</i>

Futurum används för att ange en förutsägelse om framtiden i motsats till nuet.

Waa uu bogsán doonaa. *Han kommer att bli frisk.*

För att ange nära förestående framtid som mera av ett konstaterande och mindre av en förutsägelse används ofta progressivt presens i stället för futurum.

§ 11.8 Sammanfattning av tempus och aspekt

		ASPEKT:		
TEMPUS:		ENKEL	PROGRESSIV	HABITUELL
PRETERITUM		<i>I sang</i>	<i>I was singing</i>	<i>I used to sing</i>
	1 sg	heesay	heésayay	heési jiray
	2 sg	heestay	heésaysay	heési jirtay
	3 sg.m.	heesay	heésayay	heési jiray
	3 sg.f.	heestay	heésaysay	heési jirtay
	1 pl.	heesnay	heésaynay	heési jirnay
	2 pl.	heesteen	heésayseen	heési jirteen
	3 pl.	heeseen	heésayeen	heési jireen
PRESENTS		<i>I sing</i>	<i>I am singing</i>	
	1 sg	heesaa	heésayaa	
	2 sg	heestaa	heésaysaa	
	3 sg.m.	heesaa	heésayaa	
	3 sg.f.	heestaa	heésaysaa	
	1 pl.	heesnaa	heésaynaa	
	2 pl.	heestaan	heésaysaan	
	3 pl.	heesaan	heésayaan	
FUTURUM		<i>I will sing</i>		
	1 sg	heési doonaa		
	2 sg	heési doontaa		
	3 sg.m.	heési doonaa		
	3 sg.f.	heési doontaa		
	1 pl.	heési doonnaa		
	2 pl.	heési doontaan		
	3 pl.	heési doonaan		

§ 11.9 Imperativ

Formen i imperativ singular (*gör det, du!*) saknar ändelse och sammanfaller alltså med verbets stam.

I imperativ plural (*gör det, ni!*) lägger man ändelsen **–a** till stammen.

Betoningen i imperativ ligger på den näst sista vokalpositionen, med undantag för de former av verb av typ 3 som slutar på **–ó**.

Typ 1.

ENKELT PRESENS, 3 SING			IMPERATIV		
MASK	FEM		SING	PLUR	
sawir-aa	sawir-t-aa	<i>ritar</i>	sáwir	sawír-a	<i>rita!</i>

I typ 2 skjuter man in /y/ som en buffert före pluraländelsen.

akhri-y-aa	akhri-saa	ákhri	akhrí-y-a	<i>läs!</i>
shaqee-y-aa	shaqey-saa	shaqée	shaqée-y-a	<i>arbeta!</i>

I typ 3 använder man vokalstammen i singular och konsonantstammen i plural. Slutvokalen i vokalstammen blir dock /o/ i imperativ, inte /a/, vilket beror på att ingen ändelse följer.⁶

booqd-aa	booqa-taa	booqó	boóqd-a	<i>besök!</i>
qaat-aa	qaada-taa	qaadó	qaát-a	<i>ta!</i>

⁶ D.v.s. precis samma växling som i t.ex. **hoóyo** *mor*, hooy**á**da *modern*.

§ 11.10 Konjunktiv

Konjunktiven används för att uttrycka handlingar som inte äger rum i verkligheten. Det kan handla om föreställningar, drömmar, förhoppningar eller handlingar som helt enkelt inte äger rum. Därför används dessa former mest i önskningar, bisatser och i negerade satser.

ASPEKT:

TEMPUS:	ENKEL	PROGRESSIV	HABITUELL
(PRETERITUM)			

DUBBEL KONJUNKTIV

	heesin	heesayn(in)	heési jirin
--	--------	-------------	-------------

PRESENTS KONJUNKTIV

1 sg	heeso	heésayo
2 sg	heesto	heésayso
	/ heestid	/ heésaysid
3 sg.m.	heeso	heésayo
3 sg.f.	heesto	heésayso
1 pl.	heesno	heésayno
2 pl.	heestáan	heésaysáan
3 pl.	heesáan	heésayáan

FUTURUM KONJUNKTIV

1 sg	heési doono
2 sg	heési doonto
	/ heési doontid
3 sg.m.	heési doono
3 sg.f.	heési doonto
1 pl.	heési doonno
2 pl.	heési doontáan
3 pl.	heési doonáan

I preteritum eller dubbel konjunktiv finns det inte olika personformer, bara en enda gemensam form som oftast slutar på **-in**.

	ENKEL	PROGRESSIV
Verbtyp 1	-in	-aynin / -ayn
Verbtyp 2 & 3	-nin / -n	-naynin / -nayn

Konjunktivens presensformer slutar på **-o** i stället för **-aa**, medan formerna på **-aan** skrivs på samma sätt i konjunktiv och i vanligt presens, men i konjunktiv uttalas de med en hög ton på näst sista vokalpositionen, vilket innebär en fallande ton på det långa /aa/.

I 2:a person singular (*du*) finns två alternativa ändelser: **-to** eller **-tid**. Den längre ändelsen har ett lite högre stilvärde.

§ 11.10.1 Nekat progressivt presens

Progressivt presens kan göras nekande på två olika sätt.

	NEGATION + KONJUNKTIV	INFINITIV + "NEGATIONSVERB"
1 sg.	má heesayo	heési maayo
2 sg.	má heesayso	heési mayso / maysid
3 sg. m.	má heesayo	heési maayo
3 sg. f.	má heesayso	heési mayso
1 pl	má heesayno	heési mayno
2 pl	má heesaysáan	heési maysáan
3 pl	má heesayáan	heési maayáan

§ 11.11 §. Reducerade verbformer

De somaliska verbens fulla böjning innehåller normalt **fem** distinkta former: *jag=han, du=hon, vi, ni, de*.

Vid sidan av den fulla böjningen finns även en reducerad böjning med **tre** distinkta former: *jag=du=han=ni=de, hon, vi*.

ENKELT PRESENS	FULLA FORMER	REDUCERADE FORMER
1 sg.	heesaa	heesa <i>sjunger</i>
2 sg.	heestaa	heesa
3 sg. m.	heesaa	heesa
3 sg. f.	heestaa	heesta
1 pl.	heesnaa	heesna
2 pl.	heestaan	heesa
3 pl.	heesaan	heesa

I den reducerade böjningen har bara 3 p.sg.fem. (*hon*) suffixet **-t-** och 1 p.pl. (*vi*) suffixet **-n-**. Presensformerna har dessutom ett kort **-a** i stället för de fulla formernas långa **-aa**.

Reducerade former finns för alla tempus och aspekter.

ASPEKT:

TEMPUS:	ENKELT	PROGRESSIVT	HABITUELLT
PRETERITUM	heesay	heésayay	heési jiray
3 sg.f.	heestay	heésaysay	heési jirtay
1 pl.	heesnay	heésaynay	heési jirnay
PRESENS	heesa	heésaya	
3 sg.f.	heesta	heésaysa	
1 pl.	heesna	heésayna	
FUTURUM	heési doona		
3 sg.f.	heési doonta		
1 pl.	heési doonna		

De reducerade formerna har två användningsområden:

- i huvudsats används de om satsens subjekt är fokuserat.
- i relativ bisats används de om bisatsen inte innehåller något eget subjekt, utan verbets subjekt återfinns i huvudsatsen.

De somaliska reducerade formerna motsvaras många gånger av particip i andra språk, t.ex. svenskans presens particip på *–ande*.

bisad hurdaya *en katt som sover = en sovande katt*

Somaliska reducerade verbformer kan i en del fall också fylla en funktion som motsvaras av adjektiv i andra språk.

m.sg./pl. **soó socda** *följande, som följer, nästa*

f. sg. **soó socota**

De REDUCERADE formerna omnämns i andra grammatikbeskrivningar även som KORTA, ATTRIBUTIVA eller RELATIVA verbformer.

§ 11.12 Oregelbundna verb

Somaliskan har sex oregelbundna verb. De böjs delvis med hjälp av prefix. Förutom de allra mest oregelbundna, *är* och *har*, finns följande fyra.

PRESENTS	<i>ligger</i>	<i>kommer</i>	<i>säger</i>	<i>kan, känner till</i>
3 p.sg.m.	yaallaa / yaal	yimaaddaa	yidhaahdaa^N / yiraahdaa^S / dhahaa^S	yaqaan
3 p.sg.f.	taallaa / taal	timaaddaa	tidhaahdaa^N / tiraahdaa^S / dhahdaa^S	taqaan
PRETERITUM	<i>låg</i>	<i>kom</i>	<i>sa</i>	<i>kunde, kände till</i>
3 p.sg.m.	yiil / yaallay	yimid / yimi / yimaadday	yidhi^N / yiri^S	yiqiin
3 p.sg.f.	tiil / taallay	timid / timi / timaadday	tidhi^N / tiri^S	tiqiin
INFINITIV	<i>ligga</i>	<i>komma</i>	<i>säga</i>	<i>kunna, känna till</i>
3 p.sg.m.	oólli	imán^N / imaán^S	odhán^N / orán^S	aqoón
IMPERATIVE	<i>ligg!</i>	<i>kom!</i>	<i>säg!</i>	<i>känn till!</i>
2 p.sg.	óol	kaálay^N / imów^S	dhéh	aqów
2 p.pl.	oólla	kaaláya^N / imaáda^S	dháha	aqáada

§ 11.12.1 Bøjningen av **yahay** är

PRESENTS		<i>är</i>		REDUCERAT	
1 sg.	ahay	1 pl.	nahay	alla pers.	ah
2 sg.	tahay	2 pl.	tihiiin		
3 sg. m.	yahay	3 pl.	yihiiin		
3 sg. f.	tahay				
NEGERAT		<i>är inte</i>			
1 sg.	má ihi (ahi)	1 pl.	má ahin (ihin)		
2 sg.	má tihid	2 pl.	má tihin		
3 sg. m./f./pl.	má aha				
PRETERITUM		<i>var</i>			
1 sg.	ahaa	1 pl.	ahayn		
2 sg.	ahayd	2 pl.	ahaydeen		
3 sg. m.	ahaa	3 pl.	ahaayeen		
3 sg. f.	ahayd				
NEGERAT		<i>var inte</i>			
alla pers.	má ahayn				
INFINITIV		<i>vara</i>			
	ahaán				
IMPERATIV		<i>var!</i>			
2nd sg.	ahów				
2nd pl.	ahaáda				

§ 11.12.2 Användningen av **yahay** är

(a) Om predikatsfyllnaden är ett substantiv behövs inget *är* på somaliska. Partikeln **waa** anger bara att satsen är ett påstående.

Aamina waa macallimad. *Amina är lärare.*

Gacantu waa wasakh. *Handen är smutsig.*

handen PÅSTÅENDE smutsig.sak

(b) Om predikatsfyllnaden är ett adjektiv måste **yahay** *är* användas.

Gacántu waa yár tahay. *Handen är liten.*

handen PÅSTÄENDE liten är

(c) Den reducerade verbformen **ah** utelämnas när subjektet är fokuserat och predikatsfyllnaden utgörs av ett adjektiv.

Wáx baa ká maqan Ø. *Någonting saknas.*

sak FOKUS från saknad (är)

Eraygeé baa kú habboon Ø sáwirka? *Vilket ord passar till bilden?*

ord.vilket FOKUS till passande (är) bilden

§ 11.12.3 Olika motsvarigheter till svenskans *är, finns*

yahay, jiraa, joogaa, yaallaa

§ 11.12.4 Böjningen av verbet **leeyahay** *har*

Det här verbet har uppstått genom sammansmältning av den adjektiviska roten /leh/ *ägande, havande* och verbet **yahay** *är*.

PRESENTS	<i>har</i>			REDUCERAT
1 sg.	leeyahay	1 pl.	leenahay	alla pers. leh
2 sg.	leedahay	2 pl.	leedihiin	
3 sg. m.	leeyahay	3 pl.	leeyihiin	
3 sg. f.	leedahay			
NEGERAT	<i>har inte</i>			
1 sg.	má lihi	1 pl.	má lihin	
2 sg.	má lihid	2 pl.	má lihidin	
3 sg. m./f./pl.	má laha			
PRETERITUM	<i>hade</i>			
1 sg.	lahaa	1 pl.	lahayn	
2 sg.	lahayd	2 pl.	lahaydeen	
3 sg. m.	lahaa	3 pl.	lahaayeen	
3 sg. f.	lahayd			
NEGERAT	<i>hade inte</i>			
all persons	má lahayn			
INFINITIV	<i>ha</i>			
	lahaán			

§ 11.12.5 Olika motsvarigheter till **har**

leeyahay, haystaa

§ 11.13 Bildning av verb

Många gånger har ett verb och ett substantiv precis samma stam. Det är då svårt att påstå att det ena ordet är bildat av det andra.

beér -ta <i>field, plantation</i>	beeraa, beertaa <i>plants, grows</i>
ciyaár -ta <i>play, game, dance</i>	ciyaaraa, ciyaartaa <i>plays, dances</i>
heés -ta <i>song</i>	heesaa, heestaa <i>sings</i>
tártan -ka <i>competition</i>	tartamaa, tartantaa <i>competes</i>

§ 11.13.1 Verb på **-iyaa** bildade av substantiv

kulayl <i>värme</i>	kulayliyaa, kulaylisaa <i>värmer ngt</i>
qabow <i>kyla</i>	qaboojiyaa, qaboojisaa <i>kyler ngt</i>
nadiíf <i>något rent</i>	nadiifiyaa, nadiifisaa (trans.) <i>rengör, gör rent</i>

§ 11.13.2 Verb på **-oobaa** bildade av substantiv

biyo <i>vatten</i>	biyoobaa, biyowdaa <i>blir till vatten, smälter</i>
wasakh <i>smuts</i>	wasakhoobaa, wasakhowdaa <i>blir smutsig</i>

§ 11.13.3 Verb på **-aadaa** bildade av adjektiv

Mycket vanligt suffix som i stort sett kan läggas till alla adjektiv.

kulul <i>varm</i>	kululaadaa, kululaataa <i>blir varm</i>
--------------------------	--

§ 11.13.4 Verb på **-eeyaa** bildade av adjektiv eller substantiv

Dessa verb bildas av adjektiv, men även av substantiv som anger en egenskap. De beskriver en handling som leder till att verbets objekt får den angivna egenskapen.

kulul <i>varm</i>	kululeeyaa, kululaysaa <i>värmer ngt</i>
fudud <i>enkel</i>	fududeeyaa, fududaysaa <i>gör en sak enkel, förenklar ngt</i>

yar *liten* **yareeyaa, yaraysaa** *minskar ngt, reducerar ngt*
wasakh *smuts* **wasakheeyaa, wasakhaysaa** *smutsar ner ngt*

§ 11.13.5 Verb på **–iyaa** bildade av andra verb

Dessa verb är kausativa. De brukar uttrycka att någon gör så att någonting inträffar eller att någon förmår en annan person att utföra en handling.

aadaa, aaddaa *går*

aaddiyaa, aaddisaa *för = gör så att ngn/ngt går/flyttar sig*

buuxaa, buuxdaa *är full*

buuxiyaa, buuxisaa *fyller = gör så att ngt blir fullt*

guuraa, guurtaa *flyttar (av egen kraft)*

guuriyaa, guurisaa *(för)flyttar ngt, kopierar = gör så att
ngt flyttar från en plats till en annan*

karaa, kartaa *kokar (av egen kraft)*

kariyaa, karisaa *ngn kokar ngt, ngn lagar mat = gör så att
ngt kokar, får ngt att koka*

qalloocaa, qalloocdaa *är böjd, svänger*

qalloociyaa, qalloocisaa *böjer = gör så att ngt blir böjt*

uraa, urtaa *luktar, avger lukt*

uriyaa, urisaa *luktar, känner lukt*

Observera också hur suffixets /i/ påverkar vokalen /a/ i roten. Om roten slutar med /x/, /c/ eller /' / övergår /a/ i roten till /i/, annars till /e/.

baxaa, baxdaa *kommer ut, kommer fram*

bixiyaa, bixisaa *tar fram, tar ut, drar upp = gör så att
ngn/ngt kommer ut, får ngn/ngt att komma ut*

galaa, gashaa *går in, kommer in*

geliyaa, gelisaa *för in = gör så att ngn/ngt kommer in i ett
utrymme, får ngn/ngt att gå in*

§ 11.13.6 Verb på –**siiyaa**

Dessa verb är bildade med det enkla verbet **siiyaa** *ger* och uttrycker att en person ser till att en handling sätts i gång som huvudsakligen har inverkan på en annan person eller ett föremål.

faham *förstånd*

fahamsiiyaa, fahamsiisaa *får ngn att förstå, förklarar*

dareen *känsla*

darensiiyaa, darensiisaa *låter ngn känna*

socod *rörelse*

socodsiiyaa, socodsiisaa *sätter i gång ngt*

§ 11.13.7 Verb på –**sadaa** bildade av andra verb

Dessa verb uttrycker oftast en handling som har en ”nyttoeffekt” så att personen som utför handlingen får något positivt ut av det hela.

kariyaa, karisaa *kokar, lagar (mat)*

karsadaa, karsataa *kokar, lagar mat åt sig själv*

joogaa, joogtaa *befinner sig, står*

joogsadaa, joogsataa *stannar, slutar*

fiiriyaa, fiirisaa *tittar på ngt*

u fiirsadaa, fiirsataa *betraktar ngt*

Ett /l/ i stammen smälter ihop med suffixets /s/ vilket ger /sh/.

kaaliyaa, kaalisaa *stödjer, hjälper*

kaashadaa, kaashataa *tar stöd av ngn, tar hjälp av ngn*

§ 12. Fraser

En enkel somalisk sats är uppbyggd av tre typer av fraser:

- SUBSTANTIVFRASER,
- EN PARTIKELFRAS,
- EN VERBFRAS.

Ordningsföljden mellan fraserna är ganska fri. Endast partikelfrasens placering före verbfrasen är bunden.

Ordföljden inuti fraserna är däremot helt fixerad.

Många gånger uttalas bara en riktigt tydlig hög ton per fras, nämligen den första. Övriga tänkbara höga toner i frasen uttalas mindre tydligt.

§ 12.1 Substantivfraser

I somaliskan står huvudordet alltid först i en substantivfras. Sedan kommer en eller flera bestämmningar. Adjektiv placeras alltså alltid efter det substantiv som de syftar på.

Substantivfrasens slut markeras ofta med en hög ton, men det är inte obligatoriskt. Många gånger uttalas alltså bara en riktigt tydlig hög ton per fras, medan övriga möjliga höga toner i frasen uttalas mindre tydligt.

bisádda yár eller **bisádda yar** *den lilla katten*

subáx wanaagsán! eller **subáx wanaagsan!** *god morgon!*

sheekó gaabán eller **sheekó gaaban** *en kort berättelse*

§ 12.1.1 Substantiv utan kontext

Om ett substantiv på **–o/–a/–e** används helt på egen hand utan någon bestämmning och utan att ingå i en sats använder de flesta talare betoning på näst sista stavelsen. I andra fall betonas normalt den sista stavelsen.

magaálo	<i>en stad</i>
magaaló wéyn	<i>en stor stad</i>
báre	<i>en lärare</i>
baré wanaagsan	<i>en bra lärare</i>

§ 12.1.2 §. Substantiv som attribut

a) På somaliska placeras ägaren efter det ägda föremålet eftersom ägaren är en bestämning, dvs. ett attribut. Det ägda föremålet står normalt i bestämd form.

Hela frasens slut markeras gärna med en hög ton. Substantiv som inte har bestämd artikel flyttar då betoningen till den sista vokalpositionen, men attributet kan också uttalas utan någon tydlig hög ton.

dúgsiga Sahrá / dúgsiga Sahra *Sahras skola*

På grund av den höga tonen i slutet av fraser förflyttas antingen tonen i maskulina substantiv från den näst sista till den sista vokalpositionen, eller så uttalas attributet utan någon tydlig hög ton.

Áxmed, Muúse *Ahmed, Muse*
gúriga Axméð or **gúriga Axmed** *Ahmeds hus*
baaskíilka Muusé or **baaskíilka Muuse** *Muses cykel*

b) Kvinnonamn som inte slutar på **–o/–a** har ofta sin betoning på näst sista vokalpositionen. En sådan betoning förblir oförändrad oavsett frasens struktur.

dukáanka Máryan *Maryans affär*

c) Om ägaren står i bestämd form flyttas inte heller betoningen, men ibland kan man höra en extra slutbetoning så att ägaren får två höga toner.

baabúurka macállinka ~ baabúurka macállinká *lärarens bil*

d) Även andra typer av fraser där ett substantiv fungerar som en bestämning till ett annat substantiv har liknande ordföljd. Båda substantiven brukar i de allra flesta fall stå i bestämd form, även om betydelsen snarast är obestämd.

khatárta jídka *faran med vägen, en. the danger of the road*
dhakhtárka ilkáha *tandläkare (eg. läkaren tänderna)*

e) När det gäller att uttrycka ägare finns även en annan möjlighet, nämligen att först nämna ägaren och sedan nämna det ägda föremålet med lämplig possessiv ändelse.

Áxmed gúrigiisa *Ahmeds hus (eg. Ahmed, hans hus)*
eller gúriga Axmed

f) När det gäller relationer till närstående personer är det bara denna konstruktion med kort possessiv ändelse som är gångbar.

Sahrá hooyádeed *Sahras mamma*

§ 12.1.3 Räckor av substantiv

När det ena substantivet efter det andra fungerar som bestämning (attribut) till närmast föregående substantiv kan man få relativt långa kedjor av sådana substantiv.

ilaalínta nadaafádda iláha biyáha
the protection of the hygiene of the sources of the water
att värna hygienen i vattenkällorna

Många gånger kan det krävas en hel del tankemöda för att hitta en passande översättning till svenska av sådana längre faser i somaliskan.

§ 12.1.4 Attribut med **ah** som är

I somaliskan bildar man inte adjektiv i samma utsträckning som svenskan. I stället används ofta substantiv som kvalitativa bestämningar till andra substantiv. Den relation de har till varandra uttrycks då ofta med det reducerade verbet **ah** som är, eng. *being*, som utgör roten i formen **yahay**.

nín Soomaáli ah *en somalisk man, en somalier*

en.man en.somalier som.är

gabár dhallinyaró ah *en tonårstjej*

en.flicka ungdom som.är

shaáti bulúug ah *en blå skjorta*

en.skjorta en.blå.sak som.är

§ 12.1.5 Attribut med **leh** som har

Ett annat ganska vanligt sätt att skapa attribut utgörs av substantiv som kopplas till sitt huvudord med hjälp av det reducerade verbet **leh** som har (ofta bättre översatt som *med*).

surwáal mídabka dambáska leh *grå byxor, byxor med askfärg*

(ordagrant *byxor som har färgen hos askan*)

qadó hílib badán leh *en lunch med mycket kött*

(ordagrant *en lunch som har (innehåller) mycket kött*)

§ 12.1.6 §. Attribut med **badán**

Ett annat vanligt sätt att uttrycka egenskaper som attribut är konstruktionen SUBSTANTIV + SUBSTANTIV + ADJEKTIVET **badán** *mycket*.

baaskíil qurúx badan *en vacker/fin cykel, en. a beautiful bicycle*

(ordagrant *a bicycle of much beauty*)

Man kan kanske se en viss likhet mellan **beauti-ful** och **qurúx badan**.

§ 12.1.7 Överensstämmelse i bestämdhet

När ett substantiv används som attribut till ett annat substantiv med hjälp av den reducerade formerna **ah** *som är*, **leh** *som har* eller adjektivet **badán** *mycket*, måste båda substantiven i frasen vara antingen obestämda eller bestämda. De överensstämmer alltså med avseende på bestämdhet.

maalínta Jimcáha ah (*på fredagen* (dvs. *på dagen som är fredagen*))

nín Soomaáli ah (*en somalisk man* (dvs. *en man som är somalier*))

nínka Soomaáliiga ah (*den somaliske mannen* (*mannen som är somaliern*))

§ 12.1.8 Fraser med antal

Eftersom siffrorna i somaliskan är substantiv fungerar de som huvudord i en fras som uttrycker antal. Det leder till att eventuella ändelser läggs till siffran, inte till det följande substantivet.

labádaas reer *de där två släkterna*

sáddexdayda buug *mina tre böcker*

§ 12.1.9 Att räkna icke-räknebara substantiv

(a) Substantiv brukar delas upp i räknebara (countable) och icke-räknebara (uncountable, dvs. sådana som inte kan sättas i pluralform). I de flesta språk kan siffror bara användas före räknebara substantiv. Även i somaliskan är det i princip på det sättet, men eftersom räkneorden i sig är substantiv som snarast betyder **lába** *två stycken*, **sáddex** *tre stycken*... så kan man faktiskt använda dem även framför icke-räknebara substantiv som betecknar grupper av tydligt urskiljbara föremål, t.ex. **nacnac** *godis*, *karamell(er)*, **carruur** *barn* eller **múus** *banan(er)*. Dock måste man i sådana fall lägga till **ah** *som är* efter det räknade begreppet.

toddobá nácnac ah *sju karameller* (eg. *sju stycken som är godis*)

sáddex carruúr ah *tre barn* (eg. *tre stycken som är barn*)

(b) Detsamma gäller frågeordet **ímmisa** *hur många, hur mycket*.

ímmisa múus ah? *hur många bananer?*

hur.många.stycken banana(er) som.är

(c) Många gånger skjuter man också in något substantiv som uttrycker en måttskategori mellan räkneordet och det icke-räknebara substantivet. Mycket vanligt är **xabbó** *frö, korn*.

sáddex xabbo oo múus ah *tre stycken bananer*

tre.stycken saker och banan som.är

Då blir det också mer än ett attribut och konjunktionen **oo** måste skjutas in före det andra attributet. Se §.

(d) Även när ett måttsord används framför ett ämnesnamn måste ämnesnamnet följas av den relativa verbformen **ah** *som är*, t.ex.

xabbád harúur ah *ett durrafrö, ett frö av durra*

ett.korn durra som.är

§ 12.1.10 Flera attribut

Om man har två bestämningar efter samma substantiv måste den andra föregås av en konjunktion, oftast **oo** *och, som*. Observera att siffrorna är substantiv som fungerar som huvudord i substantivfrasen.

labá gabdhood oo walaaló ah *två systrar (ord. två flick-syskon)*

två.personer flickor och syskon som.är

sáddex wiil oo walaaló ah *tre bröder (ord. tre pojksyskon)*

tre.personer pojkar och syskon som.är

labá waxtar oo kale *två andra fördelar*

två.saker fördelar och andra

Om det andra attributet uttrycker en avgränsning som gör att man kan identifiera det aktuella föremålet bland andra liknande föremål, används i stället konjunktionen **ee** *men*. Detta gäller i synnerhet för att uttrycka ägare eller tillhörighet.

dúgsiga hoose **ee** Shéekh Bashiir *Shejk Bashirs lågstadieskola*
macállinka af-Soomaáliga **ee** Xasan *Hassans lärare i somaliska*
dhárka dúgsiga **ee** Xasan *Hassans skolkläder*

Det gäller dock även andra typer av avgränsande attribut.

magacyada kala duwan **ee** qaybaha jirkeenna
de olika namnen på våra kroppsdelar

Alltså inte vilka namn som helst, utan just den typ av namn som betecknar kroppsdelar.

§ 12.1.11 Relativ bisats som attribut

En relativ bisats som upplevs som nödvändig för att man ska kunna identifiera det föremål som åsyftas inleds med konjunktionen **ee**.

Maxáa uu ahaa dhárka cusub **ee** Faadumó loó iibiyay?
Vad/Vilka var de nya kläder som man köpt åt Fadumo?

Utan den understrukna bisatsen skulle det vara omöjligt att identifiera vilka kläder det handlar om i en familj där samtliga barn fått nya kläder. Alltså är bisatsen nödvändig för förståelsen i den kontexten.

En bisats som inte på samma sätt upplevs som nödvändig behöver inte inledas med någon konjunktion alls, men om en sådan bisats inte står som första bestämning närmast substantivet som är huvudord (dubbelt understuket) så måste man som vanligt skjuta in konjunktionen **oo** *och*.

Shéeg magacyáda labá ciidood **oo** Isláamku léeyahay.
Säg namnen på två helger som Islam har.

Qór labá waxtar **oo** kale **oo** uu dábku léeyahay.
Skriv två andra användningar som elden har.

I en kontext där läraren redan har berättat om nyttan med eld så är bisatsen inte nödvändig för att man ska veta vad man ska skriva om.

§ 12.1.12 Frasen **ká mid ah**

För att uttrycka motsvarigheten till den svenska prepositionen *av* som anger ett urval ur en grupp används frasen **ká mid ah** som är en *av*.

Qor saddex ka mid ah ilaha biyaha.

Skriv tre av vattenkällorna. (eg. tre som är en av vattenkällorna.)

maalín maalmáha ká mid ah en dag som är en av dagarna

en dag av dagarna = en av dagarna = en vacker dag (i sagor o dyl.)

Denna konstruktion är nödvändig då de somaliskan prepositionerna inte kan sammanbinda två substantiv. Ett verb måste alltid finnas med.

§ 12.1.13 Adjektiv efter **-kii/-tii**

Efter substantiv med den demonstrativa ändelsen **-kii/-tii** (som uttrycker något som förväntas vara bekant sedan tidigare) måste adjektiv följas av de reducerade preteritumformerna **ahaa** (m. & p.) resp. **ahayd** (f.) som *var*. Dessa verbformer måste alltid dras samman med det föregående adjektivet till **-aa** resp. **-ayd**. Verbets rot **ah-** faller alltså bort.

digaagaddii yarayd

den (där) lilla hönan (du vet)

rootigii fiicnaa

det (där) bra (goda) brödet (du vet)

wíilkeedii yaraa

hennes son/pojke som var liten (du vet)

gabádhiisii weynayd

hans dotter/flicka som var stor (du vet)

Naturligtvis blir det mera idiomatiskt att bara översätta med *hennes lilla son* resp. *hans stora dotter*.

§ 12.1.14 Preposition före verbalsubstantiv

Ett viktigt undantag mot principen att prepositioner inte kan stå framför substantiv rör verbalsubstantiv, främst de på **-id**, **-n**, eller **-asho**.

ka ilaalínta wasákhda jírka

skyddande av kroppen mot smuts

§ 12.1.15 Partikeln –ba

Partikeln –ba har en förstärkande betydelse. Den mest idiomatiska översättningen kan variera en hel del. I jakade påståenden kan den motsvara svenskans *också, alla, varje*, t.ex.

"Ma rabno," ayey saddexduba ku jawaabeen.

"Det vill vi inte," svarade henne alla tre.

§ 12.2 Verbfraser

Verbfrasen utgör satsens predikat. Förutom det personböjda verbet kan ett antal av följande ord maximalt ingå i verbfrasen:

1. det obestämda subjektspronomenet **la** *man*;
2. ett av objektspronomenen
i *mig*, **ku** *dig*, **na** *oss* (EXKL), **ina** *oss* (INKL), **idin** *er*, **is** *sig*;
3. prepositionen **ú** *till/för/åt, på* (ett sätt);
4. prepositionen **kú** *i/på/vid, med* (ett verktyg);
5. prepositionen **ká** *från/ur/av, om* (ett ämne);
6. prepositionen **lá** *(tillsammans) med*;
7. negationen **má** *inte*;
8. ett andra objektspronomen:
kay *mig*, **kaa** *dig*, **kayo** *oss* (EXKL), **keen** *oss* (INKL), **kiin** *er*;
9. ett av riktningsadverben **soo** *hit (dit)*, **sii** *bort*;
10. ett av distributionsadverben **kala** *isär*, **wada** *ihop*;
11. ett av positionsadverben
ag *nära*, **dhex** *mellan*, **dul** *över*, **hoos** *under*, **kor** *över...*;
12. ett adjektiv som predikatsfyllnad;
13. ett eller två verb i infinitiv;
14. ett person/tempus/modus-böjt verb.

Ordföljden inom verbfrasen är helt fast enligt uppräkningsordningen ovan.

Elementen 1–7 dras alltid samman till ett ord. I dessa sammandragningar inträffar vissa ljudförändringar. Se §.

Riktnings- och distributionsadverben har en mycket konkret grundbetydelse, men i många fall kan de också användas med en mera abstrakt betydelse.

§ 12.2.1 Prepositioner

Somaliskan har inte prepositioner på precis samma sätt som svenskan. Svenskan har många prepositioner och de placeras framför det substantiv eller den substantivfras som de syftar på.

I somaliskan finns det bara fyra riktiga prepositioner. De uttrycker fyra väldigt grundläggande betydelser. I somaliskan placeras dessa fyra prepositioner före det verb eller adjektiv som i sin tur syftar på substantivfrasen. Det är inte så konstigt om man betänker att prepositionen binder samman två andra ord och sätter dem i en viss relation till varandra. Att prepositionen placeras framför det ena ordet (substantivet) i svenskan är egentligen inte mera "naturligt" än att den placeras framför det andra ordet (verbet) i somaliskan.

Ibland kan man faktiskt göra något liknande på svenska.

Jag pekade redan tidigt **på** problemet.

≈ Jag **påpekade** redan tidigt problemet.

Man tog alla privilegier **från** generalen.

≈ Man **fråntog** generalen alla privilegier.

De somaliska prepositionerna står alltid i verbfrasen, och därifrån syftar de på någon av nominalfraserna i satsen.

Wáxa aan biyáha **ká** helnaa meeló badan.

Vi får vatten från många ställen. / Vi hittar vatten på många ställen.

I hemmen äter vi olika slags mat.

I praktiskt taget alla språk som har prepositioner så är bruket av prepositioner delvis oförutsägbart. Vissa huvudord (främst verb och adjektiv) kräver helt enkelt en viss preposition, utan att det finns någon helt logisk förklaring. Det är alltså viktigt att lära in prepositioner tillsammans med respektive verb eller adjektiv.

§ 12.2.2 Prepositionen **ú**

Prepositionen **ú** används i följande huvudbetydelser.

a) Mål: *till, för*

Den uttrycker målet för en förflyttning.

Xaawo **halkee** bay **u** socotaa? *Vart är Hawo på väg?*

Dugsiga ayaa ay **u** socotaa. *Hon är på väg till skolan.*

b) Mottagare, beneficent: *till, för, åt*

Den används även mera abstrakt för den person som tar emot eller får något.

Kalluunka waxa ay **u** shiilaysaa **qoyskooda**.

Hon grillar fisken åt sin familj.

Warkii **Cali** baa aan **u** sheegay. *Jag berättade nyheterna för Ali.*

c) Syfte: *till, för, som*

Biyaha waxa aynu **u** isticmaalnaa **cabbitaan**.

Vi använder vatten som (till) dryck.

d) Sätt: *på*

Preposition **ú** används tillsammans med substantivet **si sätt** för att bilda sättsadverbial och motsvarar då svenskans *på* (*ett ... sätt*).

Sidee bay dadka tuulo-joogga ahi **u** nadiifiyaan ilaha biyahooda?

På vilket sätt håller byborna sin vattenkällor rena?

Biyaha waxa aynu **u** isticmaalnaa **siyaabo kala duwan**.

Vatten använder vi på olika sätt.

Si fiican **isugu** garaac iskujirkaas. *Vispa ihop smeten ordentligt.*

sätt fint sig.på.i slå smet.den.där [**isku garaacaa** = vispar ihop]

Sidaas ayaa uu socdaalkii **u** dhammaystay.

The journey ended like that.

Sidee baa aad **u** nadiifisaa gurigaaga? *Hur håller du ditt hus rent?*

sätt.vilket FOK du på rengör hus.ditt

Ibland används i stället **hab** *sätt, metod, ordning*.

U dhig weerooyinkan **habka** ay **isugu** xigaan.

Placera de här meningarna i den ordning de hänger samman

I vissa typer av sättsadverbial används prepositionen **ú** utan något åtföljande substantiv såsom **si(da)** eller **hab(ka)**.

Laba-labo u shaqeeya. *Arbeta två och två.*

U baxa dibedda, ka dibna **u** ciyaara **kooxo kala duwan**.

Gå ut och lek sedan i olika grupper.

e) Särskilda fall

aad ... ú i hög grad, mycket, väldigt används som gradadverbial tillsammans med både adjektiv och verb.

Carruurtadu **aad** baa ay **u fiican** tahay. *Mina barn är väldigt bra.*

barn.mina hög.grad FOK de i bra är

ú fiirsadaa, ú fiirsataa tittar på

U fiirso ninka. *Titta på mannen.*

ú baahán yahay *behöver, är i behov av* (en. *has need for*)

Wáxa aynu ú baahán nahay cuntó.

FOK vi till behövande är mat

Vi är i behov av mat. = *Vi behöver mat.*

ú ég yahay *är lik, liknar* (en. *is similar to*)

Kabahaygu kuwaaga ayaa ay u eg yihiin.

skor.mina dina FOK de till lik är

Mina skor liknar dina. *My shoes are similar to yours.*

§ 12.2.3 Prepositionen **kú**

OBS! Somaliskan har också ett objektspronomen **ku** dig.

Prepositionen **kú** används i följande huvudbetydelser.

a) Position, befintlighet: *i, på.*

Teneggan subag baa **ku** jira. *I den här burken* finns det smör.

Xasan waxa uu **ku** nool yahay **Boosaaso**. *Hassan bor i Bosaso.*

Sahra waxa ay kalluun **ku** iibinaysaa **suuqa**.

Sahra säljer fisk på marknaden.

Maxaa aad **ku** aragtaa **sawirka**? *Vad ser du på bilden?*

Daaqadaha waxa **ku** jira muraayado. *I fönstren* sitter det glastrutor.

Waxa ay biyaha **ku** rartaan **awrtooda**.

De lastar vattnet på sina kameler.

Immisa wiil ayaa **fasalka ku** jira?

Hur många pojkar finns det i klassen?

Ibland är substantivfrasen som prepositionen syfter på underförstådd.

Ku buuxi shaqalka oo akhri erayga! *Fyll i vokalen och läs ordet!*

b) Redskap, verktyg: *med.*

Erayadan **far fiican ku qor.**

*Skriv de här orden **med fin handstil.***

Isku qallaji shukumaa nadiif ah.

sig-med torka handduk ren-sak som-är

*Torka dig **med en ren handduk.***

Även de pengar man köper något *för (med)* liksom de språk man talar kan ses som ett slags redskap.

Shan shilin waxa ay ku iibsatay liin.

fem shilling FOK hon med köpte CITRUS

***För fem shilling** köpte hon citrusfrukt.*

Anigu waxa aan ku hadlaa afka Ingiriiska iyo afka Carabiga.

jag FOK jag med talar SPRÅKET ENGELSKAN OCH SPRÅKET ARABISKAN

*Jag talar **engelska och arabiska.***

Ibland kan det vara svårt att dra en exakt gräns mellan plats och redskap.

Dabka waxa aan ku karsannaa cuntada.

elden FOK vi med/på lagar MATEN.

***Med hjälp av elden / På elden** lagar vi mat.*

c) omständighet

Carruurto habeen walba gaajo baa ay ku seexdaan.

barnen kväll varje HUNGER FOK de i/med somnar.

*Barnen somnar **hungriga** varje kväll.*

d) till, för (i vissa abstrakta sammanhang)

Eraygee baa ku habboon sawirka?

ORD-VILKET FOK till lämpligt bilden

*Vilket ord **passar till** bilden?*

Waxa uu ku yiri xaaskiisa, "Ma kartid."

FOK han till sa hustru-hans INTE KAN-DU

*Han **sa till** sin hustru: – Det kan du inte.*

"Ma rabo," ayaa ay ku jawaabtay.

INTE VILL-JAG FOK hon till svarade

– Det vill jag inte, *svarade* hon honom.

Booqo ilaha biyaha ee ku dhow dugsigaaga.

besök källorna vattnet som till närbelägen skola-din

Besök de vattenkällor som finns *nära* din skola. (jfr. en. is close to)

e) med avseende på, i relation till (något)

ku caawiyaa – hjälper (ngn) med (ngt)

Waxa ay ku caawisay Cali shaqo-guriga.

FOK hon med hjälpte Ali LÄXAN.

Hon *hjälp*te Ali *med* läxan.

ku saabsan yahay – handlar om

Qoraalkani waxa uu ku saabsan yahay qoyskayga.

text-den-här FOK den om rörande är FAMLJ-MIN

Den här texten *handlar om* min familj.

§ 12.2.4 Prepositionen *ká*

OBS! Somaliskan också har det demonstrativa pronomenet **ka** *detta*.

Prepositionen **ká** översätts oftast med *från, ur, av*.

a) Ursprung: *från, ur, av*.

Webi Shabeelle meeshee buu ka yimaadaa?

Från vilken plats kommer floden Shabeelle?

Guuleed dugsiga waxa uu ka yimaadaa laba iyo tobanka iyo barka.

Guled kommer *från skolan* klockan halv ett.

I somaliskan upplever man, precis som i många andra språk, att olika mera abstrakta händelser och handlingar (t.ex. *köper, hittar, syns*) medför en förflyttning (av varan, saken, bilden), medan vi i svenskan ofta har en mera statisk föreställning om sådana situationer.

Waxa aan biyaha **ká** helnaa **meelo badan**.

*Vi hittar vatten **på många ställen**.*

Magacow cuntada kala duwan ee **sawirka ka** muuqata.

*Nämn de olika (slag av) mat som syns **på bilden**.*

Badda ayaa uu kalluun **ka** dabanayaa. Han fàgar fisk **i havet**.

Dugsiga maxay **ka barataa**? Vad **lär** du dig **i** skolan?

b) Material: *av*

Markaa **burkii** ayey **ka** samaysay rooti.

*Då gjorde hon bröd **av mjölet**.*

c) Ämne, tema: *om*

Ka hadal **sawirrada**. Prata **om bilderna**.

Hodan waxa ay wax **ka** qortay **xeebta**.

*Hodan skrev något **om kusten**.*

d) Jämförelse: *än*

Soddon waa ay **ka** yar tahay **konton**. Trettio är mindre **än femtio**.

Faadumo waa **ka** dheer tahay **Caasho**. Faduma är längre **än Asha**.

e) Det semantiska "objektet" vid vissa intransitiva verb: *i, på*

Lug baa uu **ka** dhaawacmay.

BEN FOK han i skadade.sig

*Han skadade sig **i ett ben**.*

f) Den används även i vissa speciella fraser.

Ka jawaab su'aalahan. **Svara på** de här frågorna.

Waxa uu **ka shaqeeyaa** dukaankiisa yar. Han **arbetar i** sin lilla affär.

Waa uu **ká helaa** iyáda. Han **gillar** henne.

§ 12.2.5 Prepositionen **lá**

OBS! Somaliskan också har det obestämda subjektspronomenet **la** *man*.

Prepositionen **la** har bara en huvudfunktion.

a) Company: (*tillsammans*) *med*

Waxa uu **la** socdaa **saaxiibkiis**. Han går *tillsammans med sin vän*.
Sahra waxay **la** ciyaaraysaa **Farxiya**. Sahra leker *med Farhiya*.

b) Den används även i några få speciella fraser.

la tahay, in... – *tror, tycker*

Waxa ay **ila tahay in** aanu taas samayn karayn.

FOK det mig-med är att inte-han det-där göra kunde.

Jag tror inte att han kan göra så.

§ 12.2.6 Objektspronomen + preposition

Ett objektspronomen och en följande preposition hör inte alltid samman betydelsemässigt, även om de utgör ett ord. Prepositionen kan syfta på en substantivfras någon annanstans i meningen.

Digaagaddii waxa ay **iska** dhex aragtay **biyihii**.

hönan.du.vet FOC hon sig från mitten såg vattnet.du.vet

Hönan såg sig själv nere i vattnet.

Isku qallaji **shukummaan** nadiif ah.

sig med torka handduk ren.sak som.är

Torka dig med en ren handduk.

§ 12.2.7 Komplexa "prepositionsfraser"

Innehållet i frasen *nära Mogadishu* kan även uttryckas med den mera komplexa frasen *i närheten av Mogadishu*. Den exakta relationen uttrycks med substantivet *närhet* som i sin tur föregås av prepositionen *i*. På samma sätt hittar man t.ex. *vid sidan av vägen, på toppen av berget*, etc. Denna typ av komplexa fraser är betydligt vanligare i somaliskan än i svenskan.

Motsvarigheten till de flesta svenska prepositioner uttrycks nämligen genom en kombination av en av de fyra enkla prepositionerna och ett substantiv som anger det exakta förhållandet. Substantiv får en possessiv ändelse: m.sg. **-kiisa/-tiisa**, f.sg. **-keeda/-teeda** eller pl. **-kooda/-tooda**. Vilket av de tre paren av ändelser som används beror på genus och numerus hos det substantiv som hela den komplexa "prepositionsfrasen" syftar på. Vilken av formerna i paret ska användas beror på det positionsangivande substantiv som ändelsen ska läggas till.

Ku sawir bisad kursiga hoostiisa.

i rita katt stolen dess.undersida

Rita en katt **under stolen**.

Saýnab qoýskoodu wáxa uu kú nóol yahay bádda ágteeda.

Saynab deras.familj.SUBJ FOC den i levande är havet dess.närhet

Saynabs familj bor **i NÄRHETEN AV HAVET** = NÄRA HAVET.

Waxa aan ku arkaa biyaha dhexdooda digaagad.

FOC jag i ser vattnet dess.mitt höna

Jag ser en höna **i MITTEN AV VATTNET** = NERE I VATTNET.

§ 12.2.8 Platsadverbial utan preposition

Vissa somaliska rörelseverb, bl.a. **aadaa** går, **tagaa** ger sig av, **yimaaddaa** kommer, tar ett platsadverbial utan någon preposition.

Carruurto waxa ay aadayaan guriga adeerkood.

Barnen **går till** sin farbrors **hus**. = Barnen går hem till sin farbror.

Diinkii waxa uu yimid gurigiisa.

Sköldpaddan **kom till** sitt **hus**. = Sköldpaddan kom hem.

Diinka iyo xaaskiisu waxay tageen guriga Maroodiga.

Sköldpaddan och hans hustru **gick till** Elefantens **hus**.

Kaalay bannaanka. Kom **till** den öppna ytan. = Kom ut.

Daanyeerkee iyo bisaddii waxa ay yimaadeen biyihii dushooda.

Apan och katten *kom till vattnets yta.*

= Apan och katten kom fram till vattnenbrynet.

Vissa andra verb med objekt, bl.a. **saaraa** *lägger* tar också ett platsadverbial utan någon preposition.

Cumar cawska ayuu saarayaa saqafka.

Omar *lägger* gräset *på taket.*

§ 12.2.9 Negationen **má**

Negationen **má** placeras direkt efter eventuella objektspronomen och prepositioner och dras samman med dem till ett ord.

Igamá *dul boódi kartid.* (< i + ka + ma)

Du kan inte hoppa över mig.

§ 12.2.10 Riktningsadverb

Partikeln **soó** uttrycker en rörelse mot den plats/position där subjektet i satsen befinner sig.

Laakiin dhulkii ayaa uu ka soo bixin waayey.

Men han misslyckades att få ut den till sig ur MARKEN.

dvs. *Men han lyckades inte få upp den ur JORDEN.*

Denna rörelse är inte alltid konkret. Den kan även ha en syftning på tid och andra företeelser som på ett abstrakt plan kan uppfattas komma emot oss, t.ex. i uttrycket **soó socdá** *kommande, följande.*

Ku qor erayada soo socda buuggaaga layliga.

Skriv de följande orden i ditt skrivhäfte.

§ 12.2.11 Positionsadverb

Några få substantiv har utvecklats till adverb och kan ingå i verbfrasen.

dul *yta, ovensida*

dul taallaa *ligger ovanpå*

§ 12.2.12 Preposition med positionsadverb

Ett positionsadverb kan också användas tillsammans med en preposition för att precisera prepositionens syftning.

Digaagaddii iyaduna waxa ay iska dhex aragtay biyihii.

*(Hönan hon också såg sig **mitten från vattnet**.)*

*Hönan, hon såg också sig själv **nere i vattnet**.*

Kombinationen **ka dul** motsvarar oftast svenskans *över* som uttryck för förflyttning förbi ett "hinder".

Waan ka dul boodi karaa. *Jag kan hoppa över den.*

Igama dul boodi kartid. *Du kan inte hoppa över mig.*

§ 12.3 Partikelfrasen

Varje enkel sats innehåller i somaliskan ett speciellt ord som anger vilken typ av sats det är frågan om, t.ex. påstående, fråga, uppmaning, önskan eller möjlighet, samt om satsen är jakad eller nekad. Dessa småord kallas **SATSPARTIKLAR**. Tillsammans med ett subjektspronomen bildar dessa satspartiklar en partikelfras.

Partikelfrasen kan maximalt innehålla

- **en partikel** som anger satsens TYP eller satsens FOKUS
- **ett** kort obetonat **pronomen** som anger satsens SUBJEKT

§ 12.3.1 Förteckning över satspartiklarna

Satspartiklar som anger SATSTYP:

- waa** anger att satsen är ett jakande påstående eller en fråga med ett frågeord.
Denna partikel uttalas utan någon egen betoning om det följande ordet har en betoning.

- má** anger att satsen är ett nekat påstående.
I denna typ av sats står verbet i konjunktiv.
Partikeln är alltid betonad.
- ma** anger att satsen är en fråga som kräver *ja* eller *nej* som svar.
Partikeln uttalas utan någon egen betoning om det följande ordet har en betoning.
- Ø Avsaknad av partikel anger att satsen är en uppmaning.
Verbet står då i imperativ.

Satspartiklar som anger FOKUS:

En viktig funktion hos tre av satspartiklarna är att uttrycka fokus. Med fokus menas att ett ord eller en fras framhävs. På svenska gör man oftast detta genom att uttala sådana ord med särskilt eftertryck. På somaliska gör man inte så, utan signalerar i stället det man vill framhäva med hjälp av speciella fokuspartiklar.

baa / ayáa anger att den substantivfras som finns direkt före partikeln är fokuserad.

wáxa / waxáa anger att den substantivfras som finns sist i satsen är fokuserad.

De tre fokuspartiklarna förekommer bara i jakade påståenden och frågor.

Fokuspartikeln **baa/ayaa** faller ofta bort efter den interrogativa ändelsen **–eé**. Man skulle därför kunna säga att ändelsen **–eé** i sig signalerar fokus under förutsättning att ingen annan satspartikel finns i satsen.

§ 12.3.2 Förteckning över subjektspronomenen

Följande subjektspronomen kan förekomma i partikelfrasen. Se även § XX.

aan	<i>jag / vi</i>
aad	<i>du / ni</i>

uu	<i>han / den / det</i>
ay	<i>hon / den / det / de</i>
aannu / aynu	<i>vi</i>
aydin	<i>ni</i>

Däremot inte **la** *man*, som i stället hör hemma allra först i verbfrasen.

§ 12.3.3 Obligatoriskt subjektspronomen

I somaliska påståendesatser finns normalt sett alltid ett kort subjektspronomen.

Det korta subjektspronomenet är obligatoriskt även om det finns ett långt, substantiviskt subjektspronomen i satsen.

Anigu waa **aan weyn ahay, adiguna waa **aad** yar tahay.**

Jag är stor och du är liten.

§ 12.3.4 Utelämning av subjektspronomen

(a) Om subjektet i satsen är en fokuserad substantivfras används aldrig något kort subjektspronomen.

Warsame geed **baa uu beeray. Naasir baa geedkii waraabiyay.**

Warsame planterade ett TRÄD. NAASIR vattnade trädet.

(c) När predikatet helt saknar verb och bara innehåller en substantivfras som predikatsfyllnad kan man aldrig ha något subjektspronomen.

Sáhro **waa macallimád.** *Sahra är lärare.*

(b) I satser med partikeln **waa** utelämnas ofta de korta subjektspronomenen **uu** *han, den, det* eller **ay** *hon, den, det, de* ifall predikatet utgörs av ett adjektiv + verbet *är*.

Maroodígu **waa wéyn yahay.** *Elefanten är stor.*

Maroodígu **waa uu wéyn yahay.**)

Gabádhu waa (ay) wéyn tahay. Dukáanku waa (uu) yár yahay.

Flickan är stor.

Affären är liten.

Även i satser med andra verb i predikatet utelämnas det korta subjektspronomenet i 3 person någon gång ibland efter partikeln **waa**.

Det är också normalt att utelämna det korta subjektspronomenet om ett substantiv som är subjekt finns mellan partikelfrasen och verbfrasen.

§ 13. Enkla satser

En enkel sats eller huvudsats innehåller i somaliskan nästan alltid en partikelfras och en verbfras. Partikelfrasen kommer alltid före verbfrasen.

Wáa uu yimid. *Han har kommit.*

Satsen kan också innehålla en eller flera substantivfraser som kan vara placerade var som helst, ibland också mellan partikelfrasen och verbfrasen.

Förutom att partikelfrasen alltid föregår verbfrasen finns det inga enkla regler för ordningsföljden mellan fraserna. Ordningen speglar helt enkelt i vilken ordning man väljer att presentera informationen. Man börjar gärna med sådant som är bekant sedan tidigare och avslutar med sådant som är ny information.

§ 13.1 Påståenden

(a) I ett påstående UTAN FOKUS på någon av substantivfraserna måste partikeln **waa** finnas. Normalt finns också ett kort subjektspronomen. Denna partikelfras placeras vanligtvis direkt före verbfrasen.

Ardaydu waa ay akhrínayaan. *Eleverna läser.*

(b) I ett påstående MED FOKUS på någon av substantivfraserna finns en av fokuspartiklarna **baa**, **ayaa** eller **waxaa**.

Om den fokuserade substantivfrasen finns **FÖRE VERBFRASEN** används **baa** eller **ayáa** och partikelfrasen placeras direkt efter den fokuserade substantivfrasen. **Ayáa** och **baa** är synonyma och så gott som alltid utbytbara mot varandra.

Rooti iyo caano baa uu rabaa. *Han vill ha bröd och mjölk.*

Cuntadu xoog baa ay inoo yeeshaa. *Maten genererar energi åt oss.*

Om den fokuserade substantivfrasen finns **SIST I SATSEN** används partikeln **wáxa/waxáa**⁷ och partikelfrasen placeras nära före verbfrasen.

Najma waxa ay leedahay buug. *Najma har en bok.*

Najma saken hon har bok

Waxa uu rabaa rooti iyo caano. *Han vill ha BRÖD OCH MJÖLK.*

saken han vill ha bröd och mjölk

Fokuspartikeln pekar många gånger på en hel bisats.

Cali waxa uu rabaa in uu fuuló baaskiilka. *Ali vill ÅKA PÅ CYKELN.*

Ali saken han vill att han rider cykeln

§ 13.1.1 Subjekt

I satser där subjektet inte är fokuserat ska subjektet markeras grammatiskt. Det är bara det allra sista ordet i hela substantivfrasen som får denna markering.

Om subjektet inte är fokuserat ska det normalt också finnas ett kort obetonat subjektspronomen i partikelfrasen.

Det sista ordet i substantivfrasen markeras som subjekt med hjälp av betoning och/eller ändelserna **–u**, **–i**, **–aa** på följande sätt.

(a) I substantivändelser och pronomen ersätts **–a** med **–u**.

Wíilku waa macállin. *Pojken är lärare.*

Mágacaygu waa Sahrá. *Mitt namn är Sagra.*

Wíilkaygu waa macállin. *Min son är lärare.*

Hooyáda reérku waa Cambará. *Modern i familjen är Cambara.*

(b) Den höga tonen saknas på det sista (eller enda) morfemet i subjektet.

Axmed wúu hurdaa. *Ahmed sover.*

⁷ Denna partikel har utvecklats ur ordet **wax** sak.

(c) Adjektiv får suffixet **–i**. En eventuell hög ton på morfemet före **–i** saknas enligt (b) ovan.

Bisádda yari wáxa ay raadíneysaa hooyádeed.

Den lilla katten letar efter sin mamma.

(d) Pronomen och motsvarande substantivändelser får suffixet **–i**. En eventuell hög ton på morfemet före **–i** saknas enligt (b) ovan.

Tani waa káb.

Det här är en sko.

Kani waa bás.

Det här är en buss.

Báskani waa wéyn yahay.

Den här bussen är stor.

(e) Relativa verbformer som slutar på konsonant (**ah** som är, **leh** som har) får suffixet **–i**. En eventuell hög ton på morfemet före **–i** saknas enligt (b) ovan.

Sideé bay **dádka tuulo-jóogga ahi** ú nadiifiyaan iláha biyáhooda?

Hur håller folket som bor i byn sina vattenkällor rena?

(f) Feminina substantiv i obestämd form som slutar på konsonant kan få ändelsen **–i**, i synnerhet i mera vårdad stil.

Maalín maalmáha ká mid ah ayáa **bisadi** gúrigeedii ká tagtay.

En vacker dag begav sig en katt hemifrån.

Vid egennamn används denna ändelse dock ganska sällan. Dessutom används ändelsen **–i** ibland även vid kvinnonamn som slutar på vokal.

(g) Verbformer som slutar med kort **–a/–o** får den långa slutvokalen **–aa**.

Sideé baa ay **dádka sawírráda ká muuqdaa** ú isticmaalaan biyáha?

Hur använder folket som syns på bilderna vattnet?

Jfr. utan kontext: **dádka sawírráda ká muuqda**

folket som syns på bilderna

(h) Även i adjektivet **kasta** varje förlängs slutvokalen till **–aa**

ex.

(i) Korta possessiva ändelser tar över den höga tonen från närmast föregående morfem, och påverkas alltså inte av regeln i (b) ovan.

Tani waa hooyáday. *Detta är min mamma.*

Hooyadaý waa macallimád. *Min mamma är lärare.*

(k) I ett vardagligt språkbruk saknas dessutom ganska ofta den markering av subjektet som föreskrivs för det vårdade språket.

§ 13.1.2 Fokuserat subjekt

När subjektet i en sats är fokuserat ska det inte markeras grammatiskt som subjekt. Dessutom får det då inte finnas något kort subjektspronomen och predikatet ska stå i reducerad form. Se §XX.

Jämför: Cali baa akhrínaya. *ALI läser. Det är ALI som läser.*

Cali wáa uu akhrínayaa. *Ali läser.*

Saaxiibkiis baa kú riixaya baaskiilka. *HANS VÄN skjuter på cykeln.*

Saaxiibkiis wáxa uu kú riixayaa baaskiilka.

Hans vän skjuter på CYKELN.

Aníga ayáa rabaa. *JAG vill.*

Anígu wáa aan rabaa. *Jag vill (det).*

Ett fokuserat subjekt kan även stå i slutet av meningen och fokuseras då med hjälp av fokuspartikeln **waxa(a)**.

Baaskiilka waxaa kú riixaya saaxiibkiis. *Cykeln skjuter hans vän på.*

Daaqadáha waxa kú jira muraayadó. *I fönstren finns det glasrutor.*

§ 13.1.3 Kongruens med subjektet

Satsens korta subjektspronomen och predikatsverb överensstämmer till formen i de allra flesta fall med subjektsubstantivets grammatiska form. I

vissa fall finns dock en motsättning mellan subjektets grammatiska form och dess betydelse. Det vanligaste fallet är kollektiva substantiv som grammatiskt sett är singulara, men har en "plural" betydelse. Verbet och subjektspronomenet, som alltid står i samma form, kan då användas antingen i singular eller i plural.

Carruurtu waxa ay aadayaan guriga adeerkood.

Barnen går hem till sin farbror.

Carruurtaydu aad baa ay u fiican tahay.

Mina barn är väldigt duktiga.

Vidare finns fall då ordets grammatisk genus och biologiska kön inte överensstämmer, t.ex. **xaas** (m.) *hustru*, **sac** (m.) *ko*. Då det handlar om en människa tar det biologiska könet normalt sett över, men då det handlar om djur tillämpas normalt det grammatiska genuset.

Xaaskiisu waxa ay karínaysay cunto.

Hans hustru höll på att laga mat.

Sacu wuxuu ka mid yahay xayawaanka naasleyda ah.

Kon hör till däggdjuren.

§ 13.1.4 §. Objekt

I somaliskan finns ingen formell skillnad mellan substantivfraser som är objekt och adverbial. Om man ändå vill göra denna skillnad måste man utgå antingen från frasens betydelse eller förekomsten av en preposition. Substantivfraser som hör samman med en preposition i verbrasen betraktas då som adverbial, medan substantivfraser som hör direkt till verbet utan någon preposition betraktas som objekt.

§ 13.1.5 Två objekt

Några få somaliska verb tar två objekt utan att någon preposition förekommer. Traditionellt talar man då ibland om direkt och indirekt objekt.

Hooyadu **deriska** ayaa ay siinaysaa **hilib**. *Mamman ger grannen kött.*

Hooyo **wax** ma **ku** weydiisay? *Frågade mamma dig något?*

Maxamed **carruurta** waxa uu siinayaa **lacag**.

Mahamed ger barnen pengar.

§ 13.1.6 Adverbial

Substantivfraser som hör samman med en preposition kallas adverbial. Prepositionen står alltid i verbfrasen, och därifrån ”pekar” den på en av substantivfraserna i satsen. Vilken substantivfras som avses kan bara utläsas ur sammanhanget.

Wáxa aan | **biyáha** | **ká helnaa** | **meeló badan**.

Vi får vatten från MÅNGA PLATSER. / Vi hittar vatten på MÅNGA PLATSER.

Wáxa aynu | **guryáha** | **kú cunnaa** | **cuntó kala duwan**.

I hemmen äter vi OLIKA MATRÄTTER.

§ 13.1.7 Tidsadverbial

Substantiv som fungerar som tidsadverbial och syftar på det förflutna har oftast den demonstrativa ändelsen **-kii/-tii**.

Afartii galabnimo ayaa uu ka soo baxay aqalkii.

Klockan fyra på eftermiddagen kom han ut från huset.

Toddobaadkii hore aabbe wuxuu tagay magaalo kale.

Förra veckan åkte pappa till en annan stad.

Om man syftar på framtid eller på något som upprepas vanemässigt används däremot bara den vanliga bestämda artikeln.

Maalin kasta Faadumo waxa ay kacdaa shanta aroornimo.

Varje dag stiger Faduma upp (klockan) fem på morgonen.

§ 13.2 Påståenden med verbet *vara*

Påståenden som innehåller verbet **yahay** är skiljer sig på några punkter från vanliga påståendesatser.

(a) Om predikatsfyllnaden inte innehåller något substantiv, utan bara består av ett adjektiv, är adjektivets plats i verbfrasen, direkt före verbet **yahay**. Dessutom utelämnar man ofta det korta subjektspronomenet.

Dukáanku	waa	wéyn yahay.	
el. Dukáanku	waa uu	wéyn yahay.	Affären är stor.
Gabádhu	waa	wéyn tahay.	
el. Gabádhu	waa ay	wéyn tahay.	Flickan är stor.

(b) I somaliskan, precis som t.ex. arabiskan och ryskan, behöver man i presens inte något verb motsvarande svenskans *är* ifall predikatsfyllanden utgörs av ett substantiv eller en substantivfras. Dessutom utelämnar man det korta subjektspronomenet.

Sahro	waa	macallimad.	Sahra är lärare.
Cumar	waa	arday wanaagsan.	Omar är en bra elev.

Den här typen av sats innehåller alltså inte någon verbfras, utan patikelfrasen följs i stället av den substantivfras som utgör predikatsfyllnaden.

§ 13.2.1 Verbet *vara* vid fokuserat subjekt

(a) Om subjektet är fokuserat och predikatsfyllnaden är en substantivfras används den reducerade verbformen, precis som vid alla andra verb.

Shimbiraha qaar	baa	ah	xayawaan waxtar leh.
-----------------	-----	----	----------------------

EN DEL AV FÅGLARNA är nyttiga djur.

(b) Om subjektet är fokuserat och predikatsfyllnaden är ett adjektiv utelämnas den reducerade formen **ah** (som) är i presens.

Dad badani⁸ waxa ay ku nool yihiin magaalooyinka.

Många människor bor i STÄDER(NA).

Dad badan baa ku nool * magaalooyinka.

MÅNGA MÄNNISKOR bor i städer(na).

§ 13.2.2 Jämförelse

Vid jämförelse av två föremål används på svenska ofta ordet *som*. Somaliskan har inte denna typ av grammatiskt funktionsord, utan använder i stället en substantivfras som inleds med ordet **sida** *sättet*. Denna fras blir ofta predikatsfyllnad.

Midabkeedu waa sida qiiqa. *Dess färg är som rök.*
färg.dess.subj part sättet röken

§ 13.2.3 Klockslag

Siffror i klockslag uttrycks vanligtvis med den demonstrativa ändelsen **–kii/–tii**.

Waa immisadii? *Hur mycket är den (klockan)?*

Waa shantii. *Den är fem.*

Waa kowdii iyo badhkii. *Den är halv två.*

⁸ Ändelsen **–i** är en subjektmarkör. Se §XX.

§ 13.3 Nekade påståenden

I ett negerat påståenden används partiklen **má** *inte* som alltid har hög ton. Verbet står i konjunktiv. Se §XX. Kort subjektspronomen är inte obligatoriskt, men används ibland.

Má (aan) rabo. *Jag vill inte (det). / Det vill jag inte.*

Jfr. **Wáa aan rabaa.** *Jag vill (det). / Det vill jag.*

§ 13.4 Frågeordsfrågor

Frågeord brukar fokuseras med en fokuspartikel.

Qóysku xaggeé **baa uu** aaday ugu horreýntii?

VART gick familjen allra först?

Två frågeord måste obligatoriskt dras samman med fokuspartikeln till ett ord.

maxáy *vad?* + **baa/ayaa** > **maxáa** *VAD?*

ayó *vem?* + **baa/ayaa** > **yáa** *VEM?*

Yaa ay **siisay** **hooyo** **hilibkii?** *VEM gav mamma köttet till?*

Maxaa ay **u** **samaysay** **sidaas?** *VARFÖR gjorde hon så?*

Maxaa uu **ahaa** **dharka** **cusub** **ee** **Faadumo** **loo** **iibiyay?**

VAD/VILKA var de nya kläder som man köpt åt Fadumo?

Som vanligt kan naturligtvis subjektspronomenet dras samman med fokuspartikeln i en ledigare stil. Observera särskilt den oregelbundna formen **muxúu** *VAD ... han?* < **maxáy** + **baa/ayaa** + **uu**.

Faadumo iyo Xasan adeerkood muxuu siiyay?

Faduma och Hassans farbror, VAD gav han till dem?

(= VAD fick Faduma och Hassan av sin farbror?)

Om den fokuserade frågeordsfrasen samtidigt utgör satsens subjekt används förstås inget subjektspronomen och verbet används i reducerad form. Formen **ah** (*som*) är utelämnas helt efter ett adjektiv.

Ímmisa wiil ayáa fásalka kú jira?

HUR MÅNGA POJKAR finns det i klassen?

Maxáa dhíci doona? VAD kommer att hända?

Yáa rabá in uu falo haruurka? VEM vill så durrar?

Maxáa ká duwán ✕ ? VAD är annorlunda (än ...)?

Efter pronomenet **kee/tee?** *vilken?* och substantiv som har denna ändelse utelämnas ofta fokuspartikeln **baa** eller **ayaa**, men frågeordet är ändå fokuserat. Man skulle nästan kunna säga att dessa morfem har inneboende fokus. I en sats där ett sådant frågeord utgör subjektet får man därför inget subjektspronomen och verbet används i reducerad form. Formen **ah** (*som*) är utelämnas efter adjektiv.

Kee dhéer ✕ ? *Vilken är lång (längst)?*

Kee gaabán ✕ ? *Vilken är kort(ast)?*

§ 13.4.1 Frågeordsfrågor utan fokus

Mera sällan händer det att en fråga med ett frågeord inte har något fokus. Då används satspartikeln **waa** som ju annars mestadels används i påståenden.

Dhárka Xasan waa midabkeé? Vilken färg är (det på) Hassans kläder?

§ 13.5 Ja/nej-frågor

I en ja/nej-fråga används partikeln **ma**⁹ tillsammans med verbens vanliga former. Det korta subjektspronomenet är inte obligatoriskt.

Frågepartikeln **ma** har hög ton om den efterföljande verbfrasen inte har någon hög ton. Detta gäller bland annat framför enkla verbformer och objektspronomen.

Má i aragtaa? *Ser du mig?*

Adígu **má** tahay hooyáday? *Är du min mamma?*

Frågepartikeln **ma** är obetonad om den efterföljande verbfrasen har någon hög ton. Detta gäller bland annat framför progressiva verbformer och prepositioner, men också substantiv.

Adígu **ma** kú nóoshahay gúri magaalo?

Bor du iett hus i stan?

Ma nabád baa? *Är det bra med dig?*

Ja/nej-frågor kan vid sidan av frågepartikeln **ma** också innehålla en fokuspartikel. Särskilt stor roll spelar detta vid verbet **yahay** är.

Om predikatsfyllnaden är fokuserad utelämans dock verbet yahay är i ja/nej-frågor.

Kani **ma** Áxmed **baa**? *Är detta Ahmed?*

Tani **ma** Sáhraa? *Är detta Sahra?*

Om man i stället använder **ayáa** placeras **ma** efter det fokuserade substantivet och **ma + ayáa** dras samman till **miyáa**.

⁹ En liknande partikel finns i många språk, t.ex. finska (-ko/-kö), polska (czy), franska (est-ce que), persiska (āyā), ryska (li) och arabiska (hal), men det är inte lika vanligt att användningen av denna partikel är obligatorisk. Den närmaste svenska motsvarigheten är *måntro*.

Maxamed **ma** macállin **baa**?

= Maxamed macállin **miyáa**? *Är Mohamed lärare?*

Utan fokus används verbet yahay är precis som förväntat.

Gurigiinnu **ma** **yahay** sida Rooble gurigooda?

hus.ert.SUBJ

mántro är

sättet Roble

hus.deras

Är ert hus (likadant) som Robles hus?

Is your hose the way Roble's house (is)?

§ 13.6 Uppmaningar

Uppmaningar uttrycks framför allt med verbets imperativform.

Satser i imperativ saknar partikelfras.

Sheeg magacyada laba ciidood. *Säg namnen på två högtider.*

Qor laba waxtar oo kale oo uu dabku leeyahay.

Skriv två andra användningar som elden har.

§ 14. Samordning

(a) Det finns i somaliskan flera ord som motsvarar svenskans *och*.

Mellan substantiv och substantivfraser används **ियो** *och*.

Safiya **ियो** **Cali** *Safiya och Ali*

lix **ियो** **toban** *sexton*

Rooti **ियो** **caano** **baa uu rabaa.** *Han vill ha bröd och mjölk.*

Mellan verb används **oo** *och*.

Akhri **oo sawir!** *Läs och rita!*

Aniga ayaa **shaqeeyay** **oo cunaya.**

Jag är den som har gjort jobbet och ska äta.

Mellan adjektiv används **oo** och.

Waa isbitaal weyn oo wanaagsan. *Det är ett stort och bra sjukhus.*

Qor qoraal gaaban oo ku saabsan qoyskaaga.

Skriv en kort text som handlar om din familj.

Mellan satser används **–na** och.

Maroodigani waa weyn yahay, maroodiganina waa yar yahay.

Den här elefanten är liten och den här elefanten är stor.

Fasalku waa weyn yahay, ardayduna waa badan yihiin.

Klassrummet är stort och eleverna är många.

Magacaygu waa Xasan. Adigana magacaa?

Mitt namn är Hassan. Och du, vad är ditt namn?

(b) I somaliskan finns två konjunktioner motsvarande svenskans *eller*.

I påståenden används **ama** *eller*.

Cali waxaa uu jiraa guriga ama dugsiga. *Ali är hemma eller i skolan.*

Uppprepning av **ama** framför båda alternativen motsvarar svenskans *antingen ... eller*.

Ama isaga ama wasiiraddiisa, khasab ma aha inuu isagu yimaaddo.

Antingen han eller hans minister, det är inte nödvändigt att det är han som kommer.

I frågor där man förväntas välja ett av alternativen används **mise** *eller*.

Ma magaalo baa aad ku dhalatay mise miyi?

Är du född i stan eller på landet?

Om **mise** används mellan satser innehåller den första satsen frågepartikeln **ma** medan den andra innehåller påståendemarkören **waa**.

Ma oggolaatay, mise waa aad diidday?

Gick du med på det eller sa du nej?

Om man inte förväntas göra ett val används **ama** även i frågor.

Ma maqashay sheeko kale oo ku saabsan diiq ama dawaco?

Har du hör någon annan berättelse som handlar om en tupp eller en räv?

§ 14.1 Konjunktionen **ee**

Konjunktionen **ee** används mellan två huvudsatser för att ange att det föreligger ett samband mellan satserna, ofta ett slags orsak och naturlig följd. Ofta används konjunktionen *så* på motsvarande sätt i svenskan.

Digaagad ayaa biyaha ku dhex jirta ee waa in aad noo soo gurmataa.

Det finns en höna nere i vattnet så du måste komma och hjälpa oss.

§ 14.2 Konjunktionen **waayo**

Konjunktionen **waayo** *eftersom, därför att* binder samman två huvudsatser. Alltså finns det en satspartikel i båda de satser som binds samman.

Waxa uu xidhan yahay dhar fudud waayo waa xilli kulul.

Han är klädd i lätta kläder eftersom det är en varm årstid.

§ 15. Bisatser

Tydligast kan man identifiera en somalisk bisats genom att den inte innehåller någon satspartikel. Bara huvudsatser innehåller en satspartikel.

Waa maxay shaqada Aamina samaynaysaa?

PART vad arbetet Amina gör

Vad är det arbete Amina utför? = Vad är det för arbete som Amina utför?

Observera att i hela detta kapitel om bisatser är bisatserna understrukna.

§ 15.1 Verbets form i bisatser

Det allra viktigaste för valet av verbform i en bisats är huruvida det i bisatsen finns ett substantiv eller ett pronomen som betecknar subjektet.

Om bisatsen innehåller ett subjektsord ska verbet stå i presens konjunktiv, men i vanligt preteritum.

Sheeg waxyaabaha aad sawirka ku aragtid.

berätta sakerna du bilden på ser

Berätta de saker du ser på bilden.

= Berätta vilka saker du ser på bilden.

Fiiri sida ay u samaynayso.

betrakta sättet hon på gör

Betrakta sättet hon gör det på.

= Titta hur hon gör.

U sheeg fasalka waxa aad biyaha u isticmaasho gurigiinna.

Berätta för klassen vad du använder vatten till hemma hos er.

Sawirradani waxa ay ina tusayaan meelaha aynu biyaha ka helno.

De här bilderna visar oss de platser som vi hittar vatten på.

Dock används vanligt presens av de två oregelbundna verben **yahay** är och **leeyahay** har.

Marka ay xilli kulul tahay waxa aynu xidhannaa dhar fudud.

tidpunkten det årstid varm är PART vi tar.på kläder lätta

När det är en varm årstid tar vi på oss LÄTTA KLÄDER.

Qor laba waxtar oo kale oo uu dabku leeyahay.

Skriv två andra användningar som elden har.

Om bisatsen inte innehåller något subjektsord står verbet i reducerad form. Det är då bisatsens korrelat, som finns i huvudsatsen, som samtidigt utgör bisatsens subjekt

Waxa aan ahay arday dhigta fasalka 2aad.

Jag är en elev som studerar i 2:a klass.

Nekad bisats står alltid i "dubbel" konjunktiv, oavsett tid. Konjuntiven är dubbel eftersom det dubbel anledning till konjunktiv, både bisats och negation.

Ex.

§ 15.1.1 Tidsrelation mellan verb

Tidsförhållandet mellan handlingen i huvudsatsen och handlingen i bisatsen kallas för TAXIS. Olika språk uttrycker denna relation på olika sätt. I svenska eftersträvar man samma tempus i båda satserna, men i somaliskan använder man presens konjunktiv i bisatsen om bisatsens handling är samtidigt med huvudsatsens. Det spelar ingen roll om huvudsatsen står i preteritum, samtidighet gör ändå att bisatsen kan stå i presens konjunktiv.

Waxa ay tagtay meel ay biyo ku jiraan.

hon gick en plats det vatten i finns

*Hon gick till en plats där det **fanns** vatten.*

Progressiv presens konjunktiv i en tidsbisats innebär att handlingarna i huvudsatsen och bisatsen är samtidiga. På svenska används oftast presens i den motsvarande bisatsen.

Ex.

Enkel presens konjunktiv i en tidsbisats innebär att handlingen i bisatsen avslutas innan handlingen i huvudsatsen påbörjas. På svenska används ofta perfekt i den motsvarande svenska bisatsen.

Markii uu casar tukado carruurtu waxa ay akhrinayaan Qur'aanka.

När han bett eftermiddagsbönen läser barnen Koranen.

Markii uu casar tukanayo carruurtu waxa ay akhrinayaan Qur'aanka.

När han ber eftermiddagsbönen läser barnen Koranen.

Många gånger fungerar både presens och perfekt i svenskan om tidsrelationen ändå tydligt framgår av sammanhanget.

Carruurtu marka ay masaajidka ka soo noqdaan waxa ay cunayaan buskud iyo xalwo.

När barnen kommer/kommit tillbaka från moskén äter de kakor och helva.

Markii Qur'aanka akhriskiisu uu dhammaado carruurtu waxa ay aadayaan guriga adeerkood.

När Koranläsningen tar/tagit slut går barnen hem till sin farbror.

§ 15.2 Att-satser

Den enda vanligt förekommande underordnande konjunktionen i somaliskan är **ín att**. Bisatser som inleds med **ín att** fungerar ofta som objekt till ett verb i en huvudsats.

Verbet i **ín**-bisatser står i presens konjunktiv eller i vanligt preteritum.

Ma jeceshahay in aad soo booqato ayeeyadaa?

Måntro du.gillar att du till besöker din.mormor/farmor

Tycker du om att besöka din mormor/farmor?

Ma u malaynaysaa in haramcadkii la hadlay Maxamed?

Måntro på du.tror att leoparden med pratade Mahamed

Tror du att leoparden pratade med Mahamed?

Vissa hjälpverb som följs av infinitiv i svenskan motsvaras på somaliska av verb som följs av en att-sats.

Cali waxa uu rabaa in uu fuuló baaskíilka.

Ali saken han vill att han rider cykeln

Ali vill åka på cykeln.

§ 15.2.1 Indirekta frågor med in

I svenskan inleds indirekta ja/nej-frågor som regel med *om*. I somaliskan används vanligtvis *in att*.

Waxay weydiisay bisaddii iyo ridii in ay burka ka sameeyaan canjeero ama rooti.

Hon frågade katten och geten om de skulle göra tunnbröd eller franskbröd av mjölet.

§ 15.2.2 Frasen waa in

Frasen **waa in** motsvarar svenskans *bör, måste*. I denna konstruktion kan *in att* följas av såväl vanligt presens som av presens konjunktiv.

Waa in aynu ilaalinnaa nadaafadda ilaha biyaheenna.

Waa in aynu ilaalinno nadaafadda ilaha biyaheenna.

Vi måste värna renligheten i våra vattenkällor.

§ 15.2.3 Direkt anföring som objekt

En direkt anföring kan fungera som objekt till ett verb i en överordnad sats. Båda satserna innehåller i sådana fall en satspartikel. I sådana fall är det mycket vanligt att huvudsatsen innehåller fokuspartikeln **waxa** som pekar framåt på hela den underordnade satsen.

Jiirkii **waxa** uu yiri “**Anigu ma rabo.**”

Musen sa: – Jag vill inte.

“**Waa qaamuus,**” ayuu yiri.

– Det är en ordbok, sa han.

§ 15.2.4 **Waxa** som bisatsinledare

Wáxa är inte alltid en fokuspartikel. Ibland används detta substantiv som motsvarighet till svenskans bisatsinledande *vad*.

U sheeg fasalka **waxa aad biyaha u isticmaasho gurigiinna.**

*(ordagrant: För berätta klassen **saken** du vattnet till använder hem-ert.)*

*Berätta för klassen **vad** du använder vatten till hemma hos er.*

§ 15.3 §. Relativa bisatser

Svenska relativa bisatser börjar gärna med något av de relativa pronomenen *vilken, vilket* eller *som*.

Brevet som jag fick var öppnat. Såg du filmen som jag rekommenderade?

Men ganska ofta kan vi också utelämna det relativa *som*.

Brevet jag fick var öppnat. Såg du filmen jag rekommenderade?

På somaliska är det alltid på det senare sättet. Somaliskan har inget relativt pronomen. Det vanligaste är i stället att man indeler bisatsen med ett kort subjektspronomen, men det är inte obligatoriskt.

Waa maxay shaqada ay Aamina samaynaysaa?

PART vad arbetet hon Amina gör

Vad är det för arbete (som) Amina utför?

Subjektspronomenet kan även stå före verbfrasen eller utelämnas.

Waa maxay shaqada Aamina ay samaynaysaa?

Waa maxay shaqada Aamina samaynaysaa?

§ 15.3.1 Relativ bisats med bakåtsyftande preposition

Många relativa bisatser innehåller en preposition som syftar tillbaka på det substantiv som bisatsen ger information om. I sådana fall kan preposition på svenska ofta ersättas med ett annat passande relativt ord. Om substantivet anger en plats används på svenska ofta ordet *där*.

Sawirkani waxa uu ina tusayaa meelaha aynu biyaha ka helno.

Den här bilden visar oss de platser vi hittar vatten på.

= Den här bilden visar oss de platser som vi hittar vatten på.

= Den här bilden visar oss de platser där vi hittar vatten.

§ 15.3.2 Relativ bisats med ee

En relativ bisats som inte står som allra första attribut till sitt huvudord måste föregås av en konjunktion. Konjunktionen **ee** anger att bisatsen är intimt sammanbunden med huvudordet och är helt nödvändig för att man ska kunna identifiera det som substantivet syftar på.

Maxáa uu ahaa dhárka cusub ee Faadumó loó iibiyay?

Vad/Vilka var de nya kläder som man köpt åt Fadumo?

Booqo ilaha biyaha ee ku dhow dugsigaaga.

Besök de vattenkällor som finns nära din skola.

Magacow cuntada kala duwan ee sawirka ka muuqata.

Nämn de olika maträtter som syns på bilden.

Det handlar alltså inte om vilka kläder, källor och rätter som helst, utan just de kläder, källor och rätter som man köpt till Faduma, som finns nära skolan resp. som syns på bilden.

§ 15.3.3 Relativ bisats med oo

Konjunktionen **oo** anger att bisatsen hänger lösare samman med huvudordet och inte innehåller någon information som är nödvändig för att kunna identifiera substantivets syftning. Det klarar man utan bisatsen.

(a) Konjunktionen **oo** är vanlig efter huvudord i obestämd form.

Magacow saddex cunto oo kale oo aad ku cunto guriga.

Nämn tre andra maträtter som du äter hemma.

Sheeg magacyada laba ciidood oo Islaamku leeyahay.

Säg namnen på två helger som Islam har.

Qor laba waxtar oo kale oo uu dabku leeyahay.

Skriv två andra användningar som elden har.

(b) Efter egennamn används alltid **oo** före relativ bisats.

Jaamac waxa uu maqlay Xasan oo ku hadlaya telefoonka.

Jama hörde Hassan som pratade i telefonen.

= Jama hörde Hassan prata i telefonen

§ 15.3.4 Relativ bisats i subjektsfras

Enligt reglerna för det somaliska standardspråket ska verbens slutvokal **–a/–o** i relativa bisatser bytas ut mot den långa vokalen **–aa** ifall verbet i bisatsen är det sista ordet i en subjektsfras. Subjektsfrasen står i en box i exemplen.

Waa maxay **shaqada ay Aamina samaynaysaa?**

PART vad arbetet hon Amina gör

Vad är det arbete Amina utför? = Vad är det för arbete som Amina utför?

Waa maxay **dharka aad dugsiga u xidhataa?**

Vad / Vilka är kläderna som du tar på dig till skolan?

Användningen av denna subjektmarkör är inte så väl förankrad i det talade vardagsspråket och glöms därför många gånger bort även i skrift.

§ 15.3.5 Relativ bisats i rubriker

Somaliska rubriker och bildtexter är ofta uppbyggda som ett substantiv följt av en relativ bisats med ett verb i reducerad form.

Xayawaanka biyaha ku jira

Djuren som finns i vattnet / Djuren i vattnet

Även på svenska innehåller motsvarande rubriker och bildtexter ibland en relativ sats, men oftast nöjer vi oss med ett substantiv följt av en preposition och ett substantiv. Eftersom prepositioner inte kan stå framför substantiv på somaliskan krävs ett verb och somaliskans struktur blir därför gärna en relativ bisats.

§ 15.4 Adverbiella bisatser

Jämför bisatserna i följande två engelska meningar.

Sue immediately noticed Mary when she entered the room.

Sue noticed Mary the moment she entered the room.

Substantivfrasen *the moment* fyller i princip samma funktion som den underordnande konjunktion *when*. Att på det här sättet använda substantiv som inledare i bisatser är det normala i somaliskan. Underordnande konjunktioner är väldigt ovanliga, med undantag för den allmänt underordnande konjunktionen *in att*.

§ 15.4.1 Tidsbisatser

Den vanligaste bisatsinledaren i temporala bisatser är substantivet **marka**, **markii** *ögonblicket*. Det motsvarar den svenska konjunktionen *när*.

Ku bilow xaraf weyn marka aad qorayso magac gaar ah.

Börja med stor bokstav när du skriver ett egennamn.

Qof waliba markii uu hoos u eegay biyihii waxa uu arkay hummaaggiisa.

Varje person, då han tittade ner i vattnet, såg han sin spegelbild.

Formen **marka** används vid generell syftning och vid syftning på nuet, medan formen **markii** används vid syftning på specifika tillfällen i det förflutna.

Andra vanliga inledare är **ka dib markii** *efter att* och konjunktionen **ilaa** (*ända*) *tills* som lånats in från arabiskan.

Dad badan ayaa waqti badan noolaa ka dib markii ay qaadeen cudurkan.

Många människor har levt en lång tid efter att de fått den här sjukdomen.

Sidii ayaa warkii ku faafay magaaladii ilaa uu boqorkiina maqlay.

Så spred sig nyheten i staden (ända) tills även kungen hörde den.

§ 15.4.2 Villkorsbisatser

Den vanligaste bisatsinledaren i konditionala bisatser är substantivet **haddii** *tillfället*. Det motsvarar den svenska konjunktionen *om*.

Haddii aad erayo isku darto waxa aad heli doontaa weer.

Om du sätter samman ord kommer du att få en sats.

§ 15.4.3 Avsiktsbisatser

Final bisats inleds med ordet **si** *sätt* och inuti den finala bisatsen finns också prepositionen **u** *på* som ju systematiskt används då detta substantiv utgör adverbial (*att göra något på ett visst sätt*). Detta motsvarar de svenska konjunktionerna *så att*, *för att*.

Isticmaal erayadan si aad ugu buuxiso meelaha bannaan.

använd de.här.orden sätt du på-med fyller platserna tomma.

*Använd de här orden **så att** du fyller de tomma platserna **med dem**.*

= Använd de här orden för att fylla luckorna.

Som framgår av den sista översättningen kan man på svenska många gånger förkorta bisatsen om subjektet i huvudsatsen och bisatsen är detsamma. Någon sådan förkortning är inte möjlig på somaliska.

§ 15.4.4 Medgivande bisatser

Koncessiva bisatser inleds med **in kasta oo** *även om*, *trots att*. Sammandragning till **in kastoo** eller **inkastoo** förekommer ofta.

Axmed waa yimid in kasta oo uu soo daahay.

Ahmed kom, även om han var sen.

§ 15.4.5 Orsak

Orsak brukar inte uttryckas med en bisats, utan med frasen **sabatoo ah** *orsaken (som) är, eftersom, för*, eller med den samordnande konjunktionen **waáyo** *eftersom*. Båda dessa uttryck följs av en komplett huvudsats¹⁰ med satspartikel.

Maryan ayeeydeed waa ay farxi doontaa sababtoo ah waxa ay jeceshahay moos.

Maryans mormor kommer att bli glad för hon tycker om bananer.

Waxa uu xidhan yahay dhar fudud waayo waa xilli kulul.

Han är klädd i lätta kläder eftersom det är en varm årstid.

§ 15.4.6 Omständighet

En speciell typ av relativ bisats används för att uttrycka olika typer av omständighet. Ett långt personligt pronomen, eller ibland ett substantiv, följs av en relativ bisats som inleds med konjunktionen **oo**. Denna typ av konstruktion kan uttryck tid, sätt, orsak m.m. och tolkningen är avhängig av kontexten.

Waxa aan hubinayaa qiyaastaydii aniga oo adeegsanaya miisaan.

Jag kontrollerar min skattning genom att jag använder en våg.

= Jag kontrollerar min skattning genom att använda en våg.

Waxa ay noolaan kartaa muddo dheer iyada oo aan biyo cabbin.

Den kan leva en lång period utan att den dricker vatten.

= Den kan leva en lång period utan att dricka vatten.

¹⁰ Även den svenska konjunktionen *för* följs av huvudsats, vilket märks om man lägger till *inte*. Negationen hamnar före verbet i bisatser men efter verbet i huvudsatser.

§ 16. Register

§ 17. Tillägg

§ 17.1.1 Strandade prepositioner

Sawirkani waxa uu ina tusayaa meelaha aynu biyaha ka helno.

Den här bilden visar oss de platser vi hittar vatten på.

= Den här bilden visar oss de platser som vi hittar vatten på.

= Den här bilden visar oss de platser där vi hittar vatten.

§ 17.1.2 Prepositionen u

Om prepositionen används utan någon substantivfras så måste man lägga till ett objektspronomen på svenska.

Aabbaheed hadiyad baa uu **u keenay**.

pappa-hennes present FOK han till medförde

*Hennes pappa **hade med en present till henne**.*

Shaati wanaagsan **u gad**. *Köp en bra skjorta till honom/henne/dem.*

skjorta bra till köp

U sheeg. *Berätta det för honom/henne/dem.*

till berätta

Var, vart, varifrån?

Det hela är ganska jämförbart med engelskan

Var/vart = where = xaggee, halkee, meeshee, intee

Om det handlar om förflyttning eller läge avgörs av preposition:

Xaggee + ku = var

Xaggee + u = vart

Xaggee + ka = varifrån

I alla fall i vissa typer av engelska kan man väl säga

Where are you **at**? = var?

Where are you going **to**? = vart?

Where are you **from**? = varifrån?

§ 17.1.3 Verb utan preposition

Joogaa = befinner sig – här är det en självklarhet att man avser en befintlighet på en plats, och därför är 'ku' överflödigt och används inte.

Tagaa = går, beger sig – här är förflyttningen en självklarhet och prepositionen 'u' används inte.

§ 17.1.4 Motsvarigheter till 'vara'

Ta upp satser med verbet yahay separat och gå igenom de olika satstyperna och var verb utelämnas etc.....

Somaliskan har fyra olika verb som motsvarar svenskans 'är'

Yahay / tahay används bara för att uttrycka en egenskap.

De tre andra verben uttrycker befintlighet **på en plats** eller, mera abstrakt, **i en situation**.

Joogaa / joogtaa, jiraa / jirtaa används (mest om levande varelser) för att uttrycka 'är, befinner sig (någonstans)'

Yaallaa / taallaa används (mest om föremål) för att uttrycka 'är, finns, ligger, står'

Även t.ex. spanska och italienska gör en skillnad mellan de två första användningarna (egenskap / befintlighet på en plats):

Soy / estoy

Sono / stò

§ 17.1.5 distributiva adjektiv

carruur yar ‘few children’ (the quality applies once, to the whole object, the group of children), carruur yaryar ‘small children’ (the quality applies several time and is “distributed” to different parts of the object, to each one of the children constituting the group).

Exactly the same effect can be found with the plural noun biyo: biyo yar ‘a little water’, biyo yaryar ‘small pools of water, or small bottles with water, or some other kind of small separated quantities of water’.

§ 17.1.6 Talspråkligheter

Formen nooleed är talspråklig från söder där /ay/ gärna blir till /ee/, t.ex. /ween/ i stället för...?

ahead för ahayd

§ 17.1.7 Mirativa former av adjektiv

Ayeeyo, indhahaagu waaweynaa!

§ 17.1.8 Objektsbisats – sätt

En vanlig typ av bisats beskriver det sätt som handlingen i huvudsatsen utförs på. Sådana bisatser har substantivet **sída** *sättet* som bisatsinledare och innehåller dessutom prepositionen **ú** i bistsens verbfras.

Fasalkan 2aad waxa aad ku baran doontaa sida jirka loo nadiifiyo.

(ordagrant: Denna klass 2:a saken du lära kommer *sättet* kroppen man-*på* rengör.)

Här i andra klass kommer du att lära dig *hur* man håller kroppen ren.

Tusi fasalka sida loo qoro shaqal dheer.

(ordagrant: Visa klassen *sättet* man-*på* skriver vokal lång.)

Visa klassen *hur* man skriver en lång vokal.

Denna typ av bisats motsvaras på svenska oftast av en indirekt fråga som inleds med ordet *hur*.

§ 17.1.9 Adverbiella Följdbisatser

Konsekutiva bisatser

XXX.

Använd orden-de-här ett sätt du på-med (dem) fyller platserna tomma.)

XXX.

XXX.

Använd orden-de-här ett sätt du på-med (dem) fyller platserna tomma.)

XXX.

